سید شمس الدین مجروح

ادبي مقالې او تحلیلونه

Ketabton.com

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴ لمریز کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

سید شمس الدین مجروح

(ادبي مقالې او تحلیلونه)

لیکوال :

محمد حکیم بشارت

۱۳۹۴کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

کتاب پېژندنه:

د کتاب نوم: سید شمس الدین مجروح

لیکــوال: محمد حکیم بشارت

خپرونـدی: د افغانستان ملي تحریك، فرهنګي څانګه

وېـبپـاڼـه: www.melitahrik.com

ډیزایـن: ضیاء ساپی

پښتۍ ډیزاین: فیاض حمید

چـاپشمېـر: ۱۰۰۰ ټوکه

چـاپـکـال: ۱۳۹۴ ل کال/ ۲۰۱۵م

د تحریك د خپرونو لړ: (۱۰۸)

یادونه: د چاپ حقوق له ملي تحریک سره خوندي دي او د کتاب د محتوا مسولیت لیکوال پورې اړه لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يادونه او مننه

وياړم چې په دغو کرښو کې دهېواد له يوې داسې علمي،فرهنګي او ملي څېړې،هستۍ او شخصيت قدرمن استاد سرمحقق زلمي هېوادمل څخه يادونه او مننه کوم چې نه يوازې ما ډېر څه ترې زده کړي، بلکې زماپه څېر يې د هېواد په زرګونو ځوان کدرونه روزلي،فرهنګي مينه يې ورکړې ، اغېزمنې لارښوونې يې ورته کړي ،زده کړو ، مطالعې ، څېړنې ، هېوادنۍ مينې ، ملي يووالي او ليکلو ته يې هڅولي دي.

هېوادمل صاحب د ماسترۍ په دوره کې زما استاد و، دغه راز مې د تېزس ليکلو لارښود استاد هم و او د موضوع له پيله تر بشپړېدو پورې يې هڅولی يم ، وخت په وخت يې لارښوونې راته کړي او د تېزس د بشپړېدو ترڅنګ دا دی د ده په هڅونه ددغه اثر خاوند هم شوم .

د هېواد ددغې نوموتې څېړې په علمي ،فرهنګي او څېړنيزو کړنو، هڅو ، اثارو، پوهې او فکر باندې کتابونه ليکل کېدای شي او بايد وليکل شي . زما دغه خو کرښې د هغه يادونه او مننه نشي پرځای کولی ، خو بياهم دده محترم د شاګرد په توګه اړينه بولم چې يادونه او مننه ترې وکړم چې ددې کتاب په غني کولو او بشپړولو کې يې را ته سلا مشورې را کړي او زه يې ددې جوګه کړم چې دغه اثر د چاپ تر سرحده ورسوم .
په پای کې قدرمن هېوادمل صاحب ته د لوی څښتن له درباره اوږد عمر او هوساژوند غواړم.

په همدې هيله

بشارت

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحریك یادښت

د افغانستان ملي تحریك د (۱۳۹۳ ل) کال په پیل کې له خپلو ګرانو هېوادوالو سره ژمنه کړې وه چې د دې کال په بهیر کې به (شل عنوانونه) بېلا بېل دیني، علمي، ادبي او ټولنیز اثار خپلې ټولنې ته وړاندې کوي. ملي تحریك دا ژمنه د یاد کال د کب پر (۲۸)مه نېټه پوره او د یوې پرتمینې غونډې په ترخ کې یې شل عنوانونه علمي اثار هېوادوالو ته وړاندې کړل. ملي تحریك په یاده غونډه کې ژمنه وکړه چې د (۱۳۹۴ ل) کال په بهیر کې به انشاء الله د خدای (ج) په نصرت ټول ټال سل (۱۰۰) عنوانه بېلابېل علمي اثار ټولنې ته وړاندې کوي. طبیعي خبره ده چې دا اسانه کار نه دی، ډېر زیات زیار او زحمت ته اړتیا لري، خو ملي تحریك ټینګ هوډ کړی چې خپله دا ژمنه به هم د تېرې ژمنې په څېر عملي کوي. دا اثر چې ستاسو په لاس کې دی د همدې (سل عنوانونو) ژمنه کړو اثارو له جملې څخه دی، چې د چاپ جامه اغوندي. ملي تحریك هیله لري چې له دې اثر څخه به زموږ هېوادوال په زړه پورې ګټه پورته کړي. ملي تحریك له ټولو هغو لیکوالو، ژباړونکو، سمونچارو، مالي او معنوي مرستندویانو او چاپ چارو څخه چې ددې اثارو د چاپ په دې ټول بهیر کې یې یو بل سره مرسته او ملګرتیا کړې او دا فرهنګي بهیر یې بریالی کړی، د زړه له کومې مننه کوي او کور وداني ورته وایي.

د هېواد د فرهنګ د ښېرازۍ په هیله

د افغانستان ملي تحریك فرهنګي څانګه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب موضوع او هدف

د دې اثر اصلي موضوع او هدف د هېواد د پښتو او دري ژبو د نوميالي او مفکر ليکوال اروابښاد سيد شمس الدين مجروح د پښتو فرهنګي مقالو راټولول او تدوين دی، چې يو ځای په يوه مجموعه کې د پښتو ادبپوهنې د مباحثو مينه والو ته وړاندې شي.

په دې ټولګه کې ښاغلي ليکوال محمد حکيم بشارت د مشر مجروح مقالې او د ليکونو په بڼه توضيحي يادښتونه راټول کړي دي.

له دې سربېره د ښاغلي مولف مقدمه، توضيحات او د يو علمي اثر لپاره لازمې ليکنې هم له مجموعې سره ملې دي. هغه ماخذ چې ليکوال دمتن په راټولولو او ترتيب او همدا راز د مقدمې او توضيحاتو په ليکلو کې ترې استفاده کړې ده، د دې ماخذو فهرست يې هم د اثر په پای کې ورسره مل کړی دی.

اهميت :

زما په پوهه زمونږ په معاصرو فرهنګي شخصيتونو کې سيد شمس الدين مجروح يو له هغو کسانو څخه دی، چې فکر يې توليد کړی دی او د يوه ملي فکر په عمومي چوکاټ کې يې د فرهنګ په بېلا بېلو برخو کې خپل افکار

(c) ketabton.com: The Digital Library

ثرګند کړي دي چې د خپلو اثــارو لوســتونکيو تــه يــوفکر عرضــه کــوي او لوستونکي فکر کولو ته هڅوي، زما له نظره دسيد شمس الدين مجروح اثــار د لوړو فکري ارزښتونو له امله له ښو اثارو څخه شمېرل کيږي او په دې اثر کــې يې راغلي اثار همدغه خصوصيت لري.

مېتود:

د دې اثر مطالب د دوو ميتودونو تابع دي، يو د مقــالو د مــتن ميتــود او بــل د مقدمې او توضيحاتو د ليکنې ميتود. د متن ميتود يې د تدوين معاصر ميتــود دی او بل هم د مقدمې او توضيحاتو هغو چې د تشــريحي ميتــود تــر مقــولې لاندې تعريف کېدای شي.

لنډه دا چې ددغه اثر داستفادې موارد ښايسته ډير دي او د فرهنــګ د بــېلا بېلو ساحو له څېړونکيو او عامو لوستونکيو سره مرسته کولی شي .

په درناوي

سرمحقق زلمی هېوادمل

(c) ketabton.com: The Digital Library

سریزه

د پښتو ادب د معاصرې دورې له پیل څخه را وروسته چې په ۱۹۱۱ کې یې بنسټ کېښودل شو، خدای بښلی صدیق روهي وایي چې د سراج الاخبار له دویم ځل خپرېدو وروسته د معاصر ادب د نوي بدلون نښې څرګندې شوې دي.

د پښتو ادب ځلاندې خپرې زیاتره د ویښو زلمیانو د خوځښت پر مهال چې مرحوم روهي دغه خوځښت د پښتو ادب په تاریخي لحاظ د ویښتیا له پړاو سره برابر بللی راټوکېدلې دي، وده یې کړې او غوړېدلې دي. د ویښو زلمیانو د خوځښت د دورې پر مهال په پښتو ژبې او ادب کې ښکاره او روښان بدلون هم د فورم له پلوه او هم د محتوا له نظره رامنځه شو؛ په دې دوره کې د پښتو ژبې ډېر ښکلي او په زړه پورې اثار ولیکل شول، په شعر کې نوي مفاهیم ځای کړل شول چې د شاعرانو د فکر خط او د ذهني نوي درک انعکاس په کې له ورایه لیدل کېږي.

ادبي ټوټې، لنډې کیسې، ډرامې او ادبي څېړنې په دې ټولو برخو کې د مرحوم بېنوا په قول "یو غلی شان ته انقلاب" را منځته شو چې موخه یې "د زماني رنګ بدلول" و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که لږ مخکې مودې ته ولاړ شو، نو د ظاهر شاه د سلطنت په دوهمه لسیزه کې پښتو ادب له یوې خوا د پښتو ژبې د تعمیم او پیاوړتیا له جریان سره او له بلې خوا په هېواد کې د ډیموکراسي او ریفورم غوښتنې له نهضت سره په ملګرتیـا کې ډېر ژر نوي پړاو ته داخل شو او که داسې ووایو چې د ویښتیا پړاو تر زیاتې اندازې د ویښو زلمیانو له سیاسي غورځنګ سره اړه لري، نو بده به نه وي. کـه ژوره څېړنه وشي او له حقیقت څخه سترګې پټې نه شي نو د پښتو ژبې نـږدې ټول نامتو لیکوال او شاعران د ویښ زلمیانو په سیاسي سازمان کې شامل وو او له همدې امله د دغه وخت د زیـاترو لیکوالـو او شـاعرانو لیکنـې ټـولنیز او سیاسي رنګ لري.

په دې دوره کې د پښتو ژبې په ډګر کې د شاعرانو، لیکوالو او ادب پوهانو لـه خوا ډېر بډای اثار ولیکل شول او په دغو اثارو کې دوه عمده موخې نغښتې وې چې یوه د پښتو ژبې او ادب بشپړتیا او ودې ته پـام او بلــه د ټـولنې بېلابېلـو ستونزو، لکه ټولنیز او اقتصادي، بې عدالتي او ظلـم پـه کـې بربنـډ شـوي او همدارنګه د واکمنو کړیو، دولتي واکدارانو او نورو د زور خاوندانو تېروتنې او د خلکو پر وړاندې د هغوی ناسم چلند بربنډ او رسوا شوی دی.

په دې دوره کې د ډېر پاخه قلم، پراخه دید خاوندانو او د ادب نوموتو څېرو یو پر بل پسې سرونه راپورته او د پښتو ادب بډایه کولو ته یې متې را ونغاړلې چې له دې ډول ادبي څېرو څخه یو هم د هېواد نامتو لیکوال، سیاست پوه، شاعر او د پاخه بصیرت لرونکی شخص ارواښاد سید شمس الدین مجروح و.

مجروح نه یوازې د پښتو ژبې په ادبي برخه کې، بلکې پـه سیاسـي ډګـر او د ټولنې په فلسفي اړخ کې ژوره مطالعه درلوده او په یادو برخو کې یې د ژوند تر

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروستۍ سلګۍ پورې خپل قلم تاند او ژوندی ساتلی و او هغه څه تــرې پــاتې دي چې په یوه نسل او یوې سیمې پورې اړه نه لري، بلکې په ټولــو انســانانو او نسلونو پورې اړه لري او په هر وخت کې له لیکنو یې خلک پــوره ګټــه پورتــه کولی شي. دغه راز یې د پښتو ادب د بډاینې لپاره په فکري ډول او ژوره توګه نه ستړې کېدونکې هلې ځلې کړې او په دې برخه کې یې شوی کار د لمــر پــه څېر روښانه او جوت دی.

په ادبي، سیاسي، ټولنیزو او فلسفي برخو کې که د مجروح لیکنــې پــه دقــت سره ولوستل شي، نو هغه مهال بیا لوستونکی پوهېږي چــې دغــه ارواښــاد د څومره ژور فکر، لوړ او قوي استعداد، پراخ لید او اوچت ارمان څښتن دی، نــو همدغو ځانګړتیاوو ته په کتو مې وپتېیله چې د هغه یــو شــمېر ادبــي مقــالې راټولې کړم او کتابي بڼه ورکړم، نو په همدې تکل مې له (۱۳۲۰تــر۱۳۵۰کــال) پورې د کابل مجلې په بېلابېلو ګڼو کې له ډېر زیار وروسته د هغه ادبي مقــالې راټولې او همدارنګه مې له قلم مجلې یوه مقاله او له ځینو نورو کتــابونو څخــه ځینې مقالې راواخیستې او په دغه کتاب کې مې اوډون ورکړ.

کله چې ما دغه مقالې په دقیقه توګه مطالعه کړې نو د اروانبساد مجروح له دغو ادبي مقالو څخه راته دا جوته شوه چې مجروح د ګوتو په شمېر د هغو ادیبــانو او لیکوالو له ډلې څخه هغه مخکښ لیکوال دی چې فکر یــې تولیــد کــړی، وړاندې کړی او نور یې دغه فکر ته هڅولي دي؛ داسې فکر چې تــل نیمګــړي فکرونه رغوي او په غلطو لارو تلونکي د خپل هغه فکر په قوت چــې حقیقــي، ملي او اصلاحي بڼه لري، انساني او عقلاني لارې ته رابولي. د مجروح په څېر د فکر تولیدوونکي لیکوال به په پښتو ادب کې زما په نظر لږ ولیدل شي او که په

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې برخه کې څېړونکي هر اړخیزه ژوره څېړنه وکړي نو د هغه فکري تولید به ښه جوت شي او له برکته به يې اصلاحي لارې روښانه او وغوړیږي.

کله چې لوستونکی دغه مقالې مطالعه کوي نو بیا ورته جوتیږي چې په هره مقاله لیکوال له سرلیک څخه نیولې تر پایه دومره تمرکز کړی چې یو حرف يې هم له موضوع دباندې وتلی نه دی، بلکې لومړی يې د لیکنې لپاره موضوع انتخاب کړې، بیا يې د موضوع مطابق زړه راښکونکی سرلیک ورکړی او نور يې لیکنه پیل کړې، هر لیکنه يې په واضح پیغام او لارښوونه پای ته رسولې ده.

د ده د ادبي مقالو قوت دومره پیاوړی او پوخ دی چې د لوستونکي په څو ځله لوستو هم ادبي تنده نه ماتیږي او بیا بیا يې لوستو ته زړه کیږي، ټوله لیکنه يې په ذهن کې په پوره توګه ځای نیسي او ذهن نشینه کیږي. په دې لیکنو کې ځیني ځایونه لیکوال داسې استدلالونه راوړي چې هر نه قانع کیدونکی تن خپله پرې قانع کیږي چې دا هم د لیکوال د استعداد او قلم قوت په ډاګه کوي.

نو ویلی شو چې د مجروح یادې مقالې د محتوا له اړخه نه یوازې چې په ټول پوره دي، بلکې د لوستونکو لپاره يې یو ښه ادبي درس او زده کړه هم بللی شم. د دغسې مقالو ایجادوونکي د نورو لپاره تل ښه سرلاري کیدای شي او باید له لیکنو يې تل ګټه واخیستل شي څو يې روح ورسره ښاد وي.

که مجروح اوس په دې فاني نړۍ کې نه لرو خو د یادو مقالو په لوستو سره لوستونکی فکر کوي چې همدا اوس له مجروح سره مخامخ ناست دی او ادبي

(c) ketabton.com: The Digital Library

بحث ورسره کوي. د هغه هره ادبي مقاله يو ژوندی بحث، د زده کړې يو ټولګی او مکتب دی، نو په همدې اساس ويلی شم چې د دغو مقالو له منځپانګې څخه زموږ په څېر زده کړيال هغه څه زده کولی او ترلاسه کولی شي چې تـر اوسـه يې نه دي زده کړي.

د ادب ښوونځي او مکتب هر شاګرد دې يو ځل د محتوا له اړخه د مجروح دغه ادبي مقالې ولولي چې په لوستو سره به ډېر څه ترې زده کړي.

دغه کتاب د هغو څېړونکو لپاره چې غواړي د مجروح ادبي مقالې ترلاسه او يا هم د مجروح، د ژوند، اثارو، فکري طرز، د هغه د قلم له نبوغ او استعداده خبر او په څېړنو کې ترې کار واخلي، د يوې سرچينې په توګه ورسره مرسته کولی شي.

زه دا نه وايم چې دغه کتاب به ټول په ټول پوره وي او کمی به ونه لـري، خـو دغه هڅه د علمي کارونو او د اکاډميکو شخصيتونو د اثارو خونـدي کولـو پـه برخو کې يو پر ځای ګام بولم.

په پای کې به دومره يادونه وکړم چې په کتابي بڼه د دې مقالو د راوړلو هـدف او ارزښت په دې کې دی چې له يوې خوا دغه تيت او پرکې مقالې لـه ضـايعه کېدو او ورکېدو وژغورل شي او بله دا چې څېړونکـي او نـور لوسـتونکي پـه اسانی سره په يوه ځای په دغه کتاب کې دغو ادبي مقالو ته لاسرسی ولري.

بله موخه دا وه چې له دې مقالو څخه د مجروح د تحليـل لـه لارې، اصـولو او روش څخه نه يوازې ځوان کهول اګـاه، بلکـې لـه فکـر، ليـد او د مقـالو لـه منځپانګې څخه يې اغېزمنه او پام وړ ګټه پورته کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدارنګه يو اهميت يې په دې کې هم وينم چې د يوې علمي موضوع پــه اړه څېړنې سره زموږ ژبه او فرهنګ وده کوي او په دې برخه کې يو بل علمي ګــام اخيستل کېږي، زموږ علمي پانګه درنېږي او د علمي څېړنې تګــلاره پياوړتيــا مومي.

په پای کې دومره يادونه کوم چې ددغه کتاب يادې مقالې او تحليلونه مــې د کابل پوهنتون د ادبياتو پوهنځي د پښتو څانګې د ماســټرۍ د تېــزس لپــاره چمتو کړي و او د تېزس له دفاع څخه وروسته استادانو دې ته وهڅــولم چــې دغه مقالې او تحليلونه په کتابي بڼه چاپ کړم ترڅو نور لوستونکي هم تــرې برخمن شي .

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک

سیدشمس الدین مجروح په ۱۲۸۹ هه کال کې د کونړ ولایت پــه شــینکوړک کلي کې زېږېدلی دی، پلار یې سید حضرت شاه نومېده چې د ترګړو په پاچــا صاحب مشهور و. په درې کلنۍ کې د پلار له سیوري بې برخې شوی او بیا یــې پالنه د مور پرغاړه شوې ده. (۱: ۱۰۰۷)

زده کړې:

مجروح خپلې لومړنۍ زده کړې په خپل کلي کې تر سره کړې دي، هغه مهال د هېواد د یو شمېر نورو سیمو په څېر ددوی په ځای کې هم ښوونځي شتون نــه درلود، هغه ونه شوای کړای چې هغــه مهــال لــومړنۍ زده کــړې پــه رســمي ښوونځي کې وکړي، نو په شخصي توګه یې لومړنۍ زده کړې په کور کلي کــې وکړې او د مور پالنې چې باسواده وه له هغه څخه ستر شخصیت جوړ کړ.

نوموړي د خپلو زده کړو په اړه په یوه لیکنه کــې ویلــي: ((مــا چــې د خــاور خاشاکو د لوبو دوره طی کړه، پاځېدم جامې مې وڅنالې او د کوچنیتــوب دوره مې پای ته ورسوله، بیا مې غیر د کتاب او قلم نه بله مشغله نه لرله.))

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی لیکي چې د کلي شاوخوا لوړ غرونو، ځنګلونو، روانو اوبو، رودونـو او نـورو قدرتي مظاهرو په ده کې د شعر او شاعرۍ قریحه ژوندی کړه. (۱:۱۰۰۷)

مجروح د نورو علومو ترڅنګ په دیني علومو او په ځانګړې توګه په فقه کـې زیاته پوهه درلوده.

که څه هم اروانښاد مجروح رسمي زده کړې نه دي کړي، نو د پښـتو ژبـې تـر څنګ په دري، عربي، اردو او انګلیسي ژبو هم پوهېده او دغه وړتیا دده سـتره علمي خزانه وه.

دندې:

مجروح په کال ۱۳۱۳کې چې ډېر ځوان و د انتصابي سناتور په توګـه د اعیـان مجلس (سنا) ته لاره پیدا کړه.

بیا په ۱۳۱۷کال کې ورپسې د ملي بانک د تفتیش رییس او د ډیپـو مسـوول وټاکل شو، د همدې کال په پای کې د قند فابریکې او د پټرولو د شرکت رییس شو،د دولتي انحصاراتو د ریاست دنده یې هم تر سره کړه،په ۱۳۲۹کال کـې د قبایلو د خپلواک ریاست مشر شو.

د ډاکټر محمد یوسف په انتقالي دوره کې (۱۳۴۱-۱۳۴۴)پـورې د عـدلیې د وزیر او د صدارت مرستیال او د ۱۳۴۴کال د اساسـي قـانون د کمېټـې د اووه کسیز کمېسیون رییس وټاکل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ډيموكراسۍ په لسيزه كې په ۱۳۴۶كال كې په مصر هېواد كې د افغانستان سفير شو، بيا د مشرانو جرګې انتصابي غړی شو او په كال ۱۳۵۲كې متقاعد او په كور كېناست.

پر افغانستان د روسانو د يرغل پر مهال مجروح هم د يو زيات شمېر نورو افغانانو په څېر د هېواد پرېښودو ته اړ شو او پېښور ته لاړ. هلته يې د كنفرانسونو، غونډو او نورو ديپلوماتيكو هلو ځلو له لارې هېوادوالو ته پوره خدمت وكړ. په پېښور كې تر يوڅه وخت وروسته نوموړی امريكا ته لاړ.

ادبي هڅې:

د مجروح ملي ادبي استعداد هغه مهال يو چا ته ښه څرګندېږي چې كله دده شعر او نثر په دقيقه توګه مطالعه كړي، د كلام موضوع، خوږوالی، پيغام او روان والی يې له نظره تېر كړي.

د ملي ادبياتو يوه ځانګړتيا داده چې په هغو كې د ټولنې عمومي آرمان ځای او د ټولنې له شتون سره سمون ولري ملي هويت څرګندوي او په دغسې ادبياتو كې ژور پيغام هم پروت وي، ملي ادب د ټولنيز شعور په اوچتولو او پخولو كې لويه ونډه لري په نوره نړۍ كې هم د تاريخ په بېلابېلو پړاونو كې داسې ادبيات رامنځته شوي.

مجروح په پوره ځواک د ادبياتو ملي اصالت رامنځ ته كړی او دده په آثارو كې د ملي هويت د خونديتوب ترڅنګ د ولس ملي آرمانونه او د هېواد د ترقۍ پيغامونه نغښتي دي، دده يو لوی پيغام او آرمان صدق او صفا، خلكو سره وفا او همدردي ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغې علمي ستې په سلګونو بېلابېلې مقالې ليکلي چې د هېواد په دننه او لــه هېواد څخه بهر په خپرونو کې چاپ شوې دي.

دده د ليکنو يوه ځانګړتيا دا وه، کله به چې چا د هېواد ملي ګټو پرخلاف ګــام پورته کړ، نو بې له وېرې به يې پرې نيوکه کوله او هرڅه به يــې ســپين ورتــه ويل. هغه کسان يې هم د خپل ليکني ګوزار نښه ګرځول چې د اسلام له کلمې څخه به يې د ځان په ګټه استفاده کوله. ده به چاته د مصلحت له مخې خبــره نه کوله، بلکې په آګاهانه توګه يې د هرې کمۍ پروړاندې خوله خلاصوله.

مجروح له مطالعې سره ډېره زياته مينه درلوده او همدا شوق ددې لامل و چې نوموړی په ادبي، ټولنيزو، فلسفي او ديني مسايلو کې د ښه تحليل خاوند و.

نثر:

د مجروح نثر ته که څوک په دقت او ژوره توګه نظر وکړي، نو دومره قوي، پــه اصلي موضوع څرخېدونکی، تللــی او خــوږ دی چــې پــه پيلېــدو ســره يــې لوستونکی تر پايه له ځان سره ملګری کوي او د دمې کولو چانس نه ورکوي.

ده په خپل نثر کې ادبي، سياسي، ټولنيزې او فلسفي موضوع ګانې رانغاړلي او يادو هرو موضوعګانو ته يې خپل اصطلاحات، جملې او لغتونه کارولي او په هره برخه کې لومړی سړی فکر کوي چې مجــروح يــوازې د همــدې يــوې برخــې متخصص دی، خو کله يې چې د نثر نور اړخونه مطالعــه کــړي نــو بيــا ســړی پوهيږي چې په نثر ليکلو کې د څه ډول استعداد لرلو خاوند دی. کــه پــه دري ژبه کې (سرگذشت من) ولولي نو بيا لوستونکی ښه يقــين کــولی شــي چــې

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح په ادبي ليکنه کې که هغه پښتو او که په دري وي ځومره پياوړی او لـه څه ډول ادبي خوږ او روان نثر څخه برخمن دی.

د مجروح خوږه نثري ژبه او د موضوع د رانغاړلو توان په ډيرو لږو ليکوالو کـې ليدل کيږي. هغه په خپل نثر کې تل هڅه کړې چې لوستونکی پـه موضـوع او ژبه کې لالهانده نه کړي، بلکې لوستونکی د موضوع له پيله تر پايـه لـه ځـان سره ورسوي او په ليکنه کې موجود پيغام په ورين تندي او بـې سـتړيا ورتـه وړاندې کړي.

د بېلګه په توګه يې (له شعر نه څه غواړئ) که دا نثر ولولئ نو بيا دده په ادبي قوت، درايت، پوهې، په دې برخه کې په کړې مطالعه او نورو اړخونـو ښـه لـه ورايه پوهيږئ او همدارنګه نورې ډيرې دې ته ورته ليکنې هم يادولی شو.

شعر:

زه که هر ځومره د مجروح د شعر په اړه خبرې وکړم او يـايې پـه اړه ببلابېـل اړخونه راواخلم، دومره به د پام وړ نه وي، لکه چې خپلـه مجـروح پـه دې اړه ويلي: " ما چې د خاورو خاشاکو دلوبو دوره طی کـړه او پاڅېـدم جـامې مـې وځنډلې، (يعني د کوچنيتوب لومړۍ مرحله مې پای ته ورسوله) بيا مې غير له کتاب اوقلم نه بله مشغله نه لرله، زموږ دکلي دخواوشـا دلـوړو غرونـو، ګنـو ځنګلونو،روانو اوبو، ډکو رودونو او نورو قدرتي مظاهرو په ما کې د شعر شاعرۍ قريحه ژوندۍ کړه او دکلي مستريح بې کشمکشه حيات او طولاني تنهـايي او يوازې والي او دکونړ د درې د زيات وخت چپې چوپتيا زه په کايناتو کې تفکـر ته اړ کړم او ما کې يې فلسفي ذوق پيدا کاوه، مګـر هـر څـو چـې دا ورځـې تېر بدلې په ما کې د شاعرۍ ذوق او تفکر اشتياق زياتېده، هغومره زمـا تنـده

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېرېده او زه يې تجسس ته او په هر ځېز کې دتشبث خواته ســوق كــولم. مــا ديوه ښه مربي د ضرورت احساس کاوه او د دې تندې د مــاتولو د وســايلو پــه لټون کې شوم، مگر افسوس چې دا وسايل تر يوه حده ماته هغه وخت ميسر او دبعضې مربيانو سره مخامخ شوم، چې بيا وخت تېر و او زه تــر ســره پــورې د ژوندانه دکشمکش په گرداب کې ډوب وم... "

د مجروح په اشعارو کې د زاړه ادب دنازکخيالو نزاکتونه شته اوهــم داوســني عصر اجتماعي او تنقيدي رنگ لري. گل پاچا الفت د مجروح دمنتخبو اشــعارو په مقدمه کې ليکي:

"د ښاغلي اديب سيد شمس الدين مجروح له لوړې قريحې اوشــعر روزونکــي استعداد څخه ځينې داسې اشعار پيدا شوي چې که د اشعارو پيــرل او پلــورل رواج واى او د شعر په ورکړه راکړه ديوه شعر دبل کېــدلى مــا بــه خپــل څــو شعرونه د ده په يوه شعر ورکړي وو... " (۱: ۱۰۰)

آثار:

سيدشمس الدين مجروح، نه يوازې دا چې ښه محقق او ساستمدار و، بلکــې د شعر او نثر تومنه يې ډېره پخه او خوږه وه.

مجروح د شعري ټولگو ترڅنگ نثري ټولگې هم لري، چې يو شمېر يې چاپ او ځينې يې ناچاپ پاتې دي.

۱-منتخب شعرونه د پښتو ټولنې له خوا په ۱۳۳۷هه ش کال کې چاپ شــوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲-یاد فریاد،دغه ټولګه په پښتو او دري ژبو ده چې په ۱۳۶۴کال کې په پېښور کې چاپ شوې.

۳-سرګذشت من، ټولګه په ۳ ۱مخونو په ۱۳۹۱کال کې د ۲۰۰۰ټوکه په شمېر په کابل د افغانستان ټایمز په چاپخونه کې چاپ شوې ده، په دې ټولګه کې سیدشمس الدین مجروح په خپل قلم ټولنیز، سیاسي، علمي او ادبي خدمتونه چې د خپل ژوند په اوږدو کې يې خپلې خاورې او هېواد ته کړي ليکلي دي.

۴-مجموعه مقالات علمي، سیاسي و اجتماعي، دغه ټولګه په ۱۳۹۱کال کې په کابل کې په ۴۶۹مخونو کې کابل کې په افغانستان ټایمز چاپخونه کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوی ده.

۵-منتخب شعرونه او یافریاد، په دوه نومونو دغه ګډه ټولګه له دې مخکې ځانته ځانته په بېلابېلو نومونو چاپ شوې دي، خو داځل دا دواړه عنوانونه کتابونه د يوې ګډې ټولګې په بڼه په ۱۳۹۱کال په کابل کې د ۲۰۰۰په شمېر چاپ شوې.

په دې ټولګه کې د سیدشمس الدین مجروح غوره شوي پښتو او دري شعرونه چاپ شوي. دا شعرونه که د شمېر په لحاظ لږ دي خو د کیفیت په لحاظ ډېر قیمت او ارزښت لري او زموږ د ادب غوره برخه جوړوي.

۶-پریشانه خوب: چې د دري د (خواب شګفت) غوندې یو خوب په پښتو مثنوي نظم شوی، خو چاپ شوی نه دی.(۱:۱۰۱۹)

شخصیت:

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیدشمس الدین مجروح چې د ټولنې په اړه یې ژوره مطالعه درلوده او په یوه کلیوالي چاپیریال کې رالوی شوی و، د ټولنې په مزاج تر نورو ښــه پوهېــده او هر ډول حساسیتونه یې درک کړي و، نو په همدې اساس یې د ژوند پــه ټولــو پړاوونو کې هڅه کوله چې خپل استعداد، وړتیا او پروګرامونه د خلکو او ټولنې په ګټه وکاروي او د خپل شخصي ژوند د ښه والي لپاره یې هیڅکله هڅه نه ده کړې.

هغه آزاد طبعیت درلود،خبرې یې سپینې وې، نیوکې یې پرځای وې، مصلحت یې چندان نه خوښېده، پر چا یې ځان پورته نه ګاڼــه، هــره ورســپارل شــوې دولتي دنده یې په خپل استعداد په لازمه ښه سرته رسوله.

خلاصه ټنده او له خندا ډکه خوله یې لرله، خبرې یې له مفهومه ډکــې وې او د خبرو روان والي یې عامفهمي پنځولې وه.

سیاسي لید لوری:

سیدشمس الدین مجروح د هېواد نامتو ادیب، لیکوال، قانونپوه،فیلسوف، عالم، مفکر او د هېواد پېژندل شوې سیاسي څېره وه. هغه د ژونــد د نــورو برخــو ترڅنګ د هېواد په ملي مسایلو کې رغنده ونډه درلوده.

مجروح ملي یووالي، ډیموکراسي او ملي تفکر لپاره کار کاوه، له وروسته پاتې والي څخه د ټولنې د وګړو راېستلو ملي مفکوره یې هغه آرمان و چې یو وخت دغه ډول حالت په خپلو سترګو وګوري، نو همدې موخې ته د رسېدو لپاره یې ډېرې منډې ترړې کولې. ده د خپلو اجراتو په هره برخه کې د همداسې ملــي

(c) ketabton.com: The Digital Library

روحيې د درلودو په اساس آګاهانه اقدام کاوه. د هغه هڅه دا وه چې د ملي وحدت، ملي تفکر او ملي ليد لوري لپاره بايد په هېواد کې سياسي، ټولنيزو، اقتصادي او موسساتي (عقايد، رسوم، لوايح، مقررات او نور) ترتيب او ټينګښت ومومي.

مجروح په خپل ټول عمر کې د يو واقعي ديموکراتيک او د خلکو د خوښې نظام ارزومند و او د ټولو هغو دموکراتيکو، مدني ملي ټولنو سره يې نږدې اړيکې او همکاري درلوده چې په وطن کې د يو دغسې نظام غوښتونکي وو.

مجروح د سياسي اجتماعي نظامونو د تدريجي تحول طرفدار و چې د جامعې د شرايطو او تحولاتو مطابق د تکامل پړاوونه ووهي.

مجروح انقلابونه (چپي ا و راستي) دوطن په ګټه نه ګڼل.

د مجروح ځانګړنې:

له جرګو او مرکو سره د مجروح مينه:

مجروح به تل په خپله سيمه کې له حده زياته هڅه کوله چې کومه جرګه او مرکه دده له موجوديت څخه پرته تر سره نه شي او دغو دوديزو پريکړو او تصميمونو ته يې حتمي ځان ورساوه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په جرګو او مرکو کې خبرې نه کولې، پرېکړې يې نه کولې او نه يې غوښتل چې د کوم لوري په ګټه او يا زيان خوله خلاصه کړي، بلکې په هره جرګه او مرکه کې يې په دې موخه ګډون کاوه چې له مخورو، خوله ورو او مشرانو څخه خبرې، پرېکړې، تصميمونه او په پښتنې ټولنه کې د ستونزو د حل لارو، لارې چارې زده کړي، خپل استدلال قوي کړي، د ښکېلو خواوو خبرې واوري او د دغو جرګو او مرکو په نچوړ ځان وپوهوي.

په غم او ښادۍ کې د مجروح ګډون:

مجروح په کليوالي ژوند کې هغو ارزښتونو ته ډېر اهميت ورکاوه چې په اساس يې دغه ژوند د وګړو ترمنځ غښتلی کيږي، مينه يې ترمنځ زياتيږي او د متقابل احترام مزي يې سره ټينګيږي، چې هغه د کليوالو او خپلوانو د غم او ښادۍ په مراسمو کې ګډون او د هغوی په ټغر ناسته او ور سره ځان يو رنګه ښول دي.

کله به چې مجروح په کلي کې و، نو هيڅ جنازه، فاتحه، کوژده، واده او نور د راشه درشه دودونه نه ترې پاتې کېدل، خو که به کله له کونړ څخه لرې چېرته په دنده کې و او بيا به له مودو وروسته کلي ته راغی، نو لومړی به يې له کورنۍ څخه په کليو کې د غم او ښادۍ پوښتنه وکړه او د هغو کورونو لېست به يې واخيست چې د چا فاتحه او يا د چا د خوښۍ لکه د کوژدې او يا واده مبارکي وه، بيا به د مهم والي په اساس په ټولو راوګرځېد، دغه کار يې په کليوالي ټولنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کې پر ځان پور ګانه او کله به يې چې ټولو دغه ډول کورنيو ته سر ورښکار کړ، نو بيا به يې ويل چې اوس مې ايله پور ادا کړ.

له ماشومانو سره مينه:

له ماشومانو سره د مجروح مينه بې حده زياته وه، دغسې به يې پر ځان راټول کړي و تا به ويل چې کلي ته ملنګ راغلی او حتما ماشومانو ته کومه جادويي ټوټکه کوي، خو چې کله به ورننږدې شوې نو وبه دې ليدل چې مجروح يې په منځ کې ناست دی او د هغوی په ژبه او مزاج ورسره خبرې کوي.

په اخترونو کې به له مجروح څخه هيڅ نه قضا کېدل چې ماشومانو ته دې پيسې ورنه کړي، د اختر له لمانځه وروسته به يې چې لومړی کار کاوه هغه به يې د کلي ماشومانو ته پيسې ورکولې او له هغه وروسته به بيا کور ته لاړ.

کله به چې مجروح په دنده کې و او يا به چېرته لرې تللی و، نو له اختر څخه مخکې به يې د کليوالو ماشومانو د اختر د پيسو لېست جوړ کړی و او هغوی ته به يې له مخکې پيسې راليږلې.

رخصتي:

مجروح به که له کونړه لرې د هېواد په هر ګوټ او يا به له هېواده بهر و، نو کله به يې چې د رخصتۍ مهال راورسېد، نو له مخکې به يې ددې لپاره پلان جوړ کړی و چې څنګه به يوځل تر کلي پورې منډه کړي، د خپل کلي په غېږ او واړه راوګرځي او له هغوی سره خپله رخصتي تېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مجروح ته به هغه رخصتي ډېره غوره او خوندوره وه چې په کونړ کې به يې په خپل کلي کې تېروله.

مړينه:

سيد شمس الدين مجروح په ۲۰۰۲ ز بېرديز کال کې د جون په ۲۴مه د دوشنبه په ورځ د امريکا په متحده ايالتونو کې د کډوالۍ په حالت کې وفات شوی دی.

مړی يې په درنښت افغانستان ته راوړل شو او په کونړ کې پــه خپلــې پلرنــۍ هديره کې خاورو ته وسپارل شو.

د کابل په هوايي ډګر کې يې جنازې ته د هغه مهال ولسمشــر حامــد کــرزی، جهادي رهبران،د کابينې او ملي شورا غړي، سلګونه علمــا او قــومي مشــران ورغلي وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه

سیدشمس الدین مجروح په پښتو ادب کې هغه ځلانده څېره تېره شوې چې له پوهې، قلم، استعداد او بصیرت څخه یې هیڅوک هیڅ وخت سترګې نه شي پټولی، نه به یې په اغلب ګومان څوک په اړه منفي نظر ولري او زما په فکر لامل به یې هم همدا وي چې د هغه په ژوند کې ټول سوچ په علمي کارونو،هېوادنۍ مینه او یووالي کې وو، نو ددغه ډول علمي ستنو په اړه بیا منفي نظرونه یانه وي او که احیا موجود هم وي نو په نشت حساب وي.

دلته غواړم د ارواښاد مجروح په اړه د زیات شمېر پوهانو د نظرونو له جملې څخه د مشت نمونه خروار په توګه یو دوه غوره، لنډ او له مفهوم څخه ډک نظرونه را واخلم.

استاد بېنوا د ارواښاد مجروح په اړه ویلي: ((ښاغلی مجروح د مطالعې ډېر شوق لري او د همدغه شوق اثر دی چې په اکثرو ادبي، اجتماعي، فلسفي او مذهبي سختو مسایلو کې د ښه تحقیق خاوند دی، په تېره بیا د روحیاتو او فلسفې سره زیاته دلچسپي لري... دا ښاغلی خنده رویه باوقاره سړی دی، آزاد طبیعت لري او په حق ویلو کې د چا پروا نه ساتي.))

د اطلاعاتو او کولتور پخواني وزیر ډاکټر سیدمخدوم رهین د مجروح په اړه ویلي دي چې مجروح د هغو کسانو په ډله کې و چې د ډیموکراسي په لار کې یې صادقانه هڅې کولې چې د اساسي قانون او د ډیموکراسۍ لسیزه یې د زیار ګاللو پایله وه.

فقید پاچا هم پر هغه پوره باور او اعتماد درلود.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوهم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې

د پښتو لیکلو بشپړ او مشترک سبک

د کابل مجلې په ۱۴۸ ګڼه کښې ښاغلي حبیبي له دې پورتني عنوان لاندې د اقتراح په ډول څو اساسي او مهمــې پوښــتنې کــړې او د پښــتو د حقیقــي او معنوي ژوند په نبض باندې یې ګوتې ایښې دي. د همدې اقتراح په اثــر کښــې ښاغلي او فاضل ادیب سید شمس الدین خان مجروح چې پــه ادبــي مســایلو کښې ښه بصیرت او عمیق نظر لري، مونږ ته یو خوږ او پوخ مضمون را استولی دی، چې دلته یې نشروو او له نورو پوهانو څخه هم غواړو چــې خپــل قیمتــي نظریات ونه سپموي. ((د صحافت څانګه)).

ښاغلی فاضل حبیبي!

ګران غوندې سوال مو کړی، چه سړی کولی شي په لږ قدر ځان کړولــو او اوږو پورته غورځولو د دې موضوع استقبال وکړي او ځان خلاص کاندي، مګر زه هم د دې موضوع سره ډېره علاقه لرم، نو به پرې وغږېږم. زړه مې غوښته چه کــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک پردې موضوع خبرې وکړي او څه واورم، ښه شوه، تاسې یاد کړه او څـه مو پرې وويل. له همدې خبرو موقع په لاس راغله، چه څه وليکم. يقين دی چه زما جواب به ستاسې د قول تاييد او اکثر به ستاسې د خبرو تکرار وي، خو هـر څه چه دي، همدا زما نظر يه ده.

سبک څه ته وايي؟

ګومان کوم دلته به غرض له هغه روح څخه وي چې په يوه نثـر کښــې مونـده شي او د هغې تحديد و تعريف څه قدر ګران دی او د سر د سترګو نـه زيـات د زړه په سترګو (ذوق) ښه ليدل کېږي، څه رنګه چه د روح نه د روح په مظاهرو تعبير کولی شي، داسې به سړی څه ناڅه سبک ته هم ګوتـه ونيسـي. يعنـې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې د پاره کار کوي او چې دا ټول (او پاته نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي او څـه رنګـه چـه د اعضاء د تناسب نه او د طبيعي نظام د ښه چلند نه جمال او نشاط پيدا کېـږي، داسې هم د سبک ښه والی د هغې د اعضاوو پر تناسب او انسـجام پـورې او د هغې د حياتي نظام په صحت او ښه والي پورې اړه لري.

تاسو پوښتنه کوئ، چه (آيا پښتو د نثر ليکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ که يې لري، نو آيا دغه سبک ښه او کافي او د ادبي ښېګړو وړ دی که يه؟). بشـپړ او مشترک سبک؟! نه! نه يې لري! او په سلو کښې سل کېدی هـم نـه شـي او بايد توقع يې هم ونه کړو.

څکه دوه کسه غبرګوني (توامين) چه خلک وايي، په يوه څېـره دي، بيـا هـم سره څه توپير لري او خپل خپلوان او دقيق او حساس خلک يې پېژني او څه نا

(c) ketabton.com: The Digital Library

څه مميزات لري، چه پر هغه پېژانده شي: په يو مملکت کښې هر څوک د جنوب او شمال او شرق او غرب اوسېدونکي د هغوی له کړو وړونه او له بدني ساختماني جوړښت څخه پېژندی شي.

هو! يو قوم او ملت چه نسبت بل قام ته او يو نژاد نسبت بل نژاد ته د قيافې او ساختمان په لحاظ بيل او جلا وي او دومره څه مشترکات چه فردي او ناحيوي اختلافات په هغه کښې سره راغونډ شي، لري؛ کېدی شي چه داسې يو مشترک او بشپړ سبک هم پښتو ولري او پيدا يې کړي، د پخوانو د سبک مغايرت د اوسنو سره د اوسنو د سبک بېلوالی يو له بله ډېر ښکاره او روڼ دی. د عربي تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنگ زمونږ په نثرونو کښې له ورايه ښکاري. او د سبک اشتراک يې وران کړی دی. کله کله لا سړی د اروپايي ژبو جلوې هم پکښې ويني او د تقليد او پيروۍ لار له سړي نه ورکه شي او هک حيران پاته شي.

ښه نو چې لري يې نه، نو د ادبي ښېگړو د پاره د کفايت سوال ته خو هډو ضرورت پاتې نه شو. که څه هم ځو تنه پياوړي پېژنم، چه ښه څه ليکي او خبرې يې پر سړي خوږې لگي، ولې بيا هم زما دا منفي جواب د هغوی بې احترامي نه کوي او رښتيا هم ده.

تاسو بله پوښتنه داسې کوئ: ((آيا د سبک تکميل ممکن دی؟ او اوسني پښتانه د پښتو د نثر دپاره بايد څه وکړي؟)) هو! ممکن دی او د اکمال په لاره کښې به گړندي قدمونه واخلي چه په الوتو الوتو به روان شي. د طبيعت د غير متغير قانون په ترڅ کښې (چه موجوديت ته حرکت وايي، حرکتونه هم د کمال په لور گڼل کېږي) دا به هم ځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خدازده چه څه به ترې جوړ شي؟! دا اوسني سبکونه به یقینًا یو وخت (عینــاً) د فواید الشریعه د آهنګ په شان عجیب و غریب بریښي او ښه ښه تحولات او تطورات به پکښې وشي او که هغه لږ څه لازمي مغایرت د هغه عصر په ســبک کښې بیا هم موجود وي، سترګو ته به نه راځي او بد به ښکاري. زه د خوشبېنې په خوب کښې خبرې نه کوم او نه د وربځو اوښان جوړوم، بلکه د تطور قــانون دا جرئت راکوي! او د ژبو تاریخي سرګذشت پرې شهادت وايي. هــو! د فنــا او زوال، د انحطاط او ورکېدو مثالونه هم شته، که تــاریخ څــه هېــر کــړي وي، د زمانې په یاد دي او شپو ورځو پخپله لمن کښې نغښتي او له ســترګو یــې پنــا کړي دي. خو ترڅو پښتون او پښتونواله ژوندی وي، پښتو به هم مخ په وړاندې درومي، که (لا سمح الله) مونږ نه وو، دا به نه وي!

پاتې شو، ستاسې د سوال دوهمه برخه (چه اوسني پښتانه د پښــتو د نثــرو د تکمیل دپاره څه کولی شي) دا د مطلب ټکی دی. او هــم دا نقطــه ده چــه لــه نظري خوا نه یې عملي او حیاتي قېمت زیات دی. تاسې په جواب کښې هــم د موضوع حق ادا کړی او ښه څه مو ویلي دي، مثلاً په دې نظریه کښې ((چه ژبه د خپلې پالنې تر لمړی دورې ووته او د ادبي نهضت لمړني پوړونه یې پرې کړه، هلته نو یو مشترک او ښکلی د لیک سبک مومي)) درسره شریک یم. بل ځای وايي: ((د ژبې د لیک کوم سبک جوړول یو ارادي او د یوه سړي مختــرع کــار ندی)) هو! په دې کښې هم ستاسې ملګری یم.

مګر دومره قدر ده، چه یو سړی د یو شهکار په ابستلو مخترع ګڼــل کېــږي او په ژبه کښې د سبک مجرا بدلولی شي.. مثلاً: قرنونه قرنونه د سعدي د اسلوب تعقیب خلکو کاوه، او کلونه کلونه د شامنامې غوندې (رزمي- تاریخي) مثنوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګانې شعراء وليکلې، ګويا دغو سرو د ژبې په دنيا کښې ادبي انقلاب پيدا کړ او د يو نوي سبک طرف ته ميلان د دوی د آثارو په راوتلو شروع شو، مګـر ډېـر بطي! او لا سړی ورته غير شعوري هم ويلی شي!

هرکله چه داسې شيان منځ ته راشي، نو بيا خلـک زړې سـندرې پرېـږدي او نوی تال را واخلي. بيا څوک د مطلب آغاز همېشه په (نقل کا، وايي) لکـه چـه څه موده مخ کښې کېده، نه کوي او بيا هر مضمون (په څرګنده خبـره ده...) او يا داسې نورو جملاتو سره نه شروع کېږي، څوک غورځي او څوک ولاړ پـرې او هی پر دغه لار ځي، که ځای ته ورشي که نه، خو لار (قابو قـابو) يـوه وي، دا لا څه کوې چه داسې آثار په چا کښې د ابتکار قريحه ژوندۍ کړي او د اسـتعداد د خاوندانو د آئينې نه د تقليد او د محافظه کارۍ ګردونه پاک کړي او پـه چـا کښې بالعکس نوی جمود پيدا کړي او د خپل ځان د تقليد احساس پرې په هر څه غالب کړي.

خو داسې آثار کله کله د ادب په آسمان کښې لکه شهاب ثاقب ځلېږي، اما رڼا يې تر ډېره پاته وي او د ډېر عالم سترګې مخکښې يا وروسته ور واړوي. ګـورو به چه دا سکه به د پښتو په نثر کښې د چا په نامه وهل کېږي او دا سويه بـه د چا نصيب شي؟ او دا زوی به پښتنه مور کله پښتون قام ته وړاندې کړي؟ اوس سم دستي زمونږ دا فريضه ده چه ډېر څه وليکو! او همېشه يې وليکو او هرڅه وليکو!! او د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو، د جامعې په مخ کښې به يې ږدو، د هغې ذوق به پخپله په انتخاب لاس پورې کړي، ښه به اخلي، بـد به پرېږدي. ورو ورو به هغه څه چه د جامعې وجـدان او سـليم ذوق يـې ښـه قبلوي، د يو سبک په حيثيت په ميدان کښې ودرېږي او ټول به د هغې خوا ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

منډې وهو. د بقايا صلح قانون به په کښې هم خپل رول لوبوي، څه به فنا کوي او څه به روزي. د نثر ليکلو او د سبک د ښه (واضح) ښکاره کېدلو دپاره ښه زمينه او مساعد ميدان ادبي پارچې او د قصو کتابونه دي، خو چه ترجمه مرجمه نه وي او د پښتو د د ماغ محصول او د پښتون د علم او ذکاء تحفه وي او د پښتنو د ماحول او پښتني رواياتو څنې يې الهام اخيستی وي، بل د دې سير د سرعت د پاره انتقادات هم ډېر خدمت کوي او دا حرکت تر يو حده ګړندی کولی او منظم کولی شي.

بايد په دې ضمن کښې له انتقاداتو نه غفلت ونه کړو او همېشه د انتقاد په وسيله د سبک د خرابوالي مخه ونيسو، خو شرط دا دی چه ليکونکی به خفه کېږي هم نه؟

ما مخ کښې وويل چه (د پښتو په خپل رنګ کښې ليکونه شروع کړو) زړه مې غواړي، دا ټکی په غټ قلم وليکم او يا دلته درکلام د فن دقايقو ته لاس واچوم او خپل خلک خپل مطلب ته ښه ملتفت کړم، خو وېرېږم چه دا لنډه جمله به زما مطلب ښه ادا نکړي او چه زما په زړه کې څه ګرزي، د هغې به ښه افاده ونه کړی شي. د پښتو د خپل رنګ نه غرض نامانوس لغات او کلمات نه دي، چه څوک دې په خپل ليک کښې هرومرو راوړي، د دې دا مطلب نه دی چه پردي کلمات دې هډو څوک وايي نه؟ رنګ هم عيناً د سبک په شان يو جوهري موجوديت دی، چه له ډېره وضاحته يې تعريف لږ څه ګران دی، خو جلوه يې ډېره څرګنده ده، د حميد بابا دا بيت راياد شو:

که مې تېره مغلواله د رقيب کړه

زه به نه يم زېړولی پښتنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګورئ! دلته کوم لفظي صنعت او یا تخیلي ابتکار موجـود دی؟ چـه دا بیـت د پښتنو په ذوق دومره خوږ لګي او دومره ډېر خوند ترې اخلي! دلتـه نـور څـه نشته، د پښتو خپلې قدرتي رنګ ځلېږي (ومن احسن من الله صبغة) دلته د یو پښتني اشکال تصویر باسي او پښتني سوګند خوري.

په یوه بله مصرع چه معاصرینو ملګرو کښې چا ویلې، زما دومره خوښه شـوې ده چه تراوسه مې لا خوند په خوله کښې دی، هغه داده:

وایي پښتانه په هر چا خپل وطن کشمیر دی. دلته هـم نـور څـه نشـته، یـو پښتني ضرب المثل، لکه مرغلره چه سړی په ښه تناسب په هار کښې پېیـي، پیل شوې ده.

اوه! نثر مې پر ېښوده، د نظم ته مې خوله واچوله، معاف مې کړئ! خو ناکام دی، غواړم د پښتو دمخه پرده لرې کړم چه رنګ یې ښکاره شي.

او د دغه رنګ چلوه در وښیم هر چېرته چـه وي، مطلـب دادی چـه پښـتني منطق، پښتني امثال، پښتني جذبه د پښتو اصطلاحات او محاورات پـه خپلـو لیکنو کښې داسې ښکاره کړو، لکه یو مصور چه تابلو جوړوي او هلته د رنـګ امیزي مهارت استادانه وښیي. غرض دا دی چه هغه اوړدې او کړې وړې جملې چه سل موقوفه جملات،لکه (راغلی... وړی... تړلی) په پوه شوی و، تمام نه کړو او د مطلب ټکي ته له کړو وړو لارو نه رانشو او له کرغېړنو ترکیبـاتو نـه ځـان وژغورو او هغه څه چه د پښتو روح د هغې نه بېزاره دی، بېزار شـو او د سـلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

ښاغلو لوستونکوا ملتفت شئ زه ستاسې نه څه پوښتنه کوم؟ که ښه ملتفت شوي نه یاست، زه به د خپلې پوښتنې زیاته توضیح وکړم، نو بیا ستاسې خوښه چه څه فکر کوئ او یا کوم جواب راکوئ؟

زما سوال د پښتنو د اجتماع په کیفیت کښې دی، چه آیا تاسو څه آرزو لرئ چه دا جمعیت دې په دنیا کښې څرنګ جمعیت وي؟ او د دې جمعیت بنیاد دې په څه اساساتو بنا وي؟ او د دې جمعیت کړه وړه د دنیا په (تېرو شوو او یا اوسنو) جماعاتو کښې کومې ډلې ته ورته وي؟! او کومه نمونه دې ایډیال وي. د دې معنی دا نه ده چه ګوندې ستاسې آرزو د دې جمعیت په جوړېدلو کښې کوم ښکاره تاثیر لري او یا جمعیت، لکه لندې ختې. په هر صورت چه تاسو وغواړئ، بدلېدای شي. دا سوال فقط ستاسو د هدف د تعینولو او معلومولو دپاره طرح کېږي او اقلاً که ستاسو خپله آرزو تغیر کړی شی، دا هومره تغیر لوی کار دی، که نه، دا سوال چه جمعیتونه څرنګ جوړېږي او دافرادو خوی بوی، کړه وړه، عادات او اخلاق د څه عواملو په اثر منځ ته راځي او یا له منځه ځي او یا دا ځیزونه تر کومه حده ثابت او تر کومه حده متغیر دی، بېخي ګوښی سوال او ځانله مضمون دی او په دې مضمون کښې ننوتل ځان په نورو سوالونو کښې ورکول او کتابونه لیکل غواړي. اوس به ځان په نورو سوالونو کښې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورکوم او د کتاب د لیکلو شوق به هم پر پرېږدم، ځکه تاسې یې د لوستلو حوصله نه لرئ او زه یې د لیکلو فرصت (یا استعداد). نو راځئ زه بیا تاسې وپوښتم چه د پښتنو د جمعیت نه څه توقع لرئ، چه څرنګ او څه نمونه جمعیت اوسـي او څه ارزو لرئ چه دا جامعه دې څه صفات او څه مشخصات ولري او هغه صـفات او هغه مشخصات چه تاسو خوښ کړئ، سربېره پـر هغـو پـه دې کښـې څـه وایاست چه آیا (۱) دې دا جمعیت پخوانی جمعیت وي که اوسـنی (عصـري)؟ (۲) دا جمعیت دې مترقي وي که پس مانده؟ (۳) دا جمعیت دې مـوړ وي کـه وږی؟ (۴) دا جمعیت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسـند؟ (۵) دا جمعیـت دې عالم وي که جاهل؟ ضرور تاسو د یوه پښتون په حیث د خپـل جمعیـت د پاره نېکه آرزو لرئ او دا سوالات به تاسو ته په لمړنـي نظـر مسـخره غونـدې سترګو ته درشي. یقین دی، تاسې د خپل قوم او ملت دپـاره ښـه او ښـېګڼه غواړئ او خوشحالتیا او سعادت مو پرې لور پرې، نو به ارومرو ووایاست چـه دا جمعیت دې، لکه اوسني جمعیتونه په تمامو عصري صفاتو او امتیازاتو اراسـته وي، چه طبعاً به مترقي هم وي او موړ به هم وي او آزادي دوست به هـم وي او عالم به هم وي. مګر تاسو د دې قوم دپاره د زمانې سره برابرتیا، ترقي او لوړتیا علم او پوهه، اقتصادي بهبود او مړتیا او... غواړئ، باید دې ته مو هم پام وي چه آیا پښتانه به هسې پښتانه چه تاسو لیدلي و، پاتې شي که نه؟ آیا د دې قوم د موجوده حالت د بدلېدو سره سره به په دوی کښې څه نور بدلون هم راشي که نه؟

ځینې وخت په انساني جوامعو کښې یوه مخصوصه عقیده حکومت کـوي او د هغې عقیدې په ترڅ کښې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چه د هغـوی الفـاظو ځینـې

(c) ketabton.com: The Digital Library

بعضې عقايد زېږي او دا عقايد د جمعيتونو د بنياد (تهداب) ګڼل شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنيا خوځول او ړنګول دي، دنيا خوځوونکي او ړنګوونکي د جمعيت دښمن ګڼلی شي او د لوی او زاړه تر سترګو به راځي، نو دې دښمنۍ ته هر څوک زړه نه ښه کوي، نو کله دا عقيدې او کلمات قرنونه قرنونه په خپل قوت پاتې شي او د زمانې په تېرېدو يې (لکه مزمن مرض) قوت نور هم پسې زيات شي او کله کله دا تيرې د زمانې سېلاب وخوځوي او وغورځوي او بناء ورسره ورانه کړي. په هر حال د مثال په ډول يا د مليت د ذهنيت او پر مليت باندې د اعتقاد سره سم ډېر فرعي عناوين او منشعب شوي ذهنيتونه يا معتقدات منځ ته راغله، لکه ملي آزادي، ملي غرور، ملي ژبه، ملي تاريخ، ملي عنعنات او روايات، ملي ادب او ملي صنايع، ملي اقتصاد او دا ټول څېزونه سره راغونډ شول، په پای کښې د مليت فلسفه تړې جوړه شوه او د يو خاص اعتقاد شکل يې پيدا کړ چه پر دغه معتقداتو باندې مومنانو او د دغه کلماتو مينانو په خپل نصب العين باندې ثبات او ټينګار او سر تنبګي مقدسه وګڼله او په دغه لار کښې فداکاريو او جنجالونو قبلولو ته حاضر هم شول.

اوس نو راځۍ په مخکښې سوالاتو باندې اول غور وکړو او د هغو تاثيرات او د هغو نتايج د هغو عکس العملونه او د هغوی فايدې او ضررونه ښه وڅېړو او بيا هغه د خپلو آرزوګانو او هدفونو سره چه په زړه کښې يې لرو، تطبيق کړو او وګورو چه آيا د ټاکلي هدف ته د رسېدو په لاره کښې مو په خپل لاس خنډو خار پيدا کړی که د منزل مقصود ته د رسېدلو دپاره مو تسهيلات راغونډ کړي دي. ايا د خپلې آرزو سره مو سم حرکت کړی او که د خپلې آرزو نه مو خلاف قدم اخستی دی او د ټولو نه اساس دا د سنجس وړ ده چه آيا دا آرزو صحيح او

(c) ketabton.com: The Digital Library

معقوله هم ده که نه، دې آرزو ته د رسېدلو دپاره وسایل برابر او مناسب دي که نه او که د غلطې غايې دپاره مو غلطې وسيلې اختيار کړې دي؟

پر دې سوالونو باندې نظر کول او د هغو پر نتايجو او عواقبو باندې غور به د خپل عنوان د سواليې په چوکاټ کښې کوو او سمدستي به د هغې نه نه وځو، يعنې د اچه پښتانه دې ځرنګ پښتانه وي؟ په دې لحاظ به مونږ او تاسې د مليت اساس مسلم فرض کړو او سمدستي به بعضې مشکلات چه د مليت يا د پښتونوالۍ په چوکاټ کښې راځي، حل کړو او دا فرعي سوالات چه د ملت د اساسي نظريې مولود دي، لکه ملي ادب، ملي صنايع او ملي تاريخ به بل بحث ته پر ېږدو، نو اوس به خپلو پنځګونو سوالونو ته وګرزو او بيا به يې تکرار کړو او جوا ب به يې واخلو.

(۱) دا جامعه دې اوسنۍ جامعي وي که پخوانۍ:

د ژوندون شرايط د مدنيت سويه انساني جوامعو ته يو خاص رنګ ورکوي او هر څومره چه دا شرايط او دا سويه سره متشابه او ورته وي، هومره انساني مختلف جوامع (دا اختلاف د زمان په لحاظ وي او که د مکان) سره متشابه او يو بل ته ورته وي. پخواني يونانيان او د جاهليت د زمانې عرب د قرون وسطی اروپايي جوامع او د ايشا پس مانده ملتونو سره ډېر شبيه وو، د دوی د فکر طرز، عادات او روايات حتی مذهبي تفکرات بدوي او ابتدايي دي.

هو! څومره چه د مدنيت سويه او يا د ژوند شرايط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب فرق کوي، نو په دې لحاظ د بعضې پښتنو د پښتون خواهۍ آرزوګانې (تر کومه حده چه ما ته معلومې شوې دي) دا دی چه د هر پښتون ځلمي فريضه ده چه قدم په قدم دې د خپلو پلرو نيکو پسې و لاړ شي

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د پښتنو د دودونو دستورونو دې ډېر احترام وکړي، په ناسته ولاړه، روغ بر، اغوستنګ او فېشن کې دې د زړو پښتنو مقلدان وي، نــو دا آرزو ګــانې د دې جمعيت د اوسني توب سره مغايرې معلومېږي، ځکه نوی عصر د خپــل ځــان سره نوي مقتضيات او ايجابات، نوي آداب او نوي فکرونــه، راوړي او زاړه آداب او زاړه فکرونه د حيات زوړ طرز او د جمعيت زوړ فېشن د منځه وړي، نو دغــه آرزو چه د دې جامعې د تجدد دپاره موجــوده ده، د داســې هــدف ســره نــه جوړېږي.

(۲) دا جامعه دې مترقي وي که پس مانده؟

انساني ابتدايي جوامعو کښې چه حکومتونه (په تمامه معنــی) نــه و موجــود، دوی د خپل کار روزګار امنيت او ګډ ژوندون د پاره څه ابتدايي تشکيلات لرل او د خپل مدنيت د سويې سره سم يې بعضې اجتماعي موسســات درلــودل، د مثال په ډول يو د دغو اجتماعي تشکيلاتو يا موسساتو د جملــې نــه قبــايلي تشکيلات چــه پــه هغــو محيطونــو کښــې چــه دايمــي هــرج و مــرج او نــه خلاصېدونکې کشت و خون موجود و، د قبيلې تشکيل د موجــوده پوليســو او عدلي تشکيلاتو نه زيات ضروري و، هغه وخت افراد د کورنيو په سيوري کښې او کورنيو د عشايرو په چوکاټ کښې د خپل معيشت د ادامې دپــاره محتــاج و (او يا د اصطلاح سره سم) د غلو د وېرې کور او کلی شوی و، کــوم وخــت چــه مدنيت ترقي وکړه او اجتماعي علاقې زياتې شوې او قوي حکومتونه مــنځ تــه رالل، دغه ټول تشکيلات ورو ورو د منځه لاړل او يا ضعيف شول او يا په نويــو موسساتو او تشکيلاتو کښې محو شول او د يو مذهبي يا ملي سازمان په حيث تمام وظايف او اقتدار دولتونو ته منتقل شو او د ملــت مفهــوم يعنــې د لــويې

(c) ketabton.com: The Digital Library

جامعې صورت تحقق اختيار کړ، ترڅو چه انساني افراد و د يوې خاصې قبيلـې په نامه نور يو بل نه پېژانده او يوازې د مليت او د وطنيت چوکـاټ د مشـترکو منافعو يا مشترک قدر د پـاره کـافي وګڼـل شـول او د تعـاون او وروری روح محدودو فضاګانو نه اوچته شوه او په لويه فضا کښې يې په الوتلو شروع وکـړه او د همکاری او معاونت روح په لويه ساحه او په يو غټ تشکيل باندې منځ تـه راغله، نو که قبيلوي حساب د پښتو مميزه وي او که دا قبايل او عشاير پـه دې لوی چوکاټ کښې د ننوتلو نه وروسته د پښتنوالی څخه ووځي، نـو د مترقـي جامعې آرزو به د پښتنو د پاره يوازې هم د دې مخالف واقع شي.

(۳) دا جمعيت دې موړ وي که وږی؟

ماړه جمعيتونه د وږو جمعيتونو نه په خوی بوی او دود دستور کښې څه لږ ډېر فرق لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتور د ژوندانه په رنـګ او اسـلوب ډېـر ښکاره تاثير لري، د قوم د اقتصادي حالت ښه کېدل په زراعـت او تجـارت او صنعت بنا دي او د دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف په ماشـين او عصـري تجهيزاتو پورې اړه لري، ماشين او عصري تجهيزات ځان سره څه نوي ايجابات او مخصوص مقتضيات لري او په دې اجتماعي مؤسساتو کښې تطور او تحـول پېښوي، نو کوم وخت چه دا جمعيت موړ شي بيا به ستاسو په اصطلاح هغـه د مړې ګېډې پاړسي هم وايي او داسې پښتانه چه دا نن دي او يا پرون ؤ ضـرور به نه وي، نو که تاسې نه غواړئ چه پښتانه دې د خپل موجوده پښتني موقـف نه اعتزال وکړي، نو د دوی د مړېدلو آرزو ستاسو د هدف سره منافات لري.

(۴) دا جمعيت دې آزادي دوست وي که اقتدار پسند؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اقتدار پسندۍ جرثوم په فاميلي تربيت کښې پروت دی او ترڅو چه پــلار د زوی او زوی د کشر ورور د پټو سترګو اطاعت غواړي او ترڅو چه مېړه پر ښځه د بادار او مالک په څېر حکمروايي کوي او ترڅو چې د کلي مشران او د اولــس سپين ږيري کشرانو ته په خپلو کورنيو او يا اجتماعي چارو کښې د رايې حــق نه ورکوي، تر هغه وخته د آزادي پسندۍ دعوې بې فايدې او بې اساســه ده او تر هغه وخته چه کشران او واړه د مشرانو او د زړو پــه مقابــل کــې اطاعــت او تسليم (په حقه وي که په ناحقه) خپله اخلاقي فريضه او ملي آداب ګڼــي، تــر هغه وخته د آزادي پسندۍ روح منځ ته نه راځي. دا لا څــه کــوئ چــه آزادي پسندي يوازې د اقتدار په مقابل کښې نه، بلکې د نورو علايقــو او عوايقــو پــه مقابل کښې زياته ضروري ده. ډېر اجتماعي او عنعنوي قيود شته، ډېر خرافات او اوهام شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چه افراد د ځنځير په شــان چــاپېر دي، نو که پښتون د دې قيودو په مقابل کښې د آزادۍ بېرغ اوچت کــړي، کــه پښتانه د عنعناتو او روايــاتو، د اوهــامو او خرافــاتو ځنځيرونــه وشــلوي او د احساساتو په عوض منطق ته متوصل شي او دېخوا په مقابل آينده ته ســترګې ونيسي، آيا بيا هم تاسې دا پښتانه پښتانه ګڼئ که يې ګڼئ، نو په رښتيا تاســو د دې جمعيت دپاره آزادي پسندي خوښوئ او که نه اقتدار پسند جمعيت مــو په کار و، خو زمانې د رنه آزادي پسند کړو او په خپله آرزو کښې ناکامه ياست.

(۵) دا جمعېت دې عالم وي که جاهل؟

دا جمعيت دې ضرور عالم وي او عالم ضرور د جاهــل ســره فــرق لــري، کــه بېسوادي او ناپوهي د دې جمعيت له منځه ورکه شي، له دې اولس نه بــه ډېــر ښه او باصلاحيته جمعيت جوړ شي، د دې اولس طبيعی او قدرتي استعداد بــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ډېره ښه مجرى پيدا کړي، مګر افسوس بيا به ورته تاسې ملا واياست او پښتنو به يې نه ګڼې.

نو راځئ په دې سوالونو باندې په سړه سينه غور وکړئ او بيا د هغې جواب ووايئ. دا جواب ما ته مه واياست، دا جواب خپل ځانته، خپلو کشرانو ته، خپلو همکارانو ته، د يو اجتماعي هدف په حيث ووايئ او يا يې اقلاً په خپل لوح ضمير کښې نقش کړئ، اما په ياد لرئ او دا خبره مه هېروئ چه د تحول قانون او د تطور جريان ستاسو تابع نه دی او هغه خپل کار کوي تحول او تطور د جماعاتو نه همېشه بل څه جوړوي او بل ځای ته يې بيايي، ستاسو به يوه سترګه خاندي او بله به مو ژاړي، مګر د دې جريان سره به ځې منتها د دې قانون دوه وجهې معلومې دي، يوه دا چه يوه بدوي جامعه، لکه تخم نشو او نما کوي او د تخم په نشو ونما کښې د وړې ذرې نه ونه جوړ ېږي، ښاخونه او نيلې يې هرې خواته غزېږي، مېوې او ګلونه يې هره خوا رژېږي، پيوندونه او تصرفات په کښې کېږي.

خو نوم او هويت يې نه بدلېږي او کله دا تحول او تطور په بل صورت کښې راښکاره شي چه د قوم نه، لکه مواد خام د حياتي شرايطو په ظروفو او د زمانې د انقلاباتو په اور کښې صابون جوړ کړي، هغه وخت هويت هم له منځه ځي او د پخواني څيز په عوض يو بل نوی شی منځ ته راځي چه يوازې اوتوميستان1 هغه پېژني او بس.

نو ای خدايه! ته ښه پوهېږې چه د پښتنو نه به څه جوړېږي، دوی ته خير کړې - لا علم لنا الا ما علمتنا انک انت السميع العليم.

اوتوميست د اتوم پوهان. ۱

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ په خواوشا کښې

ګمان کوم د انسان د انسانیت حقیقت چه تر کوم حده پـه حافظـه پـورې اړه لري، هومره به د ده په نورو نفسیاتي کیفیاتو پورې تړلی نه وي. د انسـان پـه تعریف کښې د حیوان ناطق فکر کوونکی حیوان جملـه مسـلم تعریـف ګڼـل شوی دی، که مونږ هم دا تعریف قبول کړو، نو بیا هم د حافظې تـاثیر د ده پـه فکر او منطق باندې دومره څرګند معلومېږي چه بې د هغې له وجوده انسـان د دې خاصې (نطق او منطق) خاوند کېدی نه شي.

که انسان د حافظې نه محروم پیدا شوی وای، د ده فکر به څه رنګ د جزئیـاتو نه کلیاتو ته منتقل کېدای؟ او څه رنګ به یې د کلیاتو نه جزئیـه اسـتنتاجات کولای شوای؟ که د خاطراتو په تخته کښې څه مسلم او بدیهیه قضایا ثبـت او محفوظ نه وای، ده به څه رنګه په هغو قضایاؤ نور قضایا متفرع کـولای؟ او لـه هغو نه به یې نوي معلومات او تازه فکر حاصلولای؟

که د انسان حافظه نه وای، ده به څه رنګه د نورو تجاربو نه استفاده کـولای او په څه شان به یې د زرګونو کلونو انساني علمي میراث د پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پرېښودلای؟

که دا د پلرونو نیکونو د تجربو ماحصل مونږ ته سینه پـه سـینه نـه رامنتقـل کېدای، هغه وخت به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شخصیت یا خودي د (زه) او (من) مفهوم د حافظې له برکته محقق دی.

شخصیت د خاطراتو تسلسل دی، د ژوندانه د جریان مختلفې خواوې، وړوکتوب، لویوالی، د ناپوهۍ دوره، د پوهې دولت، غم او ښادي، پرون او نن ټول په حافظه کښې راغونډ شي او زه او ته ترې جوړ شوي یو.

دا د حیات تغیر او تحول د حافظې له برکته په شخصیت کښې تغیر نه راولي او که نه هغه د اولې ورځې پیدا وړوکی د ګور په غاړو ولاړ زاړه سره هیڅ شباهت نه لری، که د حافظې او خاطراتو د تسلسل کومک نه وای، دې شخصیت به هېڅکله نه ویلای چې هغه وخت وُړ وم او اوس زوړ یم.

ژوندون پخپله یو بهیر (جریان) یا عملیه او یو حرکت یا تکامل دی.

د دې جریان مبدا ماضي او غایه یې مستقبل دی.

دا جریان د شخصیت په سواحلو کښې رابند شوی او د حافظې په کارګاه کښې د هغې سینما فوتوګرافي شوې ده او د معرفت او احساس سیند ترې جوړ شوی دی.

که دا لوی بهیر په دې واړه فلم کښې نه وای ضبط شوی، مونږ به هېڅکله د ژوندانه د سیند موجودیت ته ملتفت نه وای او په حیرانتیا او لالهندتیا به مو شپې ورځې تېرولای.

نه! زه تېروتم، حیرانتیا هم د فکر مظهر او تعجب هم د عقل مولود دی، فکر چه خپل نارسائي او عجز ته ملتفت شي، حیرانتیا ده او چه کله د خپلو خاطراتو په خزینه کښې د یوه مظهر ساری پیدا نه کړي، تعجب دی.

که حافظه نه وای، زه حیران یم مونږ به د حیرانتیا په عوض څه لرلای؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ؤ د يو فرد ضرورت حافظې ته! همدارنګ انسان په مجموعي هيئت چه جمعيت باله شي، تاريخ ته د حافظې په څېر احتياج لري. څومره چه د شخصيت مفهوم بې د حافظې له وجوده ناممکن دی، همدارنګه د اجتماعي موجوديت په تاريخ او تاريخي رواياتو باندې بناء دی.

همدا سبب دی چه له ډېرې پخوا راهيسې، لکه انسانی افراد چه حافظه لري، انساني جوامعو تاريخ درلوده او دا علم يا دا اجتماعي مظهر د يو څو نورو لومړنو او ضروريه علومو او اجتماعي خواصو په قطار کښې ډېر زوړ او قديمي باله شي.

کوم وخت چه لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخت چه انسان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخست، هغه وخت تاريخ موجود ؤ او دا تاريخ د افرادو په سينه کښې د شعر په پيرايه کښې د زړې دنيا په خاطره کښې محفوظ ؤ، د پلار نه زوی او د زوی نه لمسي ته، لکه نور متروکت ميراث پاتې کېده.

دا تاريخ په شعر او قصو کښې، په افسانو او ډرامو کښې لکه ديني مراسم په احترام ساتل کېده.

هغه وخت تاريخ سره ديني رنګ موجود ؤ، د خرافاتو او عنعناتو سره ګډ ؤ.

په رواياتو او عنعناتو کښې د انسان د اجتماعي خواصو درې مهمې خواوې څرګندې دي:

اول د انسان د اجداد پرستۍ خاصه.

دوهم د انسان د جنګجوئي خاصه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دریم د انسان د قدامت پسندۍ خاصه.

که مونږ د تاریخ د تکوین په فلسفه غور وکړو، دا درې عامله پکښې ښېدخله نه معلومېږي، په دې ترتیب:

۱- هرکله چې انسان د مدنیت په دغو ابتدائي مراحلو کښې د مذهب په لحاظ اجدادپرست، دوی به خپلو پلرو، نېکونو ته د تقدیس په سترګه کتل او دوی به ئې اسماني او ملکوتي موجودات (مخصوصا له مرګه وروسته) بلل.

د تاریخ په ترتیب او تکوین کښې یو عامل د انسان د ا روحیه وه چه باید د دغو درنو او محترمو مشرانو او پیشوایانو ګفتار او کردار، ژوند او ګوزران، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي.

۲- انسان د بدویت په مرحله کښې جنګجوئي او توریالیتوب ته له نورو فضایلو نه زیات اهمیت ورکاوه او همدا سبب ؤ چه دوی به د خپلو اسلافو جنګي کارنامې، د دوو قبیلو ترمنځ شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې او هغه به یې د اجتماع په مدرسه کښې ګردانولې او د دې واقعاتو یادولو، ګردانولو د تاریخ حیثیت درلود او د دې قصو زده کوونکي یا جوړوونکي مورخین وو.

که تاسې ښه ځېر شئ، و به وینئ چه د انسان دا روحیه د هغه وخت په شعر او ادب کښې په آرت او صنعت کښې ډېره ښکاره او څرګند مظهر لري، رزمي او حماسي رنګ غالب معلومېږي. همدارنګ دې مظهر په تاریخ نګارۍ کښې (که تاریخ نګاري ورته وویلای شو) هم ځان ښوده او تاریخ به زیات د جنګي کارنامو داستان او د رزمي واقعاتو ډرامه وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- د قدامت پسندۍ روح لړو ډېر د هر انسان سره شته او نن هم دا روحیه ښه ښکاره او څرگنده ده.

ډېر څیزونه دي چه اوس ئې هم مونږ محض د قدامت په لحاظ عزت ساتو او ډېر مظاهر په مونږ کښې شته چه د عنعناتو په زور حکومت کوي.

مگر د علم د تجدید (رنسانس) د دورې نه راپه دېخوا انسان تر ډېره حده دا روحیه بایللې ده او د ماضي په عوض مستقبل ته زیات امېد وار معلومېږي او اوس هر شي ته په دې لحاظ په درنه نه گوري چه گوندې دا پخوانو ویلی او یا ئې کړی دی.

په علومو کښې د پخوانیو افکارو ته محض د علم او د تاریخ په لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نویو نظریاتو ته هر څومره چه زیات وروستي وي، په زیات اهمیت قایلېږي.

مگر د هغه وخت انسان د اجدادپرستۍ په ترڅ کښې د ماضي پرستۍ په مرض هم اخته ؤ.

دوی گمان کاوه چه زړه زمانه د نوې زمانې نه بختوره وه، دوی تصور کاوه چه د انساني طلائي دوره د ایام حالیه په ترړمیو کښې ورکه ده، دوی فکر کاوه چه گوندې فضیلت او عدالت، پوهه او لیاقت په پخوانۍ زمانه کښې د هغوی د زمانې نه ډېر ؤ، نو دا دریم عامل هم د تاریخ په ترتیب او تکوین کې بې تاثیره نه ؤ.

دوی غوښتل چه د دغې بختورې زمانې خبرې واورې او د تېرو شویو خلکو د یادولو نه خوند واخلي او د خپل تریخ ژوند انه بدبختي لږ ساعت هېره کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګرانو لوستونکو! تاریخ هم تاریخ لري او لکــه نــور اجتمــاعي مظــاهر دا هــم همېشه په یو شان نه دی پاتې شوی.

تاریخ د سینو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکــو نــه کاغــذونو تــه رامنتقل شو او د دې تبدیل انتقال سره د تاریخ بڼه هم بدلېده، یعنې یــوازې د تاریخ په ظرف کښې فرق نه راته، بلکه مظروف هم تغیر کېده او تاریخ د ارباب الانواعو د روایاتو نه د انساني جوامعو واقعاتو ته راوګرځېد، ځان ئې و ځانده او خپلې زړې بڼې یې وغوړولې، د خرافاتو نه لږ لږ لرې کېده او د افسانې نه زیات حقیقت ته راوړاندې کېده.

دا وخت د دولتونو واقعاتو جنګي پېښې، د حکمرانانو تغییر او تبدیل په دقــت سره قید شول او د نورو ملتونو په سرګذشت کښې هم تاریخ نګارانو تحقیقات شروع کړل.

په دې دورې کښې ګویا تاریخ د محلي روایاتو د سیمې نه او د جنګي کارنــامو د دائرې نه راووت، مګر بیا هم د تاریخ په مخکښې د تحول او تکامل مزل پاتې ؤ او تقدیر د ده په تندي کښې څه نور تغییرات هم ښکلي وو.

په دې منځنۍ مرحله کښې د عربو پوهان او د اسلام د مدنیت پېشقدمان پــه ایران افغانستان او نورو ځایونو کښې ډېر دخل او برخه لري، مګر لا هم تــاریخ د ملتونو د اجتماعي حالاتو د څېړلو دپاره کومه د ستاینې وړ توجه نه وه کړې او د تاریخ فروعو ته چه دا اوس هره ورځ،لکــه تنکــۍ څــانګې زرغــونیږي او لوئیږي، د چا پام شوی نه ؤ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په اوسنۍ زمانه کښې سربېره په دې چه د مدنيت تاريخ او د سياست تاريخ، د دې تاريخ او د هغې تاريخ مدون او مرتب شو او يو لوی او عظـيم لټريچـر يـې جوړ کړ، د هر شي ذکر چه کېږي او يا هره موضوع چه ليکل کېږي، د موضوع د تعريف سره سم د مبحث عنه تاريخچه هم ليکي او بيا اصل مطلب ته ورځي.

همدا سبب دی چه دا تاريخونه او تـاريخچې دومـره ډېـرې دي چـه د هغـو فهرست ترتيبول پخپله لوی لټرېچر کېدی شي.

د فلسفې سره د فلسفي تاريخ او د اقتصاد سره د اقتصاد تاريخ مل دی، مګـر د موجوده تاريخ نګارۍ په اسلوب کښې د ملتونو او قومونو د اجتماعي مظاهرو خواته زياته توجه د ډېر قدر وړ ده.

د يـو ملـت د احـوال او سرګذشـت مطالعـه د دوی ادب او تهـذيب، د دوی اجتماعي تشکيلات او مؤسسـات، د دوی اقتصـادي او بـدني حالـت، د دوی معاشرت او د فکر راز، د دوی روزانه مشاغل او ناسته ولاړه په اهميت او ارزش کښې د دوی د سياسي واقعاتو او دولتي جرياناتو نه زياته ده او پخپله د تاريخ نه د تاريخي فلسفې سره زيات قرابت لري او د فکـر د انکشـاف او د خونـد او لذت په لحاظ ډېر قېمت او اهميت لري.

دا ؤ د تاريخ تاريخ!

پاتې شو د تاريخ اسلوب چه هغه هم يو ځانله مبحث دی او په دې چه تاريخ د اسلوب په لحاظ څه طريقې غوره کړي او يا پـه کومـه لار روان دی، د تـاريخ منطق څه قواعد او مقررات لري، ډېر اوږد بحث او څېړنه غواړي، دا اسـلوبونه چه تاريخ د تاريخ طبيعي او انتراپيولوجي او اتنالوجي او ارکيـالوجي پـه رڼـا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې لیکل کېږي اویا تاریخ او د تاریخ فلسفه سره څه رنـګ اوږده پـه اوږده روانېږي یا د تاریخ مختلف شقوق او فروع تجزیه کېږي او څه رنګ تحلیلېږي، ډېرې خبرې او ډېر کاغذونه تورول غواړي، مګر زه دلته تاسې یوې نکتــې تــه ملتفت کول غواړم او تاریخ ته د یوې بلې زاویې نه ګورم او غواړم تاسې هم لـه دغې زاویې نه د هغې تماشا وکړئ.

تاریخ له درو عناصرو نه جوړ ېږي او یا له درو خامو موادو نه په لاس راځي او یا درې جزونه د تاریخ دپاره د جود د علت حیثیــت لــري او هغــه درې عناصــر دادي:

۱- تاوده واقعات.

۲- ساړه واقعات.

۳- غیر مرئي واقعات.

(۱) تاوده او ساړه واقعات:

تاسې به دا د ساړه جنګ او تاوده جنګ اصــطلاح اورېــدلې وي، زه هــم د دې اصطلاح نه الهام اخلم او د خپلو مصطلحاتو دپاره هغه استعمالوم.

شخړې ته تود جنګ او تبلیغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ وایه شي. واقعات هــم دغه سړه او توده خوا لري او دا تودې سړې دي چه د تــاریخ پــه تکــوین او د جوامعو په سرنوشت کښې دخل لري.

تاریخي واقعاتو ته د عمومي تاریخ او اساسي تاریخ په لحاظ تاوده واقعات او د مدني او اجتماعي تاریخ په لحاظ ساړه واقعات ویلی شو، په بــل عبــارت هغــه واقعات چه د یو جمعیت په سرنوشت باندې په ښکاره لوبې کوي او د یوه حــال

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه يې بل حال ته بدلوي، لكه جنګونه، فتوحات د رژيمونـو تغييـر او تبـديل، ديني او مذهبي انقلابات. دا ټول تاوده واقعات دي، اما د دې سـره يـو شـمېر ساړه واقعات هم روان وي چه د يو ملت د سرنوشت په تغيير كښـې تـر ټولـو واقعاتو زيات مؤثر دي، مګر څوک ورته په اول كښې ښه ملتفت كېږي نه، مثلا: په يورپ كښې يو خوا جنګونه روان وو او ملي حكومتونه منځ تـه راتلـل او د طوائف الملوكيو نه متمركزو حكومتونو ته د سياسـت روش تغييـر كـاوه او دا وقعات ډېر تاوده او مؤثر ګڼل كېدل، مګر له بلې خوا يو بې نومه او بـې نشـانه انسان په يو كونج كښې د مطبعې د لومړنۍ اختراع په تطبيق بوخـت ؤ، مګـر دې بې نومه سړي ته چه وروسته وپېژندل شو، هغه وخت څوک ملتفت نه شو چه څه كوي؟ او د هغه وخت خلک او يا لويان چه په دولتي ادارو او يا جنګـي سازمانونو كښې مشغول وو، له دغه سړي او د ده د اختراع نـه هـډو خبـر نـه شول، مګر د ده اختراع د دنيا ښه وګرځوله، د علم او تعليم د پيشرفت دپـاره، د دنيا د يو بل سره د نژدې كېدو دپاره او د يو بـل نـه دخبرېـدو دپـاره د ده اختراع هغه كار وكړ چه د دنيا يو فاتح هم نه ؤ كړی. همدا شان په افغانسـتان كښې له يوې خوا چنګېز راروان او د وينو او د اوښكو سېلاب بهېـده، ښـارونه روانېده او بندونه نړېده او دا واقعه ډېره توده او مؤثره وه، مګر د بلې خوا نـه د دنيا په يو بل ګوټ كښې يو حركت روان ؤ چه هغـه د چنګېـز د واقعـې نـه د افغانستان د خرابۍ دپاره ډېر مؤثر ؤ، مګر څوک ورته نه ملتفت كېدل.

دا واقعه د كشتي رانۍ پيشرفت او د بحرونو د لارو ګودرونو زياته پوهه وه، چه ځينې مملكتونو ته په لاس ورتله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دنیا کښې تجارت او معامله د ممالکو په منځ کښې د وچې د لارو نه د کاروان په وسیله ډېره معموله وه، افغانستان د دې کاروان په لار کښې واقع ؤ، د افغانستان ترقي او پېشرفت، د لویو ښارونو وجود او دارو مدار ټول په دې موقوف ؤ.

کوم وخت چه دا د وچې تجارت لمدې ته منتقل شو او افغانستان نور د شمال او جنوب او د شرق او غرب د اتصال جنکشن پاتې نه شو، ښارونه وران، خلک بېوزلي، ملک د انزوا په حالت کښې پرېووت، د نورې مدني دنیا سره ارتباط وشلېد او د دې ارتباط د شلېدو په سبب ذهنونه محدود، فکرونه کوتاه او اقتصادي حالت ابتر شو.

دا آفت په مونږ چنګېز نه شو راوستلای، بلخ ډېره لږه موده پس ودانېدلای شو، لیکن شرط داؤ چه تراوسه د ترکستان کاروان هندوستان ته په دغه لار تللای.

د نادر افشار سره مونږ هم هندوستان ته تللي وو او د بېرته راګرځېدو په وخت کښې مو ځان سره څه جنګي غنائم راوړل، مګر زما په ګمان لومړنی (قره کلي) مېږه چه په شمالي افغانستان کښې لنګېده، هېڅوک پرې خبر نه شو، مګر د هغې تاثیر په دې مملکت کښې د دغو غنایمو نه زیات ؤ، لومړنی واقعه توده او دوهمه یې سړه ده.

اوس خو زما د تودو او سړو واقعاتو په اصطلاح ښه پوه شوئ، نو راځئ چه اوس د تاریخ په دریم عنصر باندې خبرې وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- غیر مرئي واقعات

سربېره په سرو واقعاتو تاریخ څه نامرئي واقعات هم لري او دا نامرئي واقعات د سرو او تودو واقعاتو په جریان او حرکت کښې که په تغییر او تبدیل کښې دخل او تاثیر لري، یعنې له یوې خوا سیاسي تاریخ او له بلې خوا مدني تاریخ، له یوې خوا واقعات او له بلې خوا اجتماعي جریانات متاثر کوي، دا نامرئي واقعات د کلوپاترا پوزه ده.

تاسې به ووایاست د کلوپاترا پوزه به لا څه بلا وي؟

کلوپاترا د مصر ملکه وه او د دې ملکې یوه پوزه وه، پوزه یې لا څه کوې چه نوره هم ډېره ښکلې وه.

د روم یو فاتح مصر ته لاړ او په دې ښځه مین شو، د دې معاشقې او مینتوب څخه یو سلسله مهم او لوی واقعات پیدا شول چه د پخواني مصر او زاړه روم په کورنیو معاملاتو او یو د بل سره د ارتباط په جریاناتو کښې ئې تاثیرات لرل.

د یورپ یو لیکوال وایي: «که د کلوپاترا پوزه یوه سانتي اوږده او یا لنډه وای، د دنیا د تاریخ مجری به بدله شوې وای.»

یعنې کلوپاترا به بدرنګه وای او رومي فاتح به په هغې مین شوای نه وای او وروستني واقعات به چه په دې مینتیا بنا وو، هیڅ منځ ته راغلي نه وای.

دا د کلوپاترا پوزه د تاریخ نامرئي خوا یا د تقدیر لویه یا متافزیکي جنبه ده چه د تاریخ په جوړېدو او د واقعاتو په جریان کښې د هر ملت په سرنوشت او د هر قام په ژوندون کښې ډېر دخل او لوی مقام لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه پخپله د دې پوزو د ليدلو سره ډېره علاقه لرم او دا مــې شــوق دی چــه دا شان واقعات تر غور او مطالعې لاندې ونيسم، د تاريخ هر موقف په يو چارراهي کښې فرض کړم او له ورايه څلور واړو لارو ته وګورم او د ا تصور وکړم، که دا د حوادثو عرابه د کوم اتفاق په بنا په دا بله لار ښويېدلی وای، نو له دغه حرکتــه به څه نتايج لاس ته راغلي وای؟

فرويد، يو نفسياتي عالم او په نفسياتو کښې د يو خاص مکتب خاوند دی، دی پخپلو نفسياتي نظرياتو کښې د تحت الشعور تر عنــوان لانــدې يــوه نظريــه وړاندې کوي او په دې نظريه ډېرې خبرې لري او په هغو ډېرې فرضيې بنا کوي (دا چه د ده تحقيقات او تبليغات تر کومه حده منل شوي او صحيح دي او تــر کومه رد شوي او غلط دي، په ځای دې پاتې وي.)

د تحت الشعور په ترڅ کښې وايي چه: د انسان د ژوندانه واقعات او مخصوصــاً د وړکتوب پېښې د شخصيت په تکامل او تکوين کښې ډېر تاثير لري. پــه دې صورت چه د کوچني توب خاطرات،لکــه کومــه وېــره، کومــه خطــره، کومــه خوشالتيا او کوم خپګان کومه پاتې شوې آرزو او سرته نه رسېدلی آرمــان يــا کوم کرت د پلا راو مور مداخلت او ممانعت د لوبو، وشتو په کار کښې د کوچني په تحت الشعور کښې د يو غير مرئي انتباه په صورت پاتې کېږي او دا ذخيــره شوي انتباهات په تحت الشعور کښې په راتلونکي عمر کښې پــه بلــه بڼــه يــا پيرايه څرګندېږي او د انسان په شخصيت او اخلاقــو، د انســان پــه صــحت او اعصابو ډېر ښکاره او اهم تاثيرات لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دارنګه هم اجتماعي تحت الشعور کښې څه دا قبيل پټ شوي انتباهات ذخيره کېږي او د ملتونو په آينده او د قومونو په راتلونکي ماهيت باندې لــوى تــاثير لري.

نو راځئ؟ چه په دې راز واقعاتو پسې پيلــوزې او ډېــوې راواخلــو، د تــاريخ د خاطراتو د تحليل او د کلوپاترا پوزه ومومو.

دا مطالعه به ډېره خوندوره او دلچسپه وي.

زه به په پای کښې د خپل بحث لنډ شان تکرار او خپل پېشنهاد لوستونکو ته وړاندې کړم، هغه دا چه:

تاريخ د اجتماع حافظه ده او د حافظې اهميت ته مو په سر کښې اشاره وکــړه، تاريخ تاريخ لري او د تحول او تکامل مراحل يې تېر کړي او تېروي يې.

په تاريخ کښې د اجتماع او تمدن تاريخ، د جنګي واقعــاتو او سياســي تــاريخ څخه زيات مهم او دلچسپ دی.

اول ته مو ساړه او دوهم ته مو تاوده واقعات وويل. د دې واقعاتو ســره ســره د تقدير لوبه هم روانه ده او هغه باندې د انسان کنټــرول او اختيــار نــه شــته او کلوپاترا د مور له ګېډې د خپلې پوزې سره هرومرو راځي، نو راځئ د بېکــارۍ وختونه د قصو او افسانو د لوستلو نه زيات تاريخ ته وقف کړو او په تاريخ کښې د سړو واقعاتو په مطالعه کښې زيات بوخت شو، زيات څه پرې ولولــو او زيــات څه پرې وليکو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د نامرئي واقعاتو غور او تحلیل د یو شطرنج د پــروبلم او یــا د معمــا د حل کولو نه زیات دلچسپ او خوندور دی، که دا معماګانې مو وخېړلې، مــونږ او تاسو به هم استفاده وکړو او نور به هم مستفید کړای شو.

په پای کې زما مشوره د احتراماتو سره قبوله کړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د علم په باب کې

ګورئ؟ دا ګمان ونه کړئ چه زه د علم په فضیلت کښې کومه موعظه کوم، ځکه علم د دې ښځه بې نیازه دی چه په فضیلت کښې یې څه وویل شي (افتاب آمده دلیل آفتاب) او انسان هم (زمونږ په شمول ان شاءالله تعالی) هم له دې مرحلې ښځه تېر شوی چه هغه ته د علم د فضیلت په حقله څه وویل شي. دا تصور هم مه کوئ چه ګوندې زه د علم په حقیقت کښې څه وایم، نه دا هم نه! ځکه د علم حقیقت باندې څه ویل ما غوندې سړي ته ګران کار دی. ډېره موده کېږي چه د فلسفې د قلمرو نه ټول علوم (د تجربې د طریقې په بناء) وتلي دي او استقلال یې غوره کړی دی، یوازې څه چه فلسفې ته پاتې شوي، هغه الهیات، اخلاق، او اپستیمالوجي یعنې د علم پر حقیقت باندې بحث دی چه د هغې د افادې دپاره ډېر دقیق نظر او صلاحیت په کار دی او سمدستي د دې مقالې له نظر اندازه هم بهر دی، نو راځئ چه د علم په سرګذشت باندې خبرې وکړو او د علم داستان یا د علم تاریخ باندې ځان مشغول کړو، مګر افسوس، د علم قصه هم دومره اوږده او دومره پېچلې ده چه له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي، خو که ستاسې

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجازه وي، زه به لږ ډېر د علم د تطور د تاريخ لنډيز يا د علم د تطــور خلاصــه تاسو ته وړاندې کړم او هغه دا چه «حاصل عمرم سه سخن بيش نيست

خام بدم، پخته شدم، سوختم»

نو راځئ چه د علم تماشا هم په دې درې واړو مرحلو کښې وکړو.

يو وخت خلکو ګمان کاوه چه د يونان په خواوشا کښې او د بابل په ښار کښــې چرته يو برج دی او په دې برج کښې علم او معلومات او مغيبات ذخيره شــوي دي، په کوم طلسم او چل ول بعضې خلک ورننوزي او له هغه ځايــه د کاينــاتو اسرار او د اشياء حقايق ځان ته معلومه وي. علم او پوهه، اختراع او ابتکار ټول د دغه برج څخه د نيک بختو لاس ته ورځي. د تکامل د نظريې نــه رادې خــوا انسان په دې پوه شو چه هيڅ يو اجتماعي مظهر د تکامل د قانون د احاطې نه بهر نه دی او علم هم د نورو څيزونو په څېر تغيير او تبديل، حرکت او ســکون، آغاز او انجام لري او دا هم، لکه دا نور اجتماعي مؤسسات د يو خاص بدايت نــه دې نهايت ته (پرزېدلی غورزېدلی خوزېدلی) رارسېدلی دی. يعنې علم هــم د تکامل او تطور په لاس کښې لوبېږي او لوبېدلی دی.

ګويا دا نظريه هغه شاعرانه مفکوره چه خامې او پختيا او رژېدل د عمر حاصل ګڼي، رښتينی بولي.

هو! لکه هرڅه چه بې د خدای له ذاته (جل و علی شانه) متغير او متبدل وي او د تکامل د سير په قدمونو د يو ابتدايي ناقص صورت نه يو جامع او کامل شکل ته اوړي را اوړي، دا رنګ د انسان ټول اجتماعي تاسيسات هم متغير اومتبــدل دي. د ده علم، د ده پوهې، د ده فلسفې او دد ه فکر د تطور مراحل حــل تېــر

(c) ketabton.com: The Digital Library

کړي او تېروي يې. د دې نظريې په بنا علم هم تاريخ لري او د دې تاريخ په رڼا کښې علم دومره اوږ ېدونکی او اوښتونکی او غورز ېدونکی او پرمخ تلونکی ښکاري، لکه طفل چه د مور د غيږې راوزي او د حيات مراحل طی کوي. موږ وويل چه علم هم د انسان د نورو اجتماعي موسساتو په شان د تکامل د قانون تابع دی او د انسان په اجتماعي موسساتو کښې يو هم دولت (حکومت) دی، که مونږ علم د دولت سره مقايسه او مشابه کړو، زيات به مناسب وي، ځکه دولت د انسان په څټ او علم د انسان پر مغزو حکم فرمايي کړې ده، د دولت د اوامرو او نواهيو انقياد د قانون په نامه او د علم د احکامو د قواعدو په نامه پيروي شوې ده، دا دواړه د قوت او دسلطې خاوندان دي، نو ځکه يو بل ته سره ورته او مشابه دي.

دولت د خپل تکامل په مزله کښې درې دورې درلودې:

(۱) د پلار او د کورنۍ د مشرانو حکومت چه په پای کښې قبيلوي طوائف الملوکۍ ته منجر شوی.

(۲) متمرکزه او قوي حکومتونه چه په پای کښې ترې جهان شموله امپايرونه (شاهنشاهۍ) جوړې شوي.

(۳) ملي حکومتونه چه دموکراسي او د عوامو حکومت د هغې نتيجه او خاصه ده.

اوله مرحله د هرج و مرج او د انارکۍ دوره ده. دوهمه دوره کښې په انساني جوامعو کښې اداره په ډېر قوت سره ليدل کېږي او د سپلين د اندازې نه

(c) ketabton.com: The Digital Library

زياتيږي، د اقتدار خاوندانو ته سرونه ټيټيږي او اطاعت يې کېږي. پــه دريمــه مرحله کښې قانون د مقتدرينو ځاى نيسي او جمعيت قوي کېږي.

اوس که مونږ علم د دولت سره مقايسه او تطبيق کړو، علم هم دا درې مرحلې لري چه دلته به پر هره مرحله بېله بېله پېښنه وکړو او لږه لږه به يې وڅېړو:

(۱) د هرج و مرج يا انارکی دوره:

په دې دوره کښې هر سړی د علم ادعا کوي او هيڅوک عالم نــه دی. پــه دې مرحله کښې انسان لا د تقسيم عمل سويې ته (لکه څرنګ چه ښايي) نــه دی رسېدلی، نو هر سړی هر کار کوي او هېڅوک هېڅ کار کښې (لکه څرنګ چــه ښايي) استعداد او لياقت نه لري، هر سړی هر څه چه کري، هغه ريبي او هغــه خوري، د خپلو ساتلو شويو حيواناتو نه ځان ته جامې او غذا اخلي، تجارت پــه ډېر ابتدايي مراحلو کښې ښکاري، هر څوک خپل مازاد توليدات خپل د زيــات شوي مال سره جنس په جنس بدلوي او د تاجر په نامه کومه خاصه طبقــه نــه مونده کېږي، هره کورنی يا قبيله د خپلو رمو او ګلــو او ورشــو او څــر ســيمو حاکمه ده او د هغې د حافظت دپاره د نورو تجاوزو نه په خپل سره دفاع کــوي او د امنيې او پوليس په نامه څه نه ښکاري، د حــاکم او د قاضــی پــه حيثيــت څوک منځ ته نه راځي، داسې هم لا د علم او د پوهې خاونــدانو کومــه خاصــه طبقه نه ده جوړه کړې او د هرچا هر څه زده دي او د مکتب په نامه کوم خــاص مرکز د علم دپاره نشته، په دې مرحله کښــې دســتاره شناســي معلومــات د زراعت او مالداری په اطرافو کښې پوهه، د علاج او طبابت په نامــه ټــوټکې، د هرچا سره شته او هر سړی د خپلې زمانې دايره المعارف دی. هر سړی پــه دې وخت کښې د خپل کور يا کورنی مدرسه کښې د خپلې زمــانې راټــول شــوي

(c) ketabton.com: The Digital Library

معلومات زده کوي، دا معلومات یا مفاهیم د مورنۍ ژبې سره سم د هر فرد مغزو ته د جمعیت نه منتقل کیږي. تاسې خو پوهېږئ چه ژبه په خپله د ډېرو افکارو او مفاهیمو حامله او د ډېرو حقایقو ناقله ده، د هر چا د علم افق د هر چا د فکر قالب د هغه مورنۍ ژبه او یا زده کړې فرهنګ دی (له فرهنګه مطلب د لغاتو مجموعه ده) او همدا وجه ده چه د علماوو ژبه وسیعه او دبې علمه خلکو ژبه محدوده ده. په دې دوره کښې علم د خرافاتو سره د کوډو او ټوټکو سره ګډوډ او لړلی دی او د علم او د جادو د علم او د افسانې په منځ کښې توپیر نه لیدل کېږي، د حساب او ریاضي او ستاره شناسۍ سره ساحرانه ذهنیتونه او د طب او د زراعت سره د خرافات پسندۍ فکرونه یو ځای او ترلي دي.

په دې دوره کښې د علت او د معلول په سلسله کښې بې ربطي موجوده ده. د طبیعت ډېرو پیچېده علایمو او پېښو ته ساده سببونه او ډېرو ساده او ښکاره مظاهرو ته کاږه واږه علتونه پیدا کوي او خپل ځان غولوي، مثلاً د سپوږمۍ د تور بدلو نه د کوډګرو په نیولو تعبیر کیږي او د جاذبې د قانون په ځای د زمکې د مدار دپاره د غوایي ښکر په فکرونو کښې ګرځي. دا سبب دی چه مونږ دا دوره د هرج و مرج او د انارکیزم دوره وګڼله.

(۲) د تمرکز او اقتدار مرحله:

په دې دوره کښې د تقسیم عمل په وجه په انساني جوامعو کښې طبقات لیدل کېږي او یوه طبقه هم د علماوو په نامه منځ ته راځي. علم د بدویت د مرحلې نه راوتلی او څه ناڅه پرمخ تګ یې کړی دی. دې مرحلې کښې که څه هم ټول علوم په یوه ځای کښې او یا یو فکر کښې راغونډ دي، مګر ساحه یې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لویه او نظر انداز یې وسیع دی. علم او فلسفه،لکه سور لال د ایرونه راوتلی دی او د علماوو په پټکي کښې له ورایه بر ښښ کوي او معلومېږي.

په دې دوره کښې،لکه چه د اقتدار خاوندان د چا مشوره نه منــي او یـا یــوې طبقې ته د نورو خلکو نه ځان بل شان ښکاري او د اشرافو خطاب لري، علم هم د خپله اقتداره کار اخلي او د چا خبرې ته غوږ نه ږدي، د عالم او د جاهــل پــه منځ کښې د ښلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چه پر هغې بانــدې د ارتبــاط پول نه ایښودل کېږي، لکه څومره چه حاکم له محکومه جدا دی، لکه څــومره چه د هغه او د ده په ذهنیت کښې فرق دی، هومره د عالم او د جاهل په مــنځ کښې افتراق او اختلاف موجود دی. په دې مرحله کښې د عــالم وینــا، لکــه د حاکم فرمان بې اعتراضه منل کېږي او په دې نامه چه فلاني عالم ویلي، د علم فرامین چلیږي او په هغې کښې بحث ته مجال نه ورکول کېږي، د ې نظریاتو د نه منلو په وجه خلکو ته سزا ورکول کېږي او د جمعیت څني شړل کیــږي. پــه دې مرحله کښې د سقراط او د افلاطون او د ارسطو نظریــات پېــړۍ پېــړۍ د انسان په مغزو بې قیده او شرطه حکومت کوي او د هغې مخالف که د ګــالیلي غوندې سړی هم پیدا شي، د قاضي مخې ته یې د محاکمې دپاره راکاږي.

په دې مرحله او د صلاحیت پر خاوندانو انتقاد ګناه ده. له عوامو سره د انتقــاد قوت خو نه و چه د دې نظریاتو پر حقاینت او غیر حقانیت باندې بحث وکړي او خواصو هم د تقلید افیونو دومره سست کړي و چه د انتقاد او د ابتکــار قــدرت پکښې پیدا کېده نه. علماء هم،لکه اشراف په خپلو خیالي قصرونو کښې ناست وو او له پاسه به یې د عوامو ټیټې سطحې ته کتل. دا کتل به زیــات د نفــرت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله کله د رحم او شفقت وو. دوی هم د پېروۍ او د تقلید د طلسم څخه نه شو وتلای.

۳- د علم د دموکراسي دوره:

په دې مرحله کښې علم هم،لکه سیاست او حکومت د عوامو لاس ته راځي او د علم د پوهې او د نشر په سبب په هر چا کښې د خپل نظر د ښکارولو صلاحیت پیدا کیږي. په دې مرحله کښې د زړې زمانې د علمي اقتدار طلسم ماتیږي او پر فلسفه او سیانس او په افلاطون او په ارسطو باندې اعتراض او انتقاد رواج پیدا کوي. په دې مرحله کښې علمي انجمنونه او جمعیتونه دپارلمان غوندې صلاحیت د یوې محدودې طبقې د لاسه اخلي او د تتبع او استقراء طریقه د قیاس برهاني نه معتبره ګڼل کېږي او د استقراء جزئیات، لکه رای عامه د علمي مسایلو د تائید دپاره د نظر لاندې نیول کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د مظاهرو طبقه بندي تحلیل او تجزیه، په ډېر دقت سره کیږي او د طبیعت د ټولو مظاهرو دپاره خاص قوانین منل کیږي چه د هغو قوانینو په برکت ډېرې مشکلې مسئلې او سوالات حل کېږي. په دې مرحله کښې د طبیعت د میکانیزم مفکوره منځ ته راځي او خودسري او خودرایي خپل ځای په علومو کښې هم قوانینو او ترتیب ته پرېږدي. لویه خبره داده چه په دې مرحله کښې انسان د خپل فکر تصور او نارسائي ته ملتفت کیږي او د ماوراءالطبیعه د سرګمۍ مشوړې نه حیاتي مسایلو ته توجه کوي، ګویا انسان دې صداقت او حقیقت ته رسي چه د انسان فکر د کائناتو د اسرارو د حل کولو او د وجود د ماهیت ته د رسېدلو دپاره نه دی برابر، باید دا فکر د حیات د بقا دپاره په کار واچول شي او خپل روزمره ژوندون د نظر لاندې ونیسي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې مرحله کښې مافوق الطبيعه په زړه، طبيعت او په دماغ کښې ځای پيدا کوي، يعنې د واجب د تصديق دپاره مينــې او اخــلاص او د ممکــن د تســخير دپاره عقل او فکر ته خلک متوسل کيږي. په دې مرحلــه کښــې د تجربــې او تجزئې طريقه په اکثرو علومو کښې رواج پيدا کوي او د حيوان او د نبــات او د مائع او د ګاز او د هغې او د دې حتی د ذرې ګېډه ســپړل کېــږي او د هغــې د ترکيب او د ترتيب نه خلک ځان خبروي، علم نور د بلنــدپروازۍ د آســمانه د حيات او د تطبيق ځمکې ته راکوزېږي او د صنعت د پيشرفت په لاره کښــې د انسان سره مرسته کوي.

د دې دورې خصوصيت په دې الفاظو کې لنډېدلی شي چه علــم نــه يــوازې د علم دپاره تر نظر لاندې نيول کېږي، بلکه د سعي د افاديت او د په کار راتللــو خواته اعتنا کوي، د انسان د فکر محصول او د هرچا رايــې تــه د احتــرام پــه سترګه کتل کېږي، تعصبات او تنګ نظري له هرې ناحيې چه وي، د علــم پــه ساحه کښې ورکيږي، علم او دولت سرببره په دې مشابهتونو يو بــل مشــابهت هم سره لري او هغه جنګ او جګړه ده، د علومو په منځ کښــې هــم جګــړه او مشاجره، لکه چه د دولتونو په منځ کې پېښېږي، پېښه شوې ده. ډېر علمونــه دي چه د يو بل سره يې ناسازي او خواشيني ښکاره کړې ده، ډېر علوم دي چه يو د بل له سرحده تيريږي او د بل په قلمرو کښې تصرفات کــوي، ډېــر علــوم شته چه د سرحد د اشغال په وجه د دوی په منځ کښــې ســرحدي پېښــې او واقعات پيدا کېږي، د دې مشاجراتو د رفعې دپاره کار شوی او کــار کېــږي او د ګډ ژوند (د زيست باهمي) پاليسي دلته هم منل شوې او منل کېږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوه بله خبره د یادولو وړ ده او هغه دا چه دې دورو ته د زمانې تعیین ممکن نه دی. داسې آثار او مظاهر د انسان په ټولنه کښې اوس هم لیدل کېږي چه د اولې دورې سره څه لږو ډېر مشابهت لري او یا کټ مټ د هغې زمانې یادګار او میراث حسابیږي او داسې علایم او آثار اوس هم سترګو ته راځي چه د دویمې دورې صبغه لري. هرڅ چه وي، وي به، ولې د علم روش د علم آینده او د علم اسلوب د دریمې دورې په پالیسۍ بنا شوي او پرمخ روان دي، علم د تجربې او مثبتیت په ساحه کښې حسابي او یا ریاضي کېږي، علم د هرڅه دپاره یوه سلسله اوزان او مقادیر طبقه بندي او مقیاسات ټاکي او اوس اوس یې د هرڅه نه زیات ذرې ته د امېد سترګې نیولي دي، خدای دې کاندې چه دا د دوهمې دورې باقیات یعنې د اقتدار خاوندان او یا د امپریالیزم شوقیان ذره د خپلو شومو اغراضو دپاره استخدام نه کړي او علماء پرېږدي چه د بشر د خیر او سعادت دپاره د انسان د مشترک کور دپاره خدمت وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

توضیح

ښاغلی الفت صاحب!

ما سوال کړی و چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟

دې سوال څه غلط فهمي ګانې پېښې کړې او بعضې دوستان يې راځينې مرور شانتې کړل. د هغې جملې نه تاسو هم د هغې جواب د کابل په ۴۱۳ګڼه کښې وکړ. زما په دغه مضمون کښې د هېڅ چا پر شخصي افکارو او آمالو اعتراض غرض نه و او زما نيت پر چا باندې انتقاد نه و، نه پوهېږم چه ولې هغه نظريه بده و منل شوه، حق ويل او حق اورېدل ډېر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چه انسان د دې خاصې په برکت له زيان او تاوانه ساتي. پښتنو هم د دې تحمل او فراخ دلۍ امتحان ورکړی او د خوشحال خټک سپورې ستوغې يې تراوسه پخپل پښتني لټريچر کښې ساتلې دي. نه پوهېږم هغه پښتانه نور وو او دا څه نور شول. زه ښه پوه نه شوم، بعضې ولې رانه مانې جن شول او تا په خپل مضمون کښې څه غوښتل، تر ډېره حده ستاسو جواب زما د مضمون تشريح او تفسير و او تر ډېره حده زه له تا سره اتفاق لرم، معلومه شوه د مضمون د لنډوالي له کبله غلط فهمي پېښه شوې او څه چه تا وويل، ما ونه ويلی شول، مګر بيا هم څه لږ ډېر د نظر اختلاف به هم موجود وي، د نظر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

اختلاف قضاوت به زمانې او راتلونکي نسل ته پرېږدو، خو که ستا اجــازه وي، د غلط فهمۍ د لرې کولو دپاره به زه د خپل سوال لږ ډېر توضيح وکړم.

زما په مضمون کښې کوم عمده مطالب چه پراته وو او په پنځه ګونــو ســوالاتو کښې وړاندې شوي وو، په درې عنوانو خلاصه کېداى شي:

(1) اجتماعي تحول او تطور.

(2) د عنعناتو او دودونو څرنګوالى.

(3) قبيلوي تشکيلاتو ته اشاره.

دا درې واړه مطلبوه به بيا وځېړو چه زما مطلب ښه څرګند شي.

(۱) د تکامل او د تطور قانون:

دا د اجتماع ډېر ساده او بسيط بحث دى، دا قانون ډېر روڼ او روښــانه دى، دا قانون ډېر ثابت او مستحکم دى، پرون هم ورته لږ او ډېر خلک ملتفت وو او نن يې د مکتب واړه هلکان هم پېژني، ماته ضرور نه ښکارېده چه په هغې مطــول بحث وکړم او اوس هم ډېره ضروري نه ده د هغې ټولې امثلې ستاسو لوستونکو ته وړاندې کړم.

زمونږ د پېشوايانو توصيه ده چه ستاسو زامن پيدا خو نن دي، مګر تعلــق تــر صبا پورې لري، دوى د سبا دپاره تربيه کړئ، معلومه ده چه د نن او د ســبا پــه ايجاباتو کښې فرق شته، د حادث او د متغير کليې ته تا هم اشاره کړې وه او په دې کښې دې راسره اتفاق ښکاره کړى دى، نو نه پوهېږم چه اختلاف په کــوم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځای کښې دی؟ د زمانې پردې خیرې کړې، د زمکــې ګېــډه وســپړئ او د دې (حفریاتو) له کړکۍ نه زړې دنیا ته وګورئ، د تحول د قانون مظاهر به مــو پــه ډېر وضوح سترګو ته درشي. د لوی سکندر د راتلو نه مخ کښې دې ملک یــوه جامعه او یو مدنیت او یو کلچر درلود، هغه څه شو؟ دا ملــک ســکندر لانــدې یوست، د ده باز مانده ګانو ډېره موده حکمروایي وکړه او یوناني مــدنیت ډېــر نوي څیزونه افغانستان ته راوړل او ډېر پخواني یې ترې وایستل، د یونــان او د باختر د مدنیتو د اختلاط نه یو نوی مولود او بله جامعه پیــدا شــوه، مګــر اوس هغه هم نشته، بودیزم په دې ملک کښې تلی شخی کړی او پر زړو، رنګونو یې بل رنګ وخیژاوه، مګر د حوادثو بادو باران دا رنګ هم محو کړ. د اسلام رڼا دې ملک ته راننوتله او پردې ټولو رنګونو یې بل رنګ واړاوه، دا خدایي او اســماني رنګ زمونږ ښه یې وګرځوله او زمونږ څېره بدله کــړه. و مــن احســن مــن الله صبغة. دا رنګ مستحکم او ثابت وو، عصــري او نــوی و، د راتلــونکې زمــانو د سعادت ضامن او حامل و، د مغرب سلطه د افغانستان د ټوالونو ته راورســېد، د دې قلا د چاودونو او دروازو نه راتېره شوه، د عسکري او سیاســي ســلطې پــه مقابل کښې پښتنو پهلوانانو متې وغښتلې او د استعمار عفریت یې څو قدمــه په شا کړ،مګر د تهذیبي او کلتوري نفوذ مخه څه رنګ چه ښایي ونه نیول شوه (ذالک تقدیر العزیز العلیم)، مګر دا ټول تغیرونه او تبدیلونه د عوارضو په شان په یوه جسم یا جوهر باندې راتله او هغه پښتني جامعه وه.

زما بحث په دې عوارضو کښې دی او د جوهر د مقولې ما هډو یادښت نــه دی کړی، پښتانه پښتانه وو او پښتانه بــه وي او د دوی د کلچــر د ښــو څیزونــو د ساتلو ضامن د بقای اصلح قانون کوي، که د چا سره ښه او د کار څیــز موجــود وي، هغه په آسانۍ د لاسه نه ورکوي او که د بل سره کوم قېمتي او ښه فایــده

(c) ketabton.com: The Digital Library

من شی پیداشي، هغه ترې زر اخلي، هم دا سبب دی چه مونږ د غربیـانو علـم (سیانس)او تکنالوجي واخستله، په اداري تشکیلاتو او سـیایت کښـې مـو د دوی پیروي لږه ډېره وکړه، اما دین او اخلاقي فلسفه مو تر ډېـره حـده خپلـه وساتله، پخپله یورپین په دې قایل دي چه د عیسـوي مبلغینـو هلـې ځلـې مسلمانانو په منځ کښې د ناکامی سره مخ شوې، د دې وجه دا وه چه عیسویت د اسلام سره مقابله او سیالي نشی کولای. زه بیا په تکرار وایم چه د دې ټولـو تاریخي مظاهرو دپاسه علم او تربیت د اقتصادي حالت بدلون د قوم په روزګار او د قوم په کردار او ګفتار او د جمعیت په کړه وړه تاثیر لري، د یو عالم اخلاقي مسلماتو او معاشرتي مقررات د فکر طرز او د وینا آهنګ د یوه بې علمه سـره ډېر توپیر لري، مړښت څخه خاص اقتضاآت او تحولات راولي او ستا خبره کله کله ترې اغېز او زما په قول لوی بدلون ترې پېښېږي، د دې تاثیراتو نـه حتـی هیڅ جمعیت په امان نشي پاتې کېدلای، ستا اشعار او زما آثار د دې سېلاب په مقابل کښې د شګو بند هم نه شي کېدلای.

ښه! نو زمونږ تکلیف د دې قانون په مقابل کښې څه دی؟

پردې به وروسته تردې بل عنوان لاندې بحث وکړو.

(۲) عنعنات او دودونه:

پښتون خو یو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دستور، روایات او عنعنات، اخلاقیات او خصوصیات لري، ما نه دي ویلي چه زمونږ ټـول دودونـه بـد دي، زمونږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ویل ډېر عنعنـات شـته، ډېـر اوهـام او خرافات شته... آخر ډېر او ټول خو د معنی به لحاظ فرق لري او دوه بېل لغتونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي (لغوي څېړنه ستا کار دی، زه به خپل بحث د پښتونولۍ په خواوشا کښــې تعقیب کړم).

مونږ په دې څیزونوکښې ډېر څیزونه لرو چه پر دوهم د هغې تحسین کــړی او ډېر بد هم لرو چه خپلو مو هم هغه د ګلي دي او د خوشحال نه رانیولې تــر تــا پورې د هغې له لاسه ژاړي، نو ښه دا بدې خواوې به څرنــګ معلومــوو او د دې معلومولو دپاره به کوم معیار او محک ته متوصل کیږو؟ زه فکر کوم چــه مــونږ خپل عنعنات په درو مقولاتو ووېشو او په دې کښې د فقهــي مصــطلحاتو نــه استفاده وکړو، کار به ډېر آسان شي او هغه دا چه یو کار به یا واجب او یا حــرام او یا مباح وي2. مونږ به هم خپل دودونه درې قسمه فرض کړو:

(۱) ښه او ضروري.

(۲) بد او ناوړه.

(۳) غیر ضروري.

د اول قسم د وجایبو په مقابل کښې زمونږ فرض دادی چه هغه په دواړو لاســو ټینګ ونیسو او څو مو دلاسه پوره ده، هغه وساتو او که د تحــول قــانون هغــه اضطرار زمونږ نه واخلي، مونږ به د هغوی مسئوول نه یو، ځکــه مســئوولیت د اختیار په مقابل کښې راځي.

---

۲ په دې تقسیم کښې زما مطلب د اصول فقهي مامور په منهي عنه او مسکوت عنه ته اشاره ده. په دې اساس فرض، واجب او سنت یوه سلسله او حرام مکروه، تحریمی او مفسدات بله کړی ده او مباح ځانله.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۲) بد او ناوړه دودونه باید دا نن ایسته وغورزوو او ځان د هغې د شره خـلاص کړو.

(۳) که څه هم بد نه دي، خو ضروري نه دي. که زمانه یې زمونږ د لاسه واخلي او یا علمي او اقتصادي عوامل هغه له منځ وړي، سر به پسې نه ګرزوو او ژاړو به پسې نه.

د دې دریو مقولو لاندې ټول عنعنـات راغونـډول د عنعنـاتو انسـایکلوپیډیا جوړول غواړي او که د نظر اختلاف پیدا کیږي، ځای یې هم دا دی څوک به یـو عنوان په یو باب کښې او څوک به یې په بل باب کښې ثبتول تجویز کوي، خـو د دې دپاره هم علاج شته، که تاسو داسې دایره المعارف جوړ او له یوه محـک نه کار واخلئ او هر دود او هر دستور په دې محک ووهئ، کره او کوټه بـه یـې معلومه شي او د تبویب کار به آسان شي، محک دین او انساني مشترک اخلاق او د افادیت خوا ده که یو شی د اخلاقي مسلماتو نه خلاف ؤ، که یو عمـل بـې فایدې یا مضر ؤ، هغه بد او که نه ؤ، ښه دی.

زه دا طبقه بندي اوس نه کوم او په روغ سر داغونه نه ږدم، مګر یو شی تـه دا اوس مختصر اشاره مناسب ګڼم او هغه د تشریع او تقنین خـوا ده، یعنـې تـر کومه حده چه زموږ دودونه تشریعي ماهیت او حقوقي جنبه لري، هغه کښـې څه وایاست؟

زما په ګمان خو هغه د عامیانه ادب او عامیانه روایاتو ادب او عامیانـه روایـاتو فولکلور او فوک سانګ قېمت لري ، دا ادب او روایات د سـتایلو او سـاتل خـو دي، مګر زمونږ د کلاسیک ادب او پیشرفته علومو سـره د مقـابلې کولـو او د سیالۍ نه دی، د خوشحال او د رحمان د دېوان سره د هغـې مقایسـه پـر ادب

(c) ketabton.com: The Digital Library

ظلم دی او د دې زمانې د افسانه نویس او ډرامه نګار په مقابل کښې هغه قصې طفلانه دي، داسې قانون هم نن او پرون په ډېره لوړه او عمیقه فلسفه بنـا دي او جلا علم او ګوښی فن ترې جوړ شوی دی او که د پردي او د خپل قانون پـه منځ کښې مجادله وي، سړی هرو مرو خپلو قوانینو او مقرراتو بانـدې ټینګـار کوي، مګر که د پښتنو شوروي (پارلمان) قانون وضع کړي (او هرو مرو بـه دې کښې دیني مقررات او ملي تعاملات نظر لاندې نیول کیـږي) او د پښـتو ملـي حکومت هغه پر خلکو تطبیق او نافذ کړي، ولـې همـدې تـه پښـتونولي نـه وایاست؟ او په دې کښې نور څه بحث موجود دی؟ یعنې نور د بـورې بـدنامي حل او فصل د بدۍ او دښمنۍ رفعه دفعه شـریعت او قـانون تـه پر یـږدئ (اذا تنازعتم فی شیئ فردوه الی الله و رسوله) ګواکې ثابته شـوه چـه دا څیزونـه یوازې د دود او دستور د حیات د طرز او طریقې ماهیت لري او کومـه اخلاقـي فلسفه او یا کوم خاص مشرب نه دی چه سړی ووایي، د هغې مثل اعلی شـته، خو مونږ هغه ته نه یو رسېدلی.

(۳) قبیله او عشیره:

انسان اجتماعي حیوان دی او فرد اجتمـاع تـه محتـاج دی، انسـاني حیـات انساني فلسفه،انساني اخلاق هم دا دوه خوا لري، معنی فردیت او اجتماع؛ پـه فرد کښې د بحث ګنجایش نه شته، زید زید او عمر عمر دی، مګر اجتماع څـه شی دی، فامیل کورنۍ ده که قبیله ده؟ که ملت دی؟ کورنۍ خو نـه ده، ځکـه کورنۍ د فرد او اجتماع په منځ کښې یوه بلـه طبیعـي او قـدرتي کـړۍ ده او اجتماع سیاسي او مدني ټولنه ده، قبیله او په ملت کښې هرې یـوې تـه چـه خپله اجتماع وایي، اختیار لرئ، مګر اجتماعات د مشـترکو منـافعو مشـترکو

(c) ketabton.com: The Digital Library

قبېمتونو يا قدرونو په بنا جوړېږي، په زړه زمانه کښې قبيلوي منافع مشترک او په دې زمانه کښې ملي منافع مشترک ښکاري، قبيلو خپل ځـای ملتونـو تـه پرېښی او يوازې ملي حکومتونه د دې مختلفو قبيلو د کشش او د جذب مرکــز او وطن د هغې مقناطيسي ساحه ده. زه وايم دا ټـول قبايـل او عشـاير دې د افغان په نامه کښې شامل او د وطن ځامن شي. که څوک يې په بل زي او خپـل تجزيه کوي، نو يې ورسره نه زمانه مني او نه يې پښــتون منلــو تــه تيــار دی، پښتانه نور د غلجي دراني په نامه يو د بل څنې نه پردی کېږي، پښتانه نور پــه دې نومونو يو د بل مخ نه شوکوي، د افغانستان نه بهر پښتانه نور د يوســف زي او ترکاڼي په نامه بېل نه ساتل کيږي، دوی هم د يو ملي مشترک مرکز په هڅه کښې دي، دا ټول ذرات يو مرکز ته تمايل ښکاره کوي او يو ملــي او اجتمــاعي لوی جسم او موجوديت جوړوي، دوی له دې تجزيې او تفرقې نه ډېر ضــررونه ليدلي او ډېرې سختۍ پرې تېرې شوې دي، د خوشحال نه راواخله تر تا پورې ټولو دوی ته هم دا سرزنش کړی او هم دا پيغور يــې ورکــړی دی. د ميــرويس ميراث او د احمدشاه کور هم په دې وجه د دوی د لاسه تللی دی.

زما په عقيده د کورنيو اختلافاتو منبع هم دا قبيلوي تعصبات و چه د افغــان د تجزيې او د انحطاط علل يې منځ ته راوړل. منم پر دوهم دې اور ته ډېره لمــن وهلې، خو که دا اور نه وای، چا به څه لمن ورته وهله، زما په ګمان کــه د اميــر دوست محمد خان برکت او د امير عبدالرحمن خان قوت نه وی، مــونږ تــه بــه ميرويس او د احمدشاه د متروکې نه دا لږ څه پاتې نه وای، نو راځئ چه پښتنو ته د لوی افغان او ملي حدت سندرې ووايو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

الفت صاحب! تا د احساساتو او منطق مقابله منځ تــه راورغوزولــه، مــنم چــه انسان د احساساتو او منطق د دواړو نه مرکب دی، منم که پــه انســان کښــې عقل شته، احسا س لمړی شته، که فکر شته، غریزه هم شته، کــه ســنجش او حساب شته، عاطفه هم شته، منم انسان اول حیوان او بیا نــاطق دی، مګــر دا راسره ومنه چه انسان ته په حیواني لحاظ احساس او غرایز د عقل او د شــعور نه ډېر سکه او ډېر نژدې دي. د احساس د ورکېدو او کم زورېدو خطر کــم او د عقل او د منطق زیات دی، عقل ویرزړی او محجوب اولاد او حساس، ګستاخ او سپین سترګی زوی دی، عقل پس رفته او احســاس نــازولی دی، نــو راځــه دا نازولی او سپین سترګی او ګستاخ اولاد لږ ورټه او هغه بل ته هم په غبږ کښــې ځای ورکړه، ګوندې د دماغ په حجرو کښې د بعضې نورو نظریاتو ځای هم پیدا شي، پاتې شو د پښتنو خویندو میندو سوال تر کومه حده چه پــه دوی پــورې مربوطه ده، ډېرې ښې بیبیانې او ښې میندې دي. دوی د پښتون بچي په رزولو او د وطن په دفاع او د نارینه سره په کار کښې ګډون کړی او کوي یې، مګر تــر کومه حده چه په نارینه پورې مربوطه ده (زما او ستا په منځ کښــې دي پــاتې وي)

ظالم یې هم وهي هم یې ژړا ته نه پرېږدي

من آنچه شرط بلاغ است با تو میګویم

تو خواه از سخنم پند ګیر خواه ملال

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه

پخواني یونانیان د علم او ادب ډېر شوقیان و، د نورو معلوماتو په تــرڅ کښــې يې د خپلې ژبې، ادب او ګرامر ته ډېر اهمیت ورکاوه او د هر چا قدر او منزلــت د ده د علم او د ده د فصاحت په اندازه و. د دې ضرورت په بنا یو ســړی کومــه ورځ یو فیلسوف ته ورغی او د هغه نه یــې وغوښــتل چــه ده تــه د ادب درس ورکړي، فیلسوف استاذ هغه ته درس شروع کړ او په لمړي سبق یــې داشــان پیل وکړ:

شعر او ادبي کلام په دوه قسمه دی:

اول: نثر.

دویم: نظم.

(نثر هغه ته وايي چه وزن او قافیه ونه لري، لکه عادي او رواني خبرې چه زه او ته يې سره کوو او نظم...)

شاګرد وویل: استاذه! دا خبرې چه زه کوم، دا هم نثر دی؟

استاذ: هو!

شاګرد: نثر هم په ادبي تقسیماتو کښې شامل دی څه؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

استاذ: شامل لا څه چه ډېر مهم رکن دی.

شاګرد: نو زه خو ادیب یم او ادبي کلام وایم، حاجت مې لوستلو او زده کړلو ته څه پاته شو، په خدای سپارلي.

سړی لاړ او استاذ په خندا شو.

ګرانو لوستونکو! ګوندې تاسې له هم خندا درغله؟ مګر مه خاندئ او هغه یوناني خوارکی مه غندئ، زما په ګمان هغه یو لوی حقیقت ته اشاره کړې ده او هغه حقیقت دادی چه واقعاً هر سړی ادیب او هر سړی شاعر دی، څوک بې له دې چه ګرامر ولولي، خپلې خبرې د ګرامر قواعدو سره سمې کوي او هر سړی بې له دې چه منطق ووایي، د سلیم عقل په برکت هوښیار او مستدل ګڼېږي. داسی هم بې له دې چه سړی د علم الجمال فلسفه لوستي وي، د ښکلا او ښایست نه خوند اخلي او په خپل ژوندانه کښې لږ یا ډېر د ښکلا او ښایست دپاره کارو خدمت کوي، د عالم او عامي په مینځ کښې فرق دومره دی چه هغه څه چه څوک وایي (ژبه) او هغه څه چه څوک خوښوي (ښایست)، د ګرامر پوهان او د علم الجمال ماهران د هغه قواعد او ضوابط راغونډوي او د انساني میل او روش مجری او اسلوب معلوموي او ځان پرې ملا کوي او بیا دا خبرې په مونږ او تاسې په ډېر آب او تاب د یوې نظریې په نامه په ډېرو نخرو خرڅوي او یا په هغه د یو مستقل علم عنوان ږدي او هغې ته فلانۍ پوهه او (بستاني لوژي) وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر انسان په ښکلا مین او د ښایست ساتندوی دی، هر سړی د ښکلا ترړی او د ښایست وږی دی، هر څوک د دنیا د کار او بار په توده هنګامه کښې کله کلـه عالي مبادیو ته مخ اړوي او د کایناتو په اسرارو او رموزو کښې چورت وهــي. دا مشاغل او دا ناوزګارتیاوې چه د ژوندانه سره ملګري دي، نشي کولی چه سړی دې د عالي مبادیو نه، لکه اخلاق او جمــال حقیقــت او غایــه همېشــه غافــل وساتي، هر سړی د ریالیزم د وچو او کلکو حقایقو نــه ایــډیالیزم د تصــوري او خیالي دنیا شنو او زرغونو باغونو ته پناه وړي، هرڅوک سره د دې چه ظواهر د ده سترګو ته نبغ نبغ کېږي او د ده ټول فکر ذکر په دې ظواهرو بوخت دی، خو بیا هم د باطن عالم د ده په مغزو او د ده په سینه کښــې ورتــه پورتــه کېږي. د دې خبرو حاصل دادی چه هر سړی یوه فلسفه لري، هر سړی شــاعر دی او یوه معشوقه لري او هر سړی (خدای مې دې غاړه نه بنــدوي) د تصــوف صبغه لري.

انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی، غوږ کېږدئ، زه به د دې فرضــیې د ثبــوت دپاره تاسو ته خپل دلایل وړاندې کړم، په هر قام کښې هومران د سقراطانو نه مخ کښې دنیا ته راغلي دي، یعنې د انسان د کلچر په ابتدایي مراحلــو کښــې هغه وخت چه عالم او فیلسوف لا نه و پیدا، شاعر موجــود و، د ده وینــا او د ده شعر د ده نظریاتو او د ده خیالاتو، د انساني جامعې په تکوین او تکمیل کښــې لویه برخه درلوده، دوی د ټولنې روایات راغونــډول، دوی د انســاني جمــاعتو اساطیر (متالوژي) په شعر کښې داخلول او نظــم کــول، دوی د خپلــې زمــانې پوهه او معارف د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضایل په خپلو اشــعارو کښې ذخیره کول او هغه یې ساتل او بیا یې دا ټول بل نسل ته سپارل یا یې بل جمعیت ته نقلول، دوی د ژبې د روزنې او ساتنې وظیفه په غــاړه اخســتې وه،

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوی د ژبې د تکامل او ښایسته کولو ذمه واري لرله، د دوی له برکته ژبې له بدوي حالته متکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له فنا او له زواله ساتل شوې دي، دوی د انساني جماعاتو د نورو ضروریاتو دپاره غټ غټ خدمتونه او لویې کارنامې ښودلې دي، که انسان جنګ ته ضرورت لاره، دوی ورته حماسي سندرې ویلې دي او د دوی سندرو د تورو نه زیات زلمي مرګ ته ورکړي او زیات خلک یې وژلي دي. آهنګر تورې او ده اشعار جوړول، خو د هغه مصنوع د ده د موزون سره مقابله نشوه کولی، که بنیادم کله په خپل نفس کښې سر ښکته کړي او د فکر او طمانیت دنیا یې لټولې ده، بیا هم دوی د هغه سره کومک کړی او د روح د طمانیت او د عالم د حقیقت فلسفه یې ورته په شعر کښې ویلې ده، یوازې هومر له سقراطه مخ کښې نه دی، په هره جامعه کښې داسې مثالونه موندلی شي، د اسلام د ظهور نه لمړی د بیت الحرام په کتابخانه کښې یوازې (سبعه معلقات) ایښود شوی و او عربو د هر کتابه مخکښې دا کتابونه لرل.

دا و د اجتماع تاریخ، راشئ چه اوس د فرد سوانحو ته مراجعه وکړو. د فرد په حیث هم د هر انسان په سوانح حیات کښې یو دوه درې بیته یا لنډۍ یادول یا خو طفلانه مقفی او مسجعې جملې زده کول د کسب او کار او علم او پوهې د یادونو نه لمړی دی، د برګو کودنو او ښایسته تیرو او مریو، شنو زرغونو بڼکو رواج د اطفالو په مینځ کښې د سرو او سپینو د سکو د رواج نه لمړی شروع کیږي، نو اوس خو مو راسره ومنله! چه انسان د هرڅه نه لمړی شاعر دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسان خپله دا شاعري او جمال پرستي په دوه توګه څرګندوي او د دې خاصې د ظهور قانون په دې ډول دی:

که ښکلا کمال ته رسي، انسان بې اختیاره د هغې ستاینه کوي او د هغې ثنا او صفت وايي او شعر او موسیقي ترې جوړه شي، انسان ښکلا ته لا کله کله خوشامندي کوي او ورته پورته پورته غورزي، نو د نڅا او اتڼ نوم پرې ږدي او که ښکلا د جلال قبا واغوندي انسان د هغې په مقابل کښې د احترام سر ټیټوي او د عبودیت سجده ورته ویله شي، هم دا سبب دی چه مونږ د جمال مطلق دربار ته (جل و علی شانه) همېشه د نیاز سجدې وړاندې کوو او د هغې نه خوند اخلو، اوس پوه شوئ چه هم دا د جمال دوستۍ تنده ده چه مونږ یې په شعر ماتوو او هم دا د آرزوګانو د لمبو نه ډکه سینه ده چه په دې روانو اوبو یې سړووو؟

کله چه سړی د شعر دېوان ببرته کړي او د کوم لوی استاذ اشعارو ته مخ واړوي، دی ګمان کوي چه هغه د ده د زړه خبرې کوي، دی هله پوه شي چه هغه مرموز کیفیات چه د ده د سینې په پنجره کښې لکه بندي مرغۍ همېشه دانګونه وهي او وزر پړقوي، ناڅاپه د الوتلو فضا پیدا کړي او د جولان ساحه ومومي، دی هغه مبهم او ناقابل تفسیر خیالات چه همېشه یې لکه نازېږېدلی جنین د مغزو په رحم کښې ګرزوي، ناڅاپه د دې قابلې (شاعر) په برکت د حیات په ساحه کښې داخل او شامل ووینې او هغه پیدا شوی مولود ورو ورو وده وکړي او د قطرې نه دریاب جوړ شي.

دی د خپلو فکرونو او چورتونو دپاره چه د عالم په اسرارو کښې یې لري، روښانه او واضح تعبیر د هغه له خولې واوري، دی د خپلو صوفیانه خیالاتو

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره چه، لکه روح مجرد د ده په مخیله کښې پراته وو او نه یې خولې ته راتله او نه یې پرې لاس لګېده، په دې شعر کښې تن او قالب بیـا مـومي او د ده پـه مخکښې مجسمه شي.

لنډه دا چه دا سړی د خپلو ټولو دردونو، غمونو دپاره نوي شکلونه سـمبولونه پیدا کړي او یا د خپلو مزو او خوندونو دپاره تازه او بکر تعبیرونه لاس ته راولي او د خپلو آرزوګانو او هوسونو د پاره پـه زړه پـورې مجسـم مثالونـه ووینــي، ګواکې دی د شاعر په آئینه کښې ځان وګوري او د خپل ځان د لیدو نه خوندي واخلي، خپل سر او صورت د دې آئینې له مخې جوړ کړي او خپلــې آرزوګــانې پالش او ارایش کړي. دی د دې آئینې په برکت د عقل سترګې تورې او د خیال شونډې سرې کړي او د خپــل شخصــیت لــه مخــه نــاوړه داغونــه ووینځــي، هوښیارانو ویلي چه د زرو قدر په زرګر وي او رښتیا یې هم ویلي، نـو کـه پـه انسان کښې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده بـه هیڅکلـه د دې زرو قدر نه کولی، همدا سبب دی چه مونږ تاسې ټول شاعران او د ښکلا مینان یو، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ویناوې، لکه: د سـرو زرو په شان په مونږ کښې رواج پیدا کوي.

وګورئ! ځوک چه ستاسې د زړه خبره کوي او لسان الغیب یې بـولئ، پـه چـا کښې چه: تاسې خپل ځان وینئ او بیا هغه ته رحمان وایئ، د کومې آئینې لـه برکته چه تاسو ځان سینګاروئ او د مهذب انسان حیثیت اختیاروئ، د چا لـه خبرو چه تاسې خوند اخلئ او د دنیا غمونه پرې هېروئ، ځوک چه تاسو د دنیا د دې زوږ له کړاوه د یو عالي مبدا قلارې تـه بیـایي، کـوم سـړی چـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټګي تــه رســوي، انصــاف وکــړئ، داسې کسان به په تاسې څومره حق لري؟!

نو رحمان بابا هم په تاسې دا ټول حقونه لري او پښتانه ښه کوي چه کــال پــه کال د حمل په اولو ورځو کښې د پښتونخوا په هره برخه کښې هغه يادوي او د هغه په يادو مجلسونه کوي، پښتانه حق لري چه د ده دېوان په هر کاله کښــې لا څه چه په هر زړه کښې محفوظ وساتي او رحمان حق لري چه پښتانه ورتــه بابا وايي او د ده په مزار د زړه له کومې دعا او ثنا ولولي. رحمة الله تعالی عليه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د وړو شعر

عنوان که د وړو په نامه دی، خو خبره لویه ده. د وړو شعر یا د وړو دپاره شــعر یعنې څه؟ تاسو داسې شعر کله اورېــدلای یــا ویــلای دی؟ یقینــاً بــه ځینــو لوستونکو ته زما خبره ټوکه، مسخره ښکاره شي، ځکه چه له دې عنوان ســره د پښتني دنیا شعر او ادب ډېر آشنا نه ښکاري، اما زه ټوکې مسخرې نه کــوم، جدي ګړېږم.

ښه غوږ کښېږدئ، مخصوصا اې پښتنو ادیبانو تاسې!

آبله ورځ مې د کابل مجلې په(۸) ګڼه کښې د (پښتو اولسي ادب) تــر عنــوان لاندې یو مضمون ولوست، دا مضمون ښــاغلي لایــق لیکلــی دی او د عامیانــه ادب، چوپاني سندرو یا کلیوالي شعرونو څخه بحث کوي. تاسو هرڅه چه ورته وایئ، منګر دا مقاله دپښتو په پخواني ساده ادب باندې بحث کوي او د داســې اشعارو څه نمونې یې هم اخستي دي. د نمونې په ترڅ کښې ده د فراهي حافظ عبدالعزیز په نامه د یو شاعر یوه چاربیته د مثال په توګه راوړې ده. په حاشــیه کښې لیکي چه دا شاعر ړوند و او د فراه په خلکو کښې اوس هم ښــه شــهرت

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري. معلومه شوه، دا هم لکه (هومر) (ابوالمعلی) او د خپل هم وطن (ابو نصــر) په شان ړوند و، زه دې شعر جلب کړم، د هغې سر دا دی:

غوږ ونيسئ يارانو دی عجب شيرين گفتار شروع مې کړ غزل

وينا زما خوږه ده وايم تاسې ته اشعار سوری مې سو کوگل

ما رتبې نيولي کشپ چاى ورجو شولې چونگښې په مستی کښې خپلې سترگې تورولې

ولاړه چرمښکی وه افسانې به يې ويلې ماهي پرې راولاړ شو که چپه يې سماوار

الخ...

ماته واړه او د وړو احساسات او د وړو دنيا ناخاپه تر سترگو ســترگو شــوه. مــا فکر کاوه که دا مضمون واړه واوري، څومره به يې خوښ کړي او څومره دانگونه به ورته ووهي او څه اتڼ به ورته واچوي.

زه په دې فکر کښې ولوېدم چه د دنيا په ټولو ژبو کښې د وړو دپاره شعرونه، د وړو دپاره قصې شته، پرون لا د پارسي په ادب کښې د موش او گربــه غونــدې کتاب ليکل کېده. د وړو ماشومانو دپاره تر هغې خوږه او دلکشه لوبه يــا قصــه بله نه وه، دا د پښتو په ادب کښې تر دې عنوان لاندې ولې څه نه ليدل کېږي. مغربي عالم خو د وړو دپاره مخصوص شــاعران لــري، د وړو دپــاره خصوصــي جريدې او مجلې وباسي. د وړو دپاره مصور، ښکلي ښکلي د لنډو قصو کتابونه شايع کوي. نو موږ دا کار ولې نه کوو؟ زمونږ گوندې په خپلو صغيرانو رحــم نــه راځي او مينه ورسره نه لرو؟ رشتيا مونږ د خپلو مشرانو څه قدر وکړ چه پــاتې شو صغيران. د پښتنو لوی لوی رجال تر پرونه د گمنامی او مقيدی پــه زاويــه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې پراته وو چه نن ورته نوی نسل ورو ورو ملتفت کېږي. څومره نــور بــه لا تراوسه زموږ تر یاد لاندې نه وي راغلي. د دنیا د تاریخ په صــحنه بانــدې دا د شپو او ورځو تورې او سپینې پردې راکوزې شي، د معاصــرو تماشــابینانو لــه سترګو هرڅه پناه کړي. دا د تاریخ نګار قوي لاسونه غواړي چه دا پردې پورته کوي او بیا خلک د تاریخ د ډرامې د پهلوانانو غــورزې پــرزې ووینــي. خبــره اوږدیږي، لوی به پر بېږدو زموږ دعا په وړو کښې ده.

هلته په مغرب کښې (هر چرته او هرځای) عظیمې کارخــانې لګیــا دي، د وړو ماشومانو د پاره د لوبو او مشغولا سامانونه جوړوي. هغې یو خوا لوی او عظــیم ټانکونه د یو پیکره بمبارډ جټونه جوړوي چه د دوی لویان پرې دنیا ورانه کړي، خو د بلې خوا د هغې وړوکي موډل د خپلو کوچنیانو په لاس کښې هم ورکــوي چه لوبې وشتې پرې وکړي، منګر مونږ په خپلو صغیرانو رحم نه کوو.

ښه د صنعت څخه خو مونږ بې بهرې یو او کله موږ خپل نور ضــروریات پــوره کړه چه پاتې شو د وړو سامان. مګر د شاعر، د پښتون شاعر په دنیا کښې ولې د وړو برخه نشته او دی د هغوی دپاره څه نه جوړوي؟ د پښتنو شــاعران ولــې دوی دپاره کله کومه لوبه، کوم غزل، کوم نظم او کومه قصه نه وایــي؟ ګونــدې شاعران لوی خلک دي، جدي خلک دي او خپل ګــران وخــت د وړو ســره نــه ضایع کوي، مګر نه! شعر خو یوازې جدیت نه دی، شعر خو یوازې لــوبې لــوبې خبرې نه دي، شعر د بشري احساساتو آئینه ده.

د روحي تاثراتو اظهار دی، شعر د خیال او د تصور د جهاز سرګذشت دی چه د دې دنیا د لویو او وړو پېښو بیان کوي، نو د شــاعر پــه عواطفــو کښــې د ده د خیال او د تصور په دنیا کښې کومه لمحه هم د طفل او طفولیــت د یــادګیرنې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپاره نشته څه؟ ولې؟ راځئ يو بل حساب وکړو. که مونږ د شاعر عمر شريف پنځوس کاله فرض کړو (که پنځوس کاله تاسو ته کم ښکاري خفه کېږئ، مه د مثال دپاره وايم)، په دې پنځوس کاله عمر کښې اول طفوليت او بيا د ځوانۍ او بيا د پخوالي او زړښت دوره ده، په دې پنځوس کاله عمر کښې څه په لوبو او په غفلت؟ څه په عشق او په مستۍ او څه د کور او کهول په سازولو تېر ېږي، په دې پنځوس کاله عمر کښې زما په ګمان که سړی د ډېرې پر شورې عشقي ماجرا سره مخامخ شي، هم ګمان نه کوم تر پنځو کالو او يا تر لسو کالو زيات دوام وکړي، دا باقي عمر خو سړی کور شي او عايله تشکيل کړي او د اطفالو ماشومانو سره تر مرګه روزګار تير ېږي او د هغوی روزنه او تربيه، ګټه وټه ده ته ورپه غاړه وي.

په لومړني عمر کښې خو دی پخپله طفل او ماشوم و او د هغې خاطرات هم تر ډېره حد، د ده په شعور او تحت الشعور کښې ژوندي دي. نو دا د شعر دنيا څرنګ يوازې د ځوانۍ او د مستۍ د دغه پنځو يا لسو کالو د وارداتو دپاره وقف شوی او د زلف او کاکل خط و خال، وصل او هجر خبرې کوي او د وړوکتوب د خاطراتو هيڅ انعکاس پکښې نه ليدل کېږی. زه نه وايم جمال دوستي ګوندې د شعر کار نه دی او يا بېځايه خبرې دي. زما په عقيده خو شعر پيدا شوی د دې کار دپاره دی، دا نور څه خو شاعران، لکه د بيکار پيټی پر ده اچوي. خو آخر په طفل کښې ډېره ښکلا او ډېر کښښ شته او د طفوليت په دنيا کښې خو ډېر رموز او واردات شته چه د شعر دپاره د الهام ښه منبع کېدای شي او د شاعر دپاره بله لويه نه تمامېدونکې د مضمون ذخيره موجوده ده، نو دا زمونږ شاعران ولې د دې منبع نه الهام نه اخلي او ولې د دې ذخيرې څخه استفاده نه کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

لکه چه مونږ او تاسو له خوږو نغمو او شعري تخيلاتو څخه خوند اخلو، لکه چه مونږ او تاسو کښې د جمال دوستۍ تنده پرته ده او دا تنده په شعر او د هنر په نورو مظاهرو ماتوو، دغسې اطفال هم شعر ته، موزون کلام تــه، ســور شــين او برګ کالي کالي ته د اشتياق په سترګه ګوري او هغې ته احتيــا ج لــري او لــه هغې نه لذت اخلي. تاسو به د وړو د لوبو ټوکو په وخت کښې د دوی له خــولې ډېر مقفی (مګر بيمعنی) جملې اورېدلې وي، دا د دوی د شعر دوستۍ ژونــدی مثال دی، دوی قصې ډېرې خوښوي، دوی د نيا او د مور خولې ته چه په قصــه مشغولې وي، په ډېر دقت او اشتياق ګوري. نو رشتيا مونږ او تاسې هغه وخــت چه شعر ليکو، هغه وخت چې رمان جوړوو، هغه وخت چه ډرامه سازوو، آيا کله مو هم د دوی دپاره څه ليکلي دي؟ هو! ما ليکلي دي، په تمام عمر کښــې دوه پارچې چه يو يې نثر او بل يې د بلبلو د زيارت په نامه باندې نظم دی، چه هغــه ما دوی ته اهداء کړی دی، اوس ستاسې وار دی ملګرو، بسم الله!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

لیک

ګرانه رشتین صاحب!

خدای دې و کا صحت دې ښه وي، يو شعر مې دلته ويلی و، در وامـــې ســـتاوه، امېد دی د کابل مجله کښې شايع کړې او زه به خوشحاله اوسم چه زما علايـــق د دغې درنې مجلې سره لا شته دي، دا شعر د بحر الهام دی او زه يې خپل هغو ګرانو وطنوالو ته اهداء کوم چه د خدای له دې لوی نعمته محروم دي، ستاســـې مجله را رسي او نوي چاپ شوي کتابونه هم رارسېدلي دي. تشکر. سيد شمس الدين مجروح

سمندر

زړه مې راته ووې د درياب تماشه غواړمه

ووتم له خونې د ساحل غاړې ته لاړمه

زړه ويل نڅا کوم موجونه په نڅا دي ټول

سترګو ويل اوښکې دي دا زه ورسره ژاړمه

سترګو زړه ترمنځه زما فکر شو حيران پاتې

سترګې د حيرت شولې په لوري د آسمان پاتې

وويل آسمان، دوهم آسمان دی دا زما په شان

ځمکې غبرګ کښې ونيو چه جهان دی دا زما په شان

لمر په لړزېدو او ډوبېدو کښې راته وويل

سور افق ته ګوره سور نيران دی دا زما په شان

(c) ketabton.com: The Digital Library

جگه یې له غېږې نه سپوږمۍ شوه ویل دا دریاب

لوی منبع د ژوند دی مور او پلار دی د هرچا دریاب

عقل راته وویل ژور دی لکه ما غوندې

روڼ لکه ښیښه او منور دی لکه ما غوندې

عشق وویل نه! توره تیاره ده او خطر لري

دا دریاب بې باکه زړه ور دی لکه ما غوندې

پاتې شوم حیران د دې جنجال او د دعوې ترمنځ

حق او د باطل ترمنځ، د دروغو د رښتیا ترمنځ

لاړمه مجلس د مشورې د انسانانو ته

د ا خبرې ټولې مې کړې وړاندې هوښیارانو ته

پوه مې په مطلب کړئ قضاوت ور پکښې وکاندئ

دا مشکل مې وړاندې کړلو ډلې د قاضیانو ته

زوږ شو ر او غوغا شوه په مجلس د انسانانو کښې

هیڅ اتفاق نه ؤ قضاوت د هوښیارانو کښې

یو ویل عسکر یمه، تور زن یمه، مارشال یمه

ښه خبر خو زه د سمندر په حال احوال یمه

دا اوبه سرې کړې ما په وینو باندې څو کرت

ډېر جنګونه وړي ما، په خپل بري خوشحال یمه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فتحې د دنيا او استعمار د دې جهان لره

حکم په درياب باندې په کار دی حکمران لره

بل ويل تاجر يم، کړي ما ډېر سفرونه دي

ښه راته معلوم د ګټې وټې چال چلونه دي

شته غواړې که مال غواړې، فايده غواړې ورګډ شه ته

دا خو اوبه نه دي مرغلرې مرجانونه دي

ته سينه درياب کړه که څه سود سودا کول غواړې

ډکه دې کشتۍ کړه که جېبونه تشول غواړې

خوږ آواز مې واورېد د شاعر د خولې وينا ده دا

زړه ته لرې لاره او د غوږ سره آشنا ده دا

وويل شاعر درياب جمال دی هم جلال پکښې

جوش دی، هم سکون دی هم ژړا ده هم خندا ده دا

کله په قلار شي چپه خوله د فلسفې په شان

کله زګ په خوله غورزنګ کوي د لېوني په شان

کله عاشقانو ته د لمر سپوږمۍ پيغام وايي

خپل پاسته نسيم کښې د جانان د خولې سلام وايي

شور او په غوغا او په چپو او په موجونو کښې

مستو ته خبرې صراحي يا خو د جام وايي

(c) ketabton.com: The Digital Library

غېږې کښې لغړې جونې نيسي چه لمبا کوي

دی ورسره خاندي نازنينې چه خندا کوي

کله شي په قهر ببږی ډوبه د انسان کاندې

کار کښې خپل حيران د کشتۍ خلک او کښتي وان کاندې

ډکه وي ببږی او زړونه ډک وي په آرزو باندې

دی د نپتون3 په آستانه باندې قربان کاندې

لويه کشتۍ وغورځوي يو خوا ته او بل خواته

ماتې تختې يوسي تشې تورې د ساحل خواته

دلته شاعر غلی شو زه غلی شوم حيران ومه

ناست وم لاس تر زنې بې خبره له جهان ومه

نورې سودا کمې وې چه دا سودا پيدا شوله

هرڅه نه بېزار ومه بېزار له خپل ځان ومه

راغی ماهيګير ويل کم بخته غم د ځان وخوره

پاڅه چرته لاړ شه ښه تازه تازه مايان وخوره

د بحر رب النوع.۳

(c) ketabton.com: The Digital Library

له شعر نه څه غواړئ؟

شلمه صدۍ ده او په دې پېړۍ هر څوک د خپل ذوقه سره برابر نومونــه ږدي. دا منم چه دا نومونه به چا بې موجبه نه وي ایښي، دې نومونو کښې به ضرور د دې عصر د ښکاره او ممتازو خصوصیاتو نه الهام اخیستی شوی وي، مثلا څوک یې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی. دا لا څه کوې نــن پــرون اتوم منځ ته راغلی او د دې پېړۍ نسبت خلک غواړي د دې صدۍ دې شــاندار مگر خطرناک مولود ته وکاندي.

خبره چې لږه لاندې باندې شي، نو اوس خلک اتوم د سړي مخ ته وغورزوي او وایي د اتوم عصر دی، داسې کار نه دی په کار (سل په لالي پورې دا یوه یــې د بنگړو)، نو تاسې څه اعتراض لرئ، که زه دې عصر ته (د کار پېړۍ) ووایم او یــا پرې (د مادیت صدۍ) نوم کښېږدم.

مادیت او کار همېشه او هر کله په دنیا کې و او د دې قرن کوم ابتکــار نــه دی، خو دومره راسره ومنئ چې کار په دې پېړۍ کې ډېر شوی او ډېر کار کبــړي او مادیت هم خپل معراج او لوړ مقام ته رسېدلی، چې په تېره زمانه کــې بــه دې اندازې ته نه وی رسېدلی، د پراگماتیزم فلسفه او حسي تجربوي سیانس چــې په دې زمانه کې گرم بازار لري، مخ کې یې نه درلود، نو که پــه دې دلایلــو مــو قناعت وکړ، نو به دا د نوم ایښودل راسره ومنئ، ښه نو که مو دا راســره قبولــه کړه، نو د دې دا مطلب نه دی چه څه ډېزې او خوشحالتیا دې پرې وشــي او یــا

(c) ketabton.com: The Digital Library

دې کومه مېلمستیا جوړه شي او د نامه د ایښودو جایزه او افتخار دې هم زمــا په نصیب شي، مطلب په دې مقدمه کې دا دی چې د دې عصر دا خصوصــیات که راسره ومنئ، نو څه آثار او نتایج چې په اجتماعي ژوندون کې او یا د انسان په خلق او رویه کې پیدا شوي، هغه به هم راسره ومنئ، کار ولې زیات شوی؟ او مادیت ولې غلبه کړې ده؟ علت دا دی چې د ابتدایي انسان احتیاجــات لــږ او ضروریات یې محدود وو، نو د هغو لږو احتیاجاتو او محدودو ضروریاتو دپاره په هم هغه پیمانه کار کېده، نن د انســان احتیاجــات ډېــر شــوي او د مــدنیت د پرمختګ سره نوي ضروریات منځ ته راغلي دي، چې یو مدني انسان هغــه تــه ځان دومره محتاج ګڼي، چه یو ابتدایي او بدوي انسان خوراک او څکاک ته هم ځان دومره اړ نه ګاڼه، ځکه هغه ساده انسان، هغه د طبیعت او مبادیو ته نژدې مخلوق چې به د ورځې یو کرت په مړه ګېډه خوراک وکړ، نو د سبا به ورســره دومره زیاته سودا نه وه، د لوږې او تندې مقابله به یې هم تــر ډېــرو ســاعتونو کولای شوه.

منګر مونږ او تاسو ته که د ورځې څو کرت خوراک، چای او قهــوه، ســګرټ او مېوه را ونه رسېږي، نو ډېر متاثر معلومېږو او لویه نیمګړتیا محسوسوو.

انسانانو په خپلو هغه ابتدایي او نارسا وسایلو خپل احتیاجات پوره کــول، خــو اوس دا لوی او دېو پیکره ماشینونه چې د کیسو نکلو د دېوانو پېریانو نــه هــم زیات او زر کار کوي، هم د دې زمانې د انسان د احتیاجاتو او خواهشاتو د پوره کولو نه کله کله عاجز شي او دا ګرده د انسان له خولې نه د «هــل مــن مزیــد» چیغې وزي، نو د کار زیاتېدل او په بیړه کار کول، انسان تــه د لتــې او کــلارۍ فرصت نه ورکوي، دا دومره زیات کارونه او دا دومره ډېر احتیاجات، دا بې سرو

(c) ketabton.com: The Digital Library

بې پایه فنون او معلومات له انسان نه هــم ورو ورو ماشــین جــوړوي، ځکــه د معقول او د منقول جامع کېدلو دپاره اوس د انسان عمر کفایت نه کــوي او پــه ټولو کارونو باندې د چا پوهه او احاطه نه راځي، نو کار هم تعمیمېږي او علوم او فنون هم اختصاصي رنګ پیدا کوي او طبعاً یوه انساني اوسنۍ اجتمــاع د یــو ماشین سره زیات شباهت لري او د (الناس علی دین ملــوکهم) پــه مصــداق د ماشین حکومت په جامعه کې خپل آثار بخښي، ماشین ســره د دغــو خوارقــو چې یې لري، روح نه لري، فکرونه نه وهي او د ذوق له مرضه بې غمه دي، نو په ماشیني جامعه کې دې هم باید روح مړ شي او ذوق سره دې وداع وکړي.

په داسې محیط کې چې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات ځوګ ځــوګ یې له هره ګوټه خېژي، د شاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلــو موقع نه ورکوي. هم دا سبب دی چې نن د ې دوو کسانو ته ځوک په ډېره درنه سترګه نه ګوري، که کوم یو د دوی نه راپیدا شي، نو د ملامت او توبیخ اوازونــه (هئ) له هرې خوا را اوچتېږي، ځوک به وایي، مونږ فلانی احتیاج لرو او بستانی کار مو په مخ کې پروت دی او ته په څه لګیا یې، بــل بــه وایــي مــونږ فلانــۍ نیمګړتیا او بستانی ضرورت لرو، چې باید هغه ترسره کړو او تاسو پــه خوشــو خبرو او چرتونو وقت ضایع کوئ، ومو ویل د شاعر دپاره دا د دې زمانې اجتماع مساعده نه ده. د اقبال خبره ده خدای دې وبخښي، د نسترن په زر او د ګلابــو په اشرفیو په بازار کې ډوډۍ نه اخیستل کېږي، نو شاعر ګني په فنــا محکــوم دی؟ او له دې دنیا دې ووزي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

او که نه ځان دې اصلاح کړي او د محیط سره دې تطابق اختیار کا؟ تاسې څه وایاست؟ د پادشاهانو د مدحې په ځای دې د ماشین او فابریکې په نامه قصیدې جوړوي؟ او د یار د مخ د پلوشو په عوض دې د برق ستاینه کوي؟ او د خط و خال په عوض دې اتم او نامریي وړانګو په خواوشا کې نازک مضمونه پیدا کړي؟ نه!

یوه به هم نه کوي او که راپورې نه خاندئ او لېونی راته نه وایئ، شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي، بې حوصلې کېږئ مه، دلیل به یې په راتلونکو کرښو کې پیدا کړئ.

په داسې محافلو کې چې د شعر بر له یا بر علیه خبرې شوي، یو دا مبحث دی چې ادب یا شعر وسیله ده که غایه؟

زما دا عقیده ده چې ادب په خپله غایه ده او بعضې ملګرو هغه د نورو شیانو دپاره وسیله ګڼله غایه څه؟ او وسیله څه څیز دی؟ په دې دواړو کلماتو کې کوم اوږد او مفصل تعریف ته ضرورت نه لرو او نه هغه کوم علمي تعریف ته چې په اصطلاح سره جامع او مانع وي، څه دومره ډېر احتیاج لرو. زه په یوه مثال کې لوستونکو ته د دواړو نمونه وړاندې کړم. تاسې فرض کړئ، زه یوه بهرنۍ ژبه مثلاً فرانسوي یادوم، د دې ژبې د یادولو نه زما دا مطلب دی، چې په فرانسوي کې هر کله چې علمي او فني شیان ډېر موجود دي، نو به زما دپاره د علم د تحصیل امکانات ډېر شي او زما پرمخ به د علم یوه دروازه برسېره شي او یا به د سیرو سفر په وخت کې د هغې ځنې په ناسته ولاړه هوټل او بازار کې استفاده وکړم. معلومه شوه، ما دا ژبه د څه نورو اغراضو دپاره وسیله کړې ده،

(c) ketabton.com: The Digital Library

اما دلته زمونږ په کورسونو کې هلته یو سړی لګیا دی پښتو زده کـوي، مګـر د هغه منظور د پښتو دیادولو نه د پښتو یادول دي او کومه عملي استفاده مثلاً د هغه په نظر کې نشته. هغه وایي: زه پښتون یم او دا د پښتنو ملي ژبه ده او زما دا ژبه نه ده زده، باید زه یې یاده کړم، دلته د ژبې زده کول په خپلــه غایــه ده، هو! د دې ملي ژبې په یادولو څه آثار او نتایج مرتببږي، مګـر دا سـړی (هغـه آثارو ته ملتفت یا غیر ملتفت) محض په خپله د ژبې د یادولو او یا د دې ارمان د سره کولو دپاره بوخت دی، نو هېڅ څوک نه شي کولای پــه خپلــو منطقــي تحلیلاتو سره دغې ژبې ته د دغه سړي په مورد کې د وسیلې رنګ ورکړي، نو راځئ وګورو چې شعر غایه ده که وسیله؟ دا په خاطر کې ساتئ چــې پــه یــوه معین څیز کې لکه شعر د دې دواړو وجهو تشخیص غور او دقت غواړي او لکــه نفسي کیفیات چې کله سره څو څیزونه ډېر ګډ او مخلوط وي، چې بېلول او یا لمړنۍ اغېزه معلومول یې ګران وي. دلته هم دا مشکلات موجودېږي، شــعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسې په صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانان یې چړو او تورو ته ورکړي دي، چــې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، نو فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کــړي دي او که یوازې د خوش ګذرانۍ او معاشقې سندرې یې غږولي، نــو یــې انســان د عیاشۍ او بې مبالاتۍ په ګړنګ غورزولی دی، تراژدي یې ډېرې سترګې په ژړا سړې کړې دي او کمېډي یې ډېر تشي په خندا چولي دي، نو پــه دې مــواردو کې خو شعر د وسیلې په څېر څرګندېږي او معلومېږي د څه نورو غایاتو دپاره، شعر او ادب استخدام شوی دی. منګر خیر داسې لنډه فیصله به نه کوو، راځئ د انسان په ژوندانه کې ښه ځیر شو او د ده ســلوک او رویــه د ژورې مطــالعې

(c) ketabton.com: The Digital Library

لاندې ونيسو او څه لږ نور تحليلات وکړو او مثالونه راوړو، بيا حکم کول او فيصله صادرول څه دومره ګران کار نه دی.

مونږ د ژوندون د ساتنې دپاره خوراک، څکاک، اغوستن او پوشاک او يوې کوډلې او سرپناه ته په اوله درجه کې احتياج لرو، چې مو ګېډه مړه شوه او بدن مو پټ شو او د خپل کار روزګاره وزګار شو او په خپله کوډله کې کښېناستو او ځان مو د لوږې، تندې او تودوخې او د سړو او د غله او د لېوانو نه په امن کې وليد، نو بيا که مو شوق کېده، سندرې به وايو، منګر دلته يو سوال منځ ته راځي، چې لوږه خو په وچه يا لمده ډوډۍ رفع کېږي، نو د دومره رنګارنګ طعامونو ته څه ضرورت دی؟ په طعام کې د خوشبويۍ او خوشخورۍ کيفيت پيدا کول حتى هغه کې د رنګ او نمايش په لحاظ اعتنا کولو ته څه احتياج دی؟

دا ښکلي چينايي لوښي، پاک او ستره دسترخوان، ډېرين مېزونه، بخملي او پالش شوې کرسۍ، د ډوډۍ د خوړلو په خونه کې د لوږې دفعه کولو دپاره څه رول لوبوي؟ دا ښکلې صراحي، هغه بلورين ګيلاس، د تندې د رفع کولو دپاره څه خدمت کوي؟ اوبه د هر لوښي نه چې راوزي، خپل خاصيت لري او تنده ماتوي، نو ولې وايي اوبه د لوښي له رويه چېښل کېږي؟ يوه جامه کې چې تاسې خپل ځان ونغاړئ، د تودوخې د بندولو او د سړو نه پرې خلاصېږئ، منګر دا برګ برګ کالي د تودوخې د بندولو او د سړو په لرې کولو کې څه دخل لري؟ کوم مزيت په دې لحاظ په رېښم کې شته چې په شړۍ کې نشته؟ دا چې فلانی خياط ښه کالي ګنډي او ډېرې پيسې (اجوره) ورکوي، د هغه د سکښلو (برش) طريقه تاسې د سړو او تودوخې نه زيات محفوظ ساتي؟ د افريقا د

(c) ketabton.com: The Digital Library

بدویانو په کوډلو کې هم شپه تېروي، نو دا لوړ لوړ قصرونه او مجللې بنگلې د څه دپاره جوړېږي؟ ډېرین خو ځکه دي چې بنا مستحکمه او قوي وي او زر نــه ورانېږي.

ښه منم، خو دا ډېرې دومره ولې مړي رامړي او صیقل کوي يې؟ مرمر او رخــام او دا د غره نورې گټې خو به د کلکوالي په لحاظ دومره توپیر نه لري، نــو څــه دلیل موجود دی چې دا گټې په دومره لوړ قېمت رانیسي او په خپله بنگله کې يې لگوي؟ دا رنگ او روغن چې تاسې خپل کاله ته لــه بهــر او لــه دننــه خــوا ورکړی، دا نو ساړه او تاوده ښه نیسي، دا نو عمارت ټینگوي؟ د دې پــه معنــی خو هیڅ پوه نه شوم، دا نو څه معما ده، دا خبرې ټولې معماوې دي، معمــا خــو ځکه دی چې په خوراک کې، پوشاک کې، مېنه کې، انســان غــواړي، ښــکلا او جمال پیدا کړي او د خپلو د دې اولي ضروریاتو په تــرڅ کــې خپــل ذوق هــم تسکین کاندي، نو ښکلا یوه معما ده او د هغې تعبیر او تعریف او حدود ټاکل د یوې معما نه زیات فکر او دقت غواړي، وگورئ په دې څیزونو کې چې ښــکاره په ډاگ پراته د ژوندان د دوام وسایل او د انسان ذوق او د بدیع حــس دومــره اغېزه کړې چې دغه حیاتي وسایل يې هم تسخیر کړي او جمال خپل حکومت او پادشاهي د نورو په قلمرو کې هم کوي او د دغې وسیلې سره ســم جمــال د یوې غایې په څېر ځرگندېږي: نو د شعر او د موزیک او د رســامی دنیــا خــو د جمال او د ذوق خپل ملک او بلا منازع او مدعی محروسه ده، نو ځوک څه حق لري چې دی د خپله ملکه وباسي؟ نه! ځوک دا زور او قوت هم نه لــري، ځکــه هغه په هر چا قوي دی او په هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلــو او مسافرت زحمت په ځان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېــزه په یو نو کې هم در وښیم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول یې لوبولی دی، دا د جمال مظهر او د حسن مداح و، د ده آواز ته هــر چا غوږ ایښود او د ده آواز هر زړه ته لار لرله، نو خلکو د خپلو اغراضــو دپــاره دی استخدام کړی دی، دا اغراض به کله ښه وو او کله بد، منګر په دې نو شــعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر بــه ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یا دې خپلــه اصــلي وظیفــه پرېــږدي، موسیقي باندې نن پرون ډاکټران د مریضانو علاجونه کوي، مګر څوک حق نــه لري هغه ته دارو درمل او یا د علاج وسیله ووایي.

په دې شلمه صدۍ کې چې د سرعت او د کار او د برق او د مادیــت قــرن مــو ورته ووایه، اوس هم د حسن او د جمال معابــد اوچــت ولاړ دي، د دې معابــدو زایرین ډېر دي، د سینما او تیاتر او نقاشخانو په دروازو کې د دفتــر او ادارو او مارکېټونه کم خلک نه لیدل کېږي، هغه امریکا چې د اتوم بم یې جوړ کــړی او هیروشیما یې پرې ورانه کړې ده، د بیټنګ بیوټي فلم هم جــوړوي او د زړونــو خونې پرې ورانوي، په لابراتوارونو کې که د اشیاوو او انواعو په مطالعه بوخــت دي، هلته هالیوډ کې هم څه فعالیت جاري دی، د هغه د ښارونو په کوڅو کې او د باغونو په خیابانونو کې څه مجسمې لیدلې کېږي چــې نــه د کــوم قهرمــان یادګار او نه د کوم معبود (باطــل) بــت دی، هغــه محــض د جمــال او د ښــکلا نمایندګي کوي، نو ما حق لاره که نه چې ما ویل شاعر به اوس هم شعر وایي؟

د ذوق او د ښکلا عشق او د شعر ســره علاقــه د یــو متمــدن انســان او د یــو صحرایي او بدوي بنیادم سره یو راز شته، فرق دومره دی چې د بدوي قومونــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

شعر هم ساده او صنعت او آرت يې ابتدايي او غير مهـذب وي، واړه ماشـومان ځه مقفی او موزون الفاظ او کلمات لري او هغه په کوچنيتوب کـې غـړوي او د هغې نه حظ او نشاط مومي. دا د ماشومانو اشعار په هره ژبه کې شته، ظاهراً ځه معنی نه لري، خو د وړو خوښيږي، د اطفالو ذوق په دغه سن کـې يـوازې پـه قافيه او وزن باندې هم قناعت کوي، ليکن لويان او مشران بيا له شعر نـه نـور ځه هم غواړي، نو تر کومه وخته چې په انسان کې دا ذوق او حس موجـود وي، شاعر به هم موجودي وي او خپلې سندرې به د دغه ذوق د تأمين دپاره وايـي، د ماشين آواز د ده آواز نه شي چپولای او د کار خلک ده تـه وزګـار نـه شـي ويلای.

هغه کسان چې شعر محض د شعر په حيث نـه خوښـوي او وايـي، دا دې پـه اجتماعي خدماتو کې استخدام شي او د علم او د تهذيب په لاره کې دې تـرې کار واخسته شي، دا يوه ډله ده، بله ډله هغه خلک دي چې شعر هډو خوښـوي نه او غواړي د شاعر په مرۍ ګوتې کښېږدي. زه به د دې دواړو ډلو سره ځان له ځان له وغږېږم.

اولې ډلې ته وايم، زه دا نه وايم چې شاعر يو آسماني موجود دی او دی د دنيـا او د محيط سره هيڅ کار نه لري، نه! شاعر د خپل محـيط موجـود دی، هغـه د خپل ماحول نه هرومرو متأثر کېږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وايي، کله به د يو روحي مربي په حيث زمونږ تداوي کوي او کله به د يو واعظ په څېر راته وينا کوي، خو تاسو د شعر نه دا مه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسـو تـه د رياضـي فارمولې در وښيي او (دوه دوه څلور دي) په شعر کې راوړي او يا دې د ساينس درسونه او د اقتصاد نظريې په نظم کې ننه باسي او يا دې شاعر غنم او وربشې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په ملک کې ډېر کړي، علم خپل ځای لري او شعر او ادب خپل مقام لري، علـم د دې نه مستغني دی چې هغه د شعر په زور په خلکو قبول کړو، هغه د پاره بل قوت او زور په کار دی، چې هغه ته دليل او برهـان وايـي، د قـومي اصـلاحاتو دپاره د تبليغ او تنقيد ډېرې لارې موجودې دي، البته په هغه کې يـوه لار دا د شعر او ادب لار هم ده، د دې اسلحې نه به سړی د خرافاتو د مقابلې او د قومي اصلاحاتو د تعميم دپاره کار اخلي، منګر د شعر روح به نه وژني او چـا چـې د شعر په غرض وايه، هغه به د مرۍ څخه نه نيسئ، کار به هـم کـوو او د ذوق او صنعت نه به هم سترګې نه پټوو، که مونږ دا اجتماعي ماسکې دمخه لرې کـړو او يوه شپه او ورځ،لکه څرنګه چې يو، هم هغسې ځان خلکو ته وښيو، عجيبـه تماشا به جوړه شي. مونږ چې کله د ځـان سـره څـه فکرونـه وهـو او بعضـې هوسونه کوو، هغه چاته نه وايو، کوم وخت چې مونږ يوه نـه تنفـر او د بـل پـه نسبت په زړه کې علاقه مندي پيدا کړو، هغه دواړه راباندې نه خبر يږي، مـونږ هم د خپل خيال په دنيا کې ډېر قصـرونه آبـادوو او ورانـوو، ډېـرې مېلـې او مشغولې جوړوو، ليکن څوک پرې نه خبر يږي، اما د شاعر د احساساتو ريکارډ (سره د دې چې اکثره خودداري او رياکاري هم کوي) په شعر کې پاتې کېـږي، نو يوازې هغه مه ملامتوئ او د انسان د طبيعت په لحاظ دی معذور وګنئ!

اوس هغه ډله چې بالکل شعر نه مني، د هغو په خدمت کې عرض کوم چې پـه دې صدۍ کې کار ډېر، احتياجات زيات دي، ستومانتيا هـم زياتـه ده، پـه دې جنجالي او پر آشوبه دنيا کې تشويش او سودا هم ډېره ده، نو د دې ستومانتيا او آلامو دپاره د دې تشويشونو او اضطرابونو دپاره به د شاعر ملکوتي اواز (زما په ګمان) د تسکين او راحت ښه وسيله وي او په بنيادم کې به د اسـتوګنې او مقابلې قوه په دغه دنيا کې زياته پيدا کړي، هغه وخت چې تاسو يوازې ناسـت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د کار او روزګار نه وزګار یاست او مستقبل مو سترګو تــه تــورتم او تاریــک معلوم شي او تاسې دغه تاریکي او ترږمۍ مشوش کاندي، که شعر ستاسې پــه شونډو کې یو د تبسم بر ېښنا پیدا کړه، نو دغه تورتم به ستاسې د سترګو نــه ورک شي، نو دغه ځای دی چې شعر خپله وظیفه سرته رسولې ده، هغه وخت چې تاسې د منطق په زور خپل مشکلات حل نه کړل او د ناامېدۍ پــه دریــاب کې ډوب شوئ او سا مو لنډه لنډه کېده، نو که شعر د یو تنفس قدر تسکین او آرایش تاسو له درکړي، ګویا خپله وظیفه یې ادا کړې ده، هغه وخت چې تاســو د عناد او بدبینۍ په تیارو کې روان یاست، که شعر تاسو د څو لمحو دپــاره لــه دغه عالمه بېګانه کړي او د ځان سره مو مشغول کړي، یوه مقدسه وظیفه یــې سرته رسولې ده، هغه وخت چې په دې پر آشوبه او طوفاني دنیا کې چې بحرو بر کې یې د خونریزۍ میدان ګرم دی او په ځنګلو او صحراګانو کې یې درنــده حیوانات سړي ته پناه نه ورکوي، که تاسو یــوه ګــړۍ د شــعر او موزیــک پــه ځانګونو د ځمکو له کرې اوچت شئ او د وریځو له ما ورا نه د ځمکې دا ښکلې او ښایسته منظره او دورنما د ورایه ووینئ او د نیا مو په سترګو کې عزیز شــي، دا لویه خبره ده او شعر لوی کار کړی دی. هو! دا اعتراض پاتــه کېــږي چــې د شعر او آرت دښمنان به یې په ما وکړي، هغه دا دی چې مونږ وروسته پاته یو او یوروپین او امریکایان مخ کې تللي دي، هغــوی د پــاره د ذوق د تامینولــه او د هنر د قدرانۍ فرصت شته، اما مونږه باید اول ګېډه مړه او تن پــټ کــړو، دلتــه باید دا ووایم چې د آرت او د هنر تکامل، د شعر او د موســیقۍ وجــود د کــوم ټاکلي پروګرام او تقسیم انحصار دمخ نه نه کېږي او نــه شــوی دی، اقوامــو او ملتونو داسې نه دي کړي چې څو سوه کاله اول یې د خپلو حیــاتي ضــروریاتو کار کړی وي او بیا یې دې خوا مخ راګرزولــی وي، د بشــر د پیدایښــت ســره

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوځای د مذهب او مدنیت د تکامل سره څنګ په څنګ او د حیات په هره صحنه او ساحه کې ذوق او هنر یو ځای روان دی او د تکامل او پیشرفت مزلونه کوي، دا د هنر تکامل د جماعت د نورو کمالاتو نمایندګي کوي. هو! په یوه جامعه کې باید تمام مدني مظاهر ټول ضروریات د خپل حد او اندازې سره سم او برابر تکامل وکاندي او که یوه خوا مهمله پر پښوده شوه او بله خوا ډېره ترقي وکړي، یو راز عدم توازن ترې پیدا کېږي چې هغه د یوه جمعیت د پاره خطرناک دی. زه د توازن طرفدار یم او د افراط مخالفت کوم او افراط د یوې ردې ملکې په حیث پېژنم، خو تاسې هم د تفریط خوا مه نیسئ او راځئ د شاعر او هنر پېشه سره صلح وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې

ښاغلی بېنوا!

تاسې د ویښو زلمیانو په خواوشا کې مضامین غونډوئ او کم کتاب جوړوئ، په دې خوان کرم مو ماته هم ست کړی، منګر څه حیران یم دې کــې څــه برخــه واخلم او کوم مضمون ولیکم، د زلمیانو تعریف او خصوصیات، د زلمیانو وظائف، زلمیان او دین یا د زلمیانو دین، زلمیان او حکومت یا د زلمو حکومت؟ کــم یــو لمړی کړم او څه ولیکم؟ ګمان کوم لیکوالو به پر دې ټولو خواوو پام کړی وي او څه به یې پرې ښکلي وي. نو ماته دا سودا پېښه شــوې چــې ګنــې ماتــه بــه مضمون نه وي پاتې، خو خیر! د شاعر دا بیت مې زړه ور کوي چې وایي:

یک عمر میتوان سخن از زلف یار گفت

در بند آن مباش که مضمون نمانده است

(c) ketabton.com: The Digital Library

نو وروره! زه به د زلمو حیثیت درته په یوه انساني جامعه کې در وښیم.

یوه جامعه د درې طبقو نه جوړه ده: زوړ او ځوان او وړوکی؛ زاړه تېرې زمانې پورې مربوط دي او ماضي ته ګوري او واړه راتلونکی نسل دی او مستقبل د هغوی دی، زلمي د اوس دي او اوس (حال) د دوی دی او یوازې حال دی چې سرې هغه ته په موجودیت او فعلیت قایلېدای شي. ګویا زوړ (پرون) دی او ووړ (سبا) او زلمی (نن) دی. بله تشبیه به هم وکړم: زاړه د (مفاخرو او روایاتو) حیثیت لري او واړه (امېد او آرزو) ده، او زلمي (فعل او عمل) دی. یو بله لا هم واورئ: زاړه د دې اجتماعي وجدان فکر او حافظه ده، واړه د پټو استعداداتو (امکاني قواوو) مثال لري او زلمي د دې پیکر قوي بازو او د کار او عمل لاس او پښې دي.

ومو ویل زوړ، لکه پرون دی، اما د پرون ورځې خاطرات، پرونۍ ویاړنې او افتخارات له مغزو څخه نه وزي او د هغوی یادونه په سړي کې مناعت، د نفس عزت او ملي غرور پیدا کوي، نو زلمي به سپین ږیرو ته د عزت په سترګه ګوري. مونږ زړو ته د حافظې او فکر مقام ورکړ، بې له فکر او حافظې هېڅ پروګرام نه جوړېږي او هېڅ عمل سر نه نیسي، واړه مو د آینده آرزوګانو سره تشبیه کړه او آینده خوږې آرزوګانې په سړي کې د عمل قوت او جرأت پیدا کوي او د خوش بینۍ قریحه په سړي کې زیاتوي، نو واړه د اجتماعي ژوندانه د سلسلې همغه حلقه ده، خو یو ځای ځلمي دي چې فکر او آرزو، تېر مفاخر او د سبا خوش بیني به ټول په خپلو مغزو کې یوځای کوي او د ځان نه به یو معجون مرکب جوړوي او دا د حیات څرخونه به ګرزوي. تېر مفاخر او د سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

امېد به روح خوشالوي، منګر تن نه پټوي او ګېډه نه مړوي، باید سـړی د حـال نه استفاده وکړي او د (اوس) په قلمرو کې ځان له ځای پیدا کړي، هم دا سبب دی چې شاعران تېره مړه بولي او راتلونکي ته نازېرېدلی وايي او يـوازې اوس ته په موجوديت قايلېږي او د وقت د اهميت او د ضرورت په خـوا کـې نعـرې وهي او غلبلې کوي چې:

نګهدار فرصت که عالمی دمی است

دمی پیش دانا به از عالمی است

نو زلمی، د حال پورې تړلی او د حال د صحنې بازيګر دی، د حيات تماشـا پـه ده توره ده، د ماضي او د مستقبل د ارتباط دپاره کمه کړۍ د اتصال وي، هغـه هم دا زلمی دی، زلمی!! فرصت، وقت يا دغه دقيق او باريک (اوس) په فکـر او سودا کې، په تماشا کې، په خوب کې هم تېرېږي، که زلمی کـار نـه کـوي او د تېرې زمانې سودا وړی وي، زلمی نه دی، که د سبا په امېد ناست دی، زلمی نه دی، که ويده وي، زلمی څه چې ژوندی نه دی، زلمی به کاريګر، فعال، چـالاک او ويښ وي، نو به هله يوه جامعه د حال ښبتنه شي او خپل پخواني مفـاخر او راتلونکی نېک بختي سره مربوطې کړي او يو به د بل سره وګنـډي، کـه نـه د تباهي او د فنا او د بدبختۍ سېلاب به دغه جامعه له دنيا محوه کوي.

ښه نو زلمی به څه کوي؟ کارونه ډېر او نيمګړتياوې زياتې دي، هر څوک چـې يوې نيمګړتيا ته ملتفت شي او هغه ورته د ټولو نه اهمه ښکاره شي، نو طبيعي ده چې ځلمی به اول هغې ته رابلي، خو زه د ټولو نه اول يو کار دوی ته ښـيم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هغه زما په فکر ډېر ضرور دی او په مونږ کې د هغې ډېره نیمګړتیا ده، هغه څه شی دی؟ ښه اخلاق او سجیه!

راپورې خاندئ مه! دا د هغه واعظ خبره نه ده چې یې ویل: ښه کوئ بد مه کوئ. دا محض خبره نه ده! دا زمونږ د ژوندانه حساسه نقطه ده، دا زمونږ لویه نیمګړتیا ده، دا زمونږ د راتلونکي موجودیت او د اوس د بهبود او د اصلاح د تهداب ګټه ده؟ غوږ کېږدئ، زه به دې کې تفصیلات هم درکړ.

خدای ته وګورئ! راځئ نوره ریاکاري بس کړو او ځان جهان په دې ونه غولوو چې مونږ پښتانه یو، مونږ د ښو سجایاوو او لوړو اخلاقو خاوندان یو، زمونږ ژبه، ژبه ده او زمونږ قول قول دی، مروت او شجاعت مو د پلار میراث دی او... مونږ هرڅه لرو، خو اخلاق نه لرو. زما په عقیده زمونږ اقتصادي نیمګړتیا دومره نه ده، لکه چې زمونږ اخلاقي کمزوری دي. زمونږ علمي فقر دومره نه دی زیات، لکه چې مونږ د سجایاوو او نېکو ملکاتو نه خلاص یو. د دنیا د تاریخ پاڼې واړوئ راواړوئ، داسې به درمعلومه شي چې یو قوم کوم وخت چې د اخلاقو او د سجیې قوت موندلی، هغه په دنیا کې د خپل قوت او موجودیت سکه وهي، منګر همدغه قوم بل وخت د دې دولت د محرومېدلو له کبله له پښو لوېدلی او علم او مال او نورو حیاتي عناصرو د دوی د فنا کېدو مخه نه ده نیولې.

لرې به نه ځو، د عربو تاریخ د اسلام نهضت د دې نظریې بهترین ګواه دی او دا د دې دپاره انتخابوم، که یو مسلمان هرومرو لږ ډېر د اسلام د تاریخ سره آشنا دی، د لمړنو مسلمانانو نهضت د اخلاقو په زور او د سجایاوو په قوت و، علم او دولت وروسته راغلل او کم وخت چې علم او دولت د ترقۍ او ډېرښت په لوړه پایه کې و، د بغداد خلافت د تاتارو د ګذارونو په مقابله کې له پښو

(c) ketabton.com: The Digital Library

ولوېد، هوا هلاکو چې بغداد ته ننوت، هلته څه و چې نه و؟ طلا، جواهر، تزئينات، لوړ لوړ عمارات، ډېر مال او منال، ډک بازارونه، مدرسې، کتابخانې، د يونان فلسفه، د هند تصوف، د ايران صنعت او آرت، دا ټول په بغداد کې و، اما هلته يو شی نه و او د هغه شي کمبود په وجه دا بلا پېښه شوه، هغه څه شی و؟ هغه علت پيدا کړئ؟ او له بلا ځان وژغورئ.

زمونږ دا اخلاقي نيمګړتيا دومره زياته او ډېره ده چې زه په دې ځو پاڼو کې نه شم کولای چې د هغو ټولو نيمګړتياوو په خوا او شا کې بحث وکړم او مقايسوي او تطبيقي جنبه يې در وښيم. دا يو جلا کتاب غواړي او دا لوی دفتر دی، منګر دومره وايم چې علم او ثروت دواړه په دې پسې راځي، منګر دا دومره ډېر په چا پسې نه ځي، د علم نه تربيت په حيات کې ډېر په کارېږي او دمال نه ښه اخلاق او لوړه سجيه د انسان سره زيات کمک کوي، نو د زلمو اوله وظيفه دا ده چې د مغزو بتخانې ورانې کړي، مداهنه او مجامله، خيانت او دروغ، بدعهدي او بې وفايي، تنبلي او مفت خوري، اختلاس او ارتشاء، خودنمايي او تظاهر او داسې نورو قبايحو سره مبارزه وکړي، چې دا په حقيقت کې د تاريکو مغزو مواد او د بت پرستۍ لوی ارکان دي، بتان خو يوازې د ګټو ختو نه وي کله بنيادمان، کله آرزوګانې، کله فکرونه د بتانو ځای نيسي. د هغه شي سره چې د انسان د سعادت دپاره نه په کار بېږي چې په دنيا، آخرت کې په درد ونه خوري، چې عملي قيمت نه لري، عشق او علاقه ساتل او په هغې کلک نښتل او د هغې نه دفاع کول بت پرستي ده، ځلميان به دا دين ورکوي (حتى لا تكون فتنة)، زلميان بايد خپل ځان د ښه خلق او لوړې سجيې نمونه کاندي، چې نور د دوی پيروي وکړي، که دی ويښ وي، که دوی فعال وي، که دوی د اخلاقو او درد

(c) ketabton.com: The Digital Library

خاوندان شي، دوی به په خپله خپله وظیفه وپېژني، د کارونو په اصلاحاتو کــې به متردد نه شي، غیبي تاییدات به د دوی ملګرتیا وکړي.

دا د زلمو وظیفه ده، چې د ریا پردې څیرې کړي چې سپینې ســپینې ووایــي، قوم خپلو معائبو ته ملتفت کاندي، پښتون ته د ده عیبونه دردونه ور وښیي او د هغې په رفع او اصلاح کې عملاً برخه واخلي. دې بې برخې پښتون ته چې کم اخلاق د پلار نیکه ورپاته و او یا هغه تعلیم چې اسلام ورکړی و، هغــه یــې لــه لاسه وتلی دی او د نورو مبادیو سره لا نه دي آشنا شوي، د ایثــار معنــی یــې هېره کړې، خپل شخصي منافع د ملي منافعو دپاره قربانولو باندې نه پوهېږي، دوی اجتماعي مفکوره د کورو کلي په خواوشا کې څرخي او چې له ځان ســره مجرد شي او جګه اجتماعي آرزو او فکر وکړي، هغه فقط د قبیلې په خواوشــا کې وي، د لوی پښتون مفکوره له منځه تللې او ملیت په هغه معنی سره چــې لازم دی، نه پېژني، دا د زلمي وظیفه ده چې پښتون ته د مرکزیــت معنــی ور وښیي او د لوی پښتون د تشکیل درس ورکړي او د ایثار او فداکارۍ خلعت ور واغوندي.

هو! ظلم کول ګناه ده، اما ظلم قبلول او ظلم ته تن ایښودل پســتي ده، یقینــاً هغه سړی چې په حیوان یا په هغه انسان چې د دې په قــدرت او اختیــار کــې وي، ظلم کوي، یقیناً هغه د بل ظلم ته هم تن ږدي او دا ورته یو مســلم قــانون ښکاري. هغه چې د بل مال خوري، ناروا کوي، اما خپل به هم په چا نه خــوري، اما د بې انتظامي او ریا او د بې عدالتۍ محیط د دې دواړو خــواوو اهمیــت لــه منځه وړي، هغه چې د بل په خوږو پستو خبرو غولېږي او خوشحالېږي، دی بل ته هم غوړه مالي کوي او په پستو او خوږو خبرو یې تېر باســي، نــو دا د زلمــو

(c) ketabton.com: The Digital Library

وظیفه ده چې د دې افراط او تفریط مخه ونیسي او په دماغو کې د هرڅـه نـه مخکې د ایمان قوت پیدا کړي، تنبلي او مفت خوري بد خوی او خصـلت دی او د دې نه فقر او فلاکت پیدا کیږي، موهوم پرستي یوه روې ملکه ده او ددې نـه جهل او ناداني روزنه مومي، نو که زمونږ زلمي د بدو اخلاقـو پـه مبـارزه کـې کامیاب شو، نو تاسې څه ګمان کوئ، علم او ثروت به د ارمغـان پـه څېـر دې جامعې ته یا د یو جایزې په توګه د اخلاقو د مکتب شاګردانو تـه وړانـدې نـه کړي؟هو، دا دواړه رحمته به خدای (جل وعلی شانه) په دې جامعـه ولـوروي، منګر هله چې دوی په نېکو اخلاقو متخلق شي او د هر څه نه لمړی د ضمیر او وجدان مناعت او سرافت خاوندان شي. په پای کې د ځلمو وظیفه د داده چـې هی کار وکړئ او کار؟ نه لکه چې ما غوندې خبرې.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ګل پاچا الفت یادونه

الفت (خدای ج) دې و بخښي زما د ډېرې مودې آشنا ؤ.

زما او د ده په منځ کښې آشنايي د ځلمي توب د و خته شروع شوې وه او د ده ترمړينې يې په همهغه تودښته دوام وکړ او اوس هم زما په زړه کښـــې د هغـه مينه او احترام هماغسې ځای لري. دا بې پروا او زړور شاعر چې اشعار يې پـه انتقاد اوسپينه وينا ډک دي ډېر محجوب سړی ؤ.

دغه شاعر او وينا كوونكی چې تراوسه مونږ سره د شعر په ژبه ګړېږي ډېـرکم ګويه او خاموش سړی ؤ، بې ضرورته خبرې يې نه کولې اوهمېشه به يې د بـل خبرو ته غوږ ايښود. ډېره ظريفه طبعه يې لرله، ښې د مزې ټوقې به يې کــولې خو د ده په ټوقو او ټقالوکښې هم ادبي نکات پراته وه اوزياتره يې ادبي طنــز ؤ. (هغه عاميانه او سپکې ټوقې مسخرې نه وې) د ده تحصيل پــه دينــي علومــو کښې په فقه کښې وه او په صرف اونحو او منطق کښې يې هم تحصيل کړی ؤ. په ځوانۍ کښې يې شعر نه وايه او د ادب خوا ته يې توجه نه وه مګر د تحصيل

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځخه وروسته ورته ناڅاپه د شاعرۍ جذبه پیدا شوه او دا قریحه یې را ژوندۍ شوه او داسې را ژوندۍ شوه چې د سیلاب غوندې روانه شوه.

ده چې به کوم شعر ولیکه د چاپ دمخه به یې ماته ولوستو او زما نظر به یې پکښې غوښته او ما به غیر د تحسین او آفرین نه بل نظر نه لرلو.

د ده شعرپه پنځو برخو (حداقل) وېشلای شو:

(۱) زیاته برخه یې سیاسي او اجتماعي انتقادونه دي چې په محیط کښې د اجتماع د وېرې او د قدرت د خاوندانو د وېرې چا غږ نه شوکولای، ده په ډېره ازادي خپل اوازجګ کړی ؤ.

(۲) دوهمه برخه یې د بې وزلو، مسکینانو اویتیمانو سره همدردي او په شتمنوانتقاد دی چې د دوی د حاله بې خبره دي. پدې برخه کښې دومره د سوزه ډک آوازونه شته چې سړی ژړوي او دخپلې اجتماع په بې عدالتي سړی قانع کوي.

(۳)دریمه برخه یې د ریا کاره زاهدانو او ملایانوغندنه ده او پر هغوی هم په ډېره بې پروایي انتقاد کوي او په هغوی پورې په ډېره بېباکۍ خاندي.

(۴) څلورمه برخه یې حمد، نعمت او دیني او مذهبي احساسات دي چې ځای په ځای څرګندېږي او دا جذ به خو د ده په نهاد کښې دومره ښخه پرته وه چې دغه نورې برخې یې زیات غوندې کار ښکاري.

(۵) پنځمه برخه یې عشق او جمال دی چې دا خوا که په کې لږ ده، مګر ډېره خوږه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ده سترګې ډېرې تېزبينه وې او په ډېرو وړو شيانو کښــې يــې غټــه معنــى پيداکوله. د ده سترګې ډېرې مړې وې او هېڅ طمعه او توقع يې د چا څخه نــه لرله اوهم دخپلې ګټې وټې په فکر کښې نه ؤ.

د ده ثبات او استقامت په اخلاقي خواکښې اوهم په ناســته اوولاړه او اشــنايي کښې دومره ناقابل تغيير ؤ چې د طالب العلمۍ د وخته رانيولې تر وزارته پورې هم هغه يوشان سړی ؤ.

د ده د پاره په ژوندون کښې د سلوک اورفتار معيار او داخلاقو مثالي (ايډيالي) معيار او د شعر معيار دا دی چې دی يې پخپل دې شعر کښې ښکاره کوي:

کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟

انسان دوه خواوې لري، يوه خوا عقل او منطق او بله خوا يې عواطف او جذبات دي . د علم، صنعت، ساينس او ټکنالوژۍ منبع ناطقه قوه ده. يعنې پر عقــل او منطقو اتکا لري او شعر او هنر د مخيله قوې نه الهام اخلي او دهغه پر تخيل او جذباتو بنا ده. شاعر دانسان عواطفو او روحي وارداتو نماينده دی، نو ځکه دی د بل انسان عواطف او احساسات راپاروي او متاثر کوي يې.

انسان يوازې له نورو حيواناتو نه د ناطقه قوې په لرلو سره امتياز نه لري، بلکې ژړا او خندا هم کوي او نور حيوانات له ژړا او خندا نه محروم دي، نــو شــاعر د ژړا او خندا له جهان سره ارتباط لري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تخيل او جذبات خوا ته‌ولنيز قيود نه مني او تر هيڅ امر او قاعدې لادې نه راځي، نو ځکه زه شاعر د هر چا نه زيات انقلابي ګنم. شاعر داجتماعي قيودو او ادابو پر خلاف ګرېږي او خپل عواطف او جذبات ازاد بيانوي. شاعر د رياکارۍ پردې او درياکارانو ګرېوان شلوي. دی په ښکاره سورې وهي، چې خوله يې راکړه. شاعر د ښکلا او جمال مداح دی، دی د جمال په رباب کې خپلې قصيدې وايي.

پر دې سربېره شاعر د ژبې په انکشاف او ښايسته کولو کې کومک کوي او د ده ابتکارات، تشبيهات او استعارات د ژبې ذخيره زياتوي. شاعر د تخيل پر بنا د فيلسوف سره شباهت لري، ځکه فيلسوف هم د تخيل په زور د کايناتو پردې شلوي او حقايق راخرګندوي او شاعر هم د تخيل په قوت د تحت الشعور پردې څيري او دانسان روحي حقايق ښکاره کوي. همدا وجه ده، چې اکثر فلاسفه شاعران هم وو. په مشرق کې بو علي سينا او حکيم عمر خيام عم شاعران او هم فيلسوفان وو او په مغرب کې ګويتي او نيچيي هم شاعران او هم فيلسوفان وو. د ا فهرست ډېر اوږد دی او اوس يې هم په دنيا کې ژوندي مثالونه شته. که شعر په رښتيا سره د عواطفو بيانګر وي او د بل احساسات بيان کړي، ښه شعر او ويونکی يې ښه شاعر دی.

نو پر دې بنا ما د جهاني په اشعارو کې دا صفت وليده او زه يې متاثر کړم. جهاني په خپلو سندرو کې د وطن په غم کې په زار زار ژړلي دي او هم يې په خپله تخيلي ميخانه کې په کټ کټ خندلي دي. دې د اراکوزيا د ميرو اوسېدونکي د شعر په بحر کې د درياب سفر کړی او د خيال په اسمان کې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

وزرې خورې کړې دي. زه ویلای شم چې جهاني د شعر په قلمرو کې ځانته ښه مقام پیدا کړی او د شاعرانو په محفل کې يې ښه درنه کرسۍ نیولې ده.

دریم څپرکی

د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې

د سید شمس الدین مجروح په ادبي مقالو باندې یوڅه لیکل هغه هم د نوموړي د مقالو په دوو اړخونو (منځپانګې او ژبې) یو مهم مګر سخت کار دی. خو دلته د مقالو له محتوا ډکې کربښې سړي ته قوت وربښي چې په یادو دواړو اړخونو د پام وړ څه ولیکي نو همدغې موخې ته د رسیدو لپاره لازمه بولم چې لـومړی د راټولو کړو مقالو په منځپانګه (ښیګڼو اوبد ګڼو) او بیا ورپسې يې پــه لیکنــۍ ژبه رڼا واچوم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح ادبي مقالې په کابل مجله کې د ۱۳۲۰تر ۱۳۵۰کلونو پورې په بېلا بېلو ګڼو کې چاپ شوي چې لټون او پيدا کېدو يې پوره زيار او وخت ته اړتيا درلوده، چې له نيکه مرغه په دې کار وتوانېدم او دا دی په دې مقدمه کې هره مقاله يوپه بل پسې څېړم او په مهمو ټکو يې د خپلې پوهې تر کچې رڼاچوم.

په دې ادبي مقالو کې په هغو مهمو او اړينو موضوعاتو بحث شوی چې هره يوه يې د نسلونو لپاره د عبرت، هوښياری، بيداری، پوهاوي او زده کړې ښه درسونه دي، هره مقاله په زړه پورې پيل موضوع په علمي توګه رانغاړي، په ځينو کې مثالونه راوړل کيږي چې د موضوع په وضاحت کې ډيره مرسته کوي، د هرې موضوع لپاره په زړه پورې سرليک غوره شوی چې لوستونکی هڅوي موضوع تر پايه پورې ولولي.

په دې مقالو کې د پورته يادو شويو ټولو ښيګڼو ترڅنګ چې لري يې دوه عمده ستونزې هم زما په اند په کې ليدل کيږي يوه دا چې ټاکلې هرې موضوع ته ليکوال اوږده مقدمه ورکړې او اوس مهال د ليکنو په څېر يې راساً(مستقيماً) په موضوع پيل نه دی کړی او له يوه اوږده بحث وروسته اصلي موضوع ته راغلی، بيا د مقالې په وروستۍ برخه کې د موضوع تشريح ته تم شوی او هغه يې واضح کړې ده، بله ستونزه دا په کې ليدل کيږي چې ليکوال د عربي ژبې تر ډير اغېز لاندې راغلی او په هره مقاله کې داسې عربي لغات او کلمې کارول شوي چې يوه عادي لوستونکي ته به ستونزمنه وي چې په معنی يې ژر پوه شي او په اسانه ترې مفهوم واخلي، نو عادي لوستونکي اړ کيږي چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهېدو په موخه يې کوم بل چاته مراجعه وکړي. لاندې مې په ترتيب سره په هره مقاله لنډه رڼا اچولې او موضوع مې له خپله انده تحليل کړې ده.

د پښتو ليکلو بشپړ او مشترک سبک تر سرليک لاندې په دې ادبي مقاله کې مجروح لومړی هڅه کړې چې سبک ته تر ډېره قانع کوونکی او پرځای تعريف پيدا کړي، هغه چې په ادبي مسايلو کې ښه بصيرت او عميق نظر درلود نو د سبک په اړه وايي چې سبک په نثر کې روح دی او دغه حس هغه مهال ښه احساس کېدای شي چې د سر د سترګو پرځای ورته د زړه په سترګو وکتل شي.

يعنې سبک هغه شی دی چې لغات او الفاظ د اعضا او جوارحو غوندې، صرف و نحو د ضربان قلب او د وينې د چلند په شان د هغې لپاره کار کوي او چې دا ټول (او پاتې نور) سره راغونډ شي، نو يو موجوديت ترې جوړ شي.

که ليکوالان له ځاني ذوق او ځان غوښتنې تېر شي نو زما په اند به پورتنی تعريف د سبک لپاره قانع کوونکی او پرځای وي.

يو سړی نه شي کولی چې په يوازې ځان يو سبک رامنځته کړي او د يوه واحد سبک مخترع وبلل شي، خو په دې برخه کې د ژبې سرلاري ليکوالان او څېړونکي کولای شي چې د يوه ټول منلي، څرګند او معتبر سبک لپاره لاس په کار شي او کومه موخه چې لري هغې ته ځان ورسوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دغه راز په دې مقاله کې ټېنګار شوی چې په پښتو ژبه کې دې هر څه او ډېر څه ولیکل شي خو ښه دې ولیکل شي چې له یوې خوا ژبه په هره برخه کې هرڅه ولري او له بلې خوا سبک په کې د لمر په څېر روښانه څرګند شي چې له رڼاڅخه یې نور لارویان خپله لار پیدا او مقصود منزل ته ورسیږي.

په لیکنه کې د د خپلو لغاتو او اصطلاحاتو کارول، اوډون او ښکاره کول د سبک د روح د قوت ترڅنګ د هغه ظاهري بڼه داسې ښکلې کوي، لکه یو مصور چې په تابلو کې خپل استادانه مهارت کاروي.

لیکوال په دې ادبي مقاله کې په دې نظر دی چې ښه سبک کولی شي د تقلید او محافظه کارئ ګردونه لرې او په ځان بسیا لوری غوره کړي، بله دا چې کله زموږ د ژبې له لومړنۍ دورې ووزو او په مسلکي توګه وړاندې لاړ شو، نو سبک په خپله ځان څرګندوي، قوت مومي او نور ترې په غوره او بهتره بڼه ګټه اخیستلی شي.

غرض دا دی چې هغه اوږدې او کږې وږې جملې ونه کارو او د مطلب ټکي ته له کږو وږو لارو رانشو، له کرغېړنو ترکیباتو نه ځان وژغورو او هغه څه چې د پښتو روح له هغې نه بېزاره دی، بېزار شو او د سلیم ذوق په لارښودنه او قضاوت عمل وکړو.

همدارنګه په دې مقاله کې پوښتنه شوې چې آیا د پښتو نثر لیکلو بشپړ او مشترک سبک لري؟ بېرته لیکوال لنډ ځواب ورکړی چې نه! نه یې لري! او په سلو کې سل کېدای هم نه شي او باید توقع یې هم ونه لرو، ځکه چې هر لیکوال خپل بېل ذوق او بېل طرز لري او هغوی ټول په یوه فکر او لاره برابرول، ستونزمن کار دی، په لنډه او ژر وخت کې یې تمه نشي کېدای ځکه چې د عربي

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاثير، د فارسي اغېزه، د اردو رنګ زموږ په نثرونو کې لــه ورایــه ښــکاري او د سبک اشتراک يې وران کړی. خو ددغه سبک تکميل ممکن دی او دا کار هغه مهال شونی دی چې ټول ددې کار لپاره يوځای متې راونغاړي او په همدې هوډ رغنده ګام واخلي.

پښتانه دې څرنګ پښتانه وي تر دې سرليک لاندې ادبي مقاله کې د پښــتنو په څرنګوالي اوږدې خو په زړه پورې خبرې شوې دي دغه مقالــه د مجــروح د ډيرې خوښې وړ هم بلل شوې ارواښاد مجروح په دې مقاله کــې پنځــو مهمــو پوښتنو ته په علمي او واقعي توګه داسې قانع کوونکي ځوابونه ويلي چــې کــه دغه ياد خصوصيات پښتانه په شعوري توګه پــه عمــومي ډول پــه ځــانونوکې رامنځته کړي،نو په دوی کې موجودې ناخوالې به د تل لپاره له دې تاريخي ټبر څخه کډه وکړي، دا ټبر به د هوسا ژوند نوې ساه واخلي او ټبرې ناخوالې به بيا په هغه لور هم ور ونه ګوري.

ليکوال هرې موضوع ته داسې لارې چارې په ګوته کوي چې هغه په علمــي او واقعي دلايلو ولاړې او په عملي کېدو يې هوساينه او پرمختګ رامنځته کيږي.

په دې موضوع کې هم نوموړي په هغه درد، احساس او آرمان رڼا اچــولې چــې اغېز يې ددې ټبر په ټولو نسلونو او قشرونو کې د لمر په څېر څرګند او ښکاره ده.

هغه دغه پنځه پوښتنې يوه په بلې پسې را اخلي او وايي چې(۱) پښــتانه دې پخوانی جمعيت وي که اوسنی (عصري)؟ (۲) مترقي وي که پــس مانــده؟ (۳)

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماږه دې وي که وږي؟ (۴) آزاد دوست وي که اقتدار غوښتونکي (۵) باسواده وي او که بې سواده

دې پوښتنو ته په ترتیب سره ځوابونه ویل شوي.

لومړی دا چې هرڅوک د خپل قوم او ملت لپاره ښه او ښکنه غواړي خوشحالتیا او سعادت یې پرې لوربړي، ځینې وخت په انساني جوامعو کې یوه مخصوصه عقیده حکومت کوي او د هغې عقیدې په ترڅ کې خاص کلمات او مصطلحات رواج شي او ځینې وخت بعضې کلمات پر اذهانو احاطه او سلطه پیدا کړي چې د هغوی الفاظو ځینې بعضې عقاید زېږي او دا عقاید د جمعیتونو د بنیاد (بنسټ) ګڼې شي او د هغو خوځول او لرې کول ګواکې دنیا خوځول او ړنګول دي.

دا خبره ښکاره ده چې د ژوند شرایط او مدنیت انساني ټولنو ته یو ځانګړی رنګ ورکوي او هر څومره چې دا شرایط سره ورته وي، هومره انساني بېلا بېلې ټولنې سره یو بل ته ورته وي.

دویم دا چې څومره د ژوند شرایط فرق وکړي، هومره د فکر طرز او د ژوندانه اسلوب توپیر کوي موږ باید په دې عصر کې د زړو پښتنو مقلدان ونه وسوو، ځکه نوی عصر له خپل ځان سره نوې غوښتنې، ایجابات، نوي اداب او نوي فکرونه راوړي.

اوس ددې وخت دی چې نور دې دغه ټبر له زاړه فکر او زړې برستنې څخه لاس په سر او له نوي فکر سره د نوي لباس په فکر کې شي او ځان دې د وخت له غوښتنې سره برابر کړي ترڅو د نوي ژوند نوی خوند واخلي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریېم دا چې پښتانه دې نور په دې پراخه نړۍ کې له خپلې قبیلوي محدودې ووزي او پر ځان دې دا پراخه نړۍ د مساپر د پیوندي او شلیدلې شړۍ په څېر نه تنګوي او په دې لوی جهان کې دې په خلاصو سترګو الوت پیل او هر ګـوټ کې دې د یوه مترقي انسان په توګه فقط د انسانیت په معنا ژوند وکـړي او لـه خپلې اوسنۍ محدودې دې راووزي.

دا ثابته ده چې په نس مړې ټولنې له وږیو ټولنو څخه پـه خـوی، بـوی او دود دستور کې څرګند توپیر لري. اقتصادي اوضاع د قوم پر کلتـور د ژوندانـه پـه رنګ او اسلوب ډېر ښکاره تاثیر لري، د قوم د اقتصادي حالت ښـه کېـدل پـه زراعت، تجارت او صنعت بنا دي او له دې سره د اقتصادي بناګانو انکشاف پـه ماشین او عصري تجهیزاتو پورې اړه لري.

نو په همدې اساس که پښتانه غواړي چې له دې اوسـنې فقـر، خـوارۍ، بـې روزګارۍ او احتیاجۍ څخه نجات ومـومي لـه موجـودې ټکنـالوجۍ او غـوره اقتصادي او کرنیزو اغېزمنو لارو چارو دې د نورې نړۍ په څېر ګټه پورته کـړي او خپل موجوده ژوند ته دې د یوه بډایه ملیت په توګه دوام ورکړي.

څلورم دا چې آزادي د هر غیور ټبر حـق او غوښـتنه ده چـې دا غوښـتنه او خاصه بیا په پښتنو کې تر نورو که زیاته نه وي نو کمه خو هـیڅ نـه ده او ددې پدیدې د ترلاسه کولو لپاره یې ډېره قرباني هم ورکـړې ده، خـو پښـتانه دې داسې هم نه چې په پټو سترګو تر یاد چتر لانـدې د نـورو هرڅـه ومنـي او د هغوی قرباني دې شي، دوی باید تل داسې آزادي ولري چې ګټه یې څو برابـره له زیان څخه زیاته او خوندي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پښتنو کې ډېر اجتماعي او عنعنوي قيودات او خرافات شته، ډېرې وېرې او ملاحظې شته چې د ځنځير په شان تــرې چــاپېر دي، نــو کــه پښــتون د دې قيوداتو په مقابل کې د آزادۍ بېرغ وچت کړي، که پښتانه د عنعناتو او رواياتو، او خرافاتو ځنځيرونه وشلوي، د احساساتو په عوض منطق ته مخه کړي نو دې قوم به هم خپله ازادي ساتلې وي او هم به يې د وخت لــه دسيســو او نــادودو سره عقلاني مقابله کړې وي.

پنځم دا چې د پښتنو لپاره چې ډېر حياتي او اړين ده هغــه د دوی لپــاره زده کړه، پوهه او سواد دی چې په وسيله يې دوی کولی شي د ژوند لوړو پوړيو تــه ورسيږي، له دې ولس څخه باصــلاحيته ټولنــه رامنځتــه شــي او د دې ولــس طبيعي او قدرتي استعداد به ډېر ښه مجری پيدا کړي.

د يادې مقاله له روح او منځپانګې دا جوته کيږي چې پښتانه دې د زده کــړې هوډ په خپل لوح ضمير کې نقش کړي، ځکه زده کړه د انسان او ټولنې کچــه د تحول او بدلون خواته بيايي چې بيا تحول د چا تابع نــه شــي کېــدای نــو کــه غواړئ چې ژوند مو د زده کړې له لارې په ټولو برخو کې بدلون وکړي نو اړينه ده چې له ياد جريان سره به ځئ، خو ډاډه اوسئ چې له دې علمي تحول ســره ستاسو نوم او هويت له منځه نه ځي، بلکې لا مو د خپل نوم او هويــت پــه اړه پېژندنه او علمي پانګه نوره هم زياتيږي، خو که خدای مه کړه له زده کړې مــو مخ واړاوه او فاصله مو ترې ونيوه نو وپوهيږئ چې په ژوند کې د نورو ناخوالو او تيارو ترڅنګ تل د سون توکو په څېر د نورو د راحت لپاره سوځېږئ چې بيابه په ډير لږ وخت کې نوم او هويت هم ورسره له منځه لاړ شي او د تل لپــاره بــه خدای مه کړه چلپا پرې راکش شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی د تاریخ په خواوشا کې تر دې سرلیک لاندې په دغه مقاله کــې لیکــوال هڅه کړې چې د تاریخ ارزښت بیان کړي او خلکو ته وښيي چې تاریخ ولــې د اهمیت وړ دی او څنګه تاریخ له پیړیو راهیسې تر دې ځایه را ورسېد.

په دغه مقاله کې مخکې له دې چې لیکــوال د تــاریخ پــه اړه خبــرې وکــړي لومړی د انسان په حافظه غږېدلی ځکه چې حافظه د تاریخ لیکلو لپــاره هغــه اصل دی چې هر څه يې په ذخیره کې د تاریخ لیکلــو لپــاره موجــود دي او د لیکلو پرمهال ترې د اړتیا وړ توکي رااخیستل کیږي او لیکل کیږي.

ده لیکلي چې که انسان له حافظې څخه محروم پیدا شوی وای،نو بیابــه ددې امکان نه و چې د ده فکر به له جزئیاتو څخه کلیاتو تــه منتقــل شــوی وای او همدارنګه که د انسان حافظه نه وای، ده ته به ډېره مشکله وای چې د نورو لــه تجربو څخه دې استفاده کړې وای او نه به و توانېــدلی چــې د زرګونــو کلونــو انساني علمي میراث له پلار نه زوی او له زوی نه لمسي ته پرېږدي او کــه دا د پلرونو او نیکونو د تجربو محصول ته سینه په سینه تراوسه نه رامنتقل کېدای، هغه وخته به هر څوک نوې تجربې او نوې مطالعې ته محتاج وای.

ددې مقالې په یوه برخه کې لیکل شوي چې انسان تاریخ ته د حافظې په څېر احتیاج لري. همدارنګه د ټولنې موجودیت په تاریخ او تاریخي روایــاتو بانــدې بناء ده.کوم وخت چې لا د خط اختراع نه وه شوې، کوم وخــت چــې انســان د خښتې او پوټکي نه د کاغذ کار اخیست، هغه وخت تاریخ موجود و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ په ترتيب او تکوين کې يو عامل د انسان هغه روحيه بلل شوې ده چې بايد ددوی د مشرانو او لارښوونکو کردار، ژوند، کارنامې او واقعې ثبت او حفظ کړي. دغه راز انسان د بدويت په مرحله کې جنګ و جګړو او توريالیتوب ته له نورو موضوعاتو څخه زيات اهميت ورکاوه او همدا لامل و چې دوی به د خپلو مشرانو جنګي کارنامې، شخړې او د تاخت او تاز واقعې په ډېر شوق او افتخار پېړۍ پېړۍ زوتولې.

ليکوال په دې مقاله کې قدامت خوښونې ته اشاره کړې او ليکلي دي چې روح لړو ډېر له هر انسان سره شته او نن هم دا روحيه ښه ښکاره او څرګنده ده نو په همدې موخه په علومو کې پخوانيو افکارو ته محض د علم او د تاريخ په لحاظ ارزش ورکوي او د علمي استفادې په لحاظ نويو نظرياتو ته هر څومره چې زيات وروستي وي، په زيات اهميت قايلېږي.

دا خبره ثابته ده چې تاريخ د سينو نه لوحو ته او د لوحو نه پوټکو ته او د پوټکو نه کاغذونو ته رامنتقل شوی او د دې تبديل انتقال سره د تاريخ بڼه هم بدلېده، يعنې يوازې د تاريخ په ظرف کې فرق نه راته، بلکې مظروف هم تغير کېده نو په همدې اساس د وخت په تېرېدو سره تاريخ له خرافاتو څخه لږ لږ لرې کېده او له افسانې څخه زيات حقيقت ته راوړاندې شو.

په دې مقاله کې تاريخ له درې عناصرو څخه جوړ بلل شوی او يا له درې خامو موادو نه په لاس راځي لومړی يې تاوده واقعات، دويم يې ساړه واقعات او دريم يې غير مريي واقعات دي. نو دې ته په کتو چې شخړې ته تود جنګ او تبليغ او پروپاګنډ ته سوړ جنګ ويلی شو. واقعات هم دغه سړه او توده خوا

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري او دا تودې سرې دي چې د تاريخ په تکوين او د جوامعو په سرنوشت کــې دخل لري او دغه راز غير مريي واقعات هم جريانونه متاثره کولی شي.

دغه راز مجروح ددې مقالې په پای کې د تاريخ پر اسلوب، قواعدو او مقرارتــو باندې هم رڼا اچولې او په دې اړه يې په تفصــيل ســره اوږدې خبــرې کــړې او تاريخ يې د ټولنې حافظه بللې ده.

تر پورته سرليک لاندې مقاله کې ليکوال د مقالې محتوا له پيل څخه ترپايــه پورې ساتلې او د موضوع اوډون ته پوره پام شوی، خو په موضوع بانــدې پيــل شوی بحث يو څه په اوږده مقدمه پيل شوی چې کېدای شي هغــه مهــال بــه همدغه ډول دود و.

د علم په باب مقاله کې که څه هم چې هغه د علم په اړه غړېدل له خپله وسه وتلې خبره ګڼلې خو دا يې په ډاګه کړې چې د لمر راختل په خپله د لمر دليل دی او اوس د علم په اړه نورو ته څه ويل ځکه ډير اړين نه دي، چې د علم پــه ارزښت هر انسان ښه پوهيږي، اړتيا يې هر څوک ښه درک کولی شي، چا چې د علم اهميت درک کړی نو د علم له مزايــاوو څخــه ډيــر بــرخمن شــوي او د پرمختګ او هوساينې په حال کې دي.

د علم په حقيقيت باندې بحث ډير دقيق نظر او صلاحيت ته اړتيــا لــري او دا اړتيا هغه مهال ښه پوره کېدای شي چې خبرې کــوونکی پــه خپلــه پــه ژوره مطالعه سمبال او د علم د حاصلولو په لارو چارو کــې پــوخ شــوی وي. د علــم

(c) ketabton.com: The Digital Library

کیسه دومره اوږده او پیچلې ده چې له هره قلمه او له هرې خولې د هغې لیکل او ویل پوره نه دي.

په دې مقاله کې په ډاګه شوې چې علم هم د نورو څیزونو پــه څېــر تغیــر او تبدیل، حرکت او سکون، آغاز او انجام لري او انسان هم باید لــه دې حــالتونو سره بلد او ځان عیار کړي، داسې نه چې د بې علمۍ په ګرداب کې یې راګیر او د حرکت له رڼا یې بې برخې شي، چې بیا به د بې سوادۍ په تیارو کې معیــوب لاس او پښې وهي خو ګټه به ونه لري.

مجروح ددې مقالې په یوه بله برخه کې ډېر په زړه پورې لیکلي چــې علــم د انسان پر مغز حکومت کوي، نو له همدې امله د عالم ژبه ډېره وســیع او د بــې سواده تن ډېره محدود ده. د عالم او د جاهل په منځ کې د بېلتون کنده دومره ژوره او ارته ده چې پر هغې باندې د ارتباط پول نه ایښودل کېږي.

که څوک وغواړي نو علم له چا څخه مخ نه اړوي له پاچا څخه نیولې تر ګــدا او له لوی څخه تر واړه پورې ټول کولی شي چې د علم په ګاڼه ځانونه سمبال او د خپل ژوندبریمنه او هوسا لار پیدا کړي.

د توضح تر سرلیک لاندې په یوه لیک کې د هغې لیکنې وضاحت شوی چــې مجروح اروابښاد الفت ته لیکلې ده.

مجروح هغه مهال ددې وضاحت اړتیا حس کړه چې کله یې تــر دې ســرلیک لاندې چې پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ یوه لیکنه خپره کړه او بیا ورته پــه ډاګه شوه چې یو شمېر لیکوالو ملګرو یې داسې احساس کــړې چــې ګونــدې مجروح په دې لیکنه کې د پښتنو ټول دودونه بد ګڼلي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هغه وايي چې دده له مخکنۍ ليکنې چې پښتانه دې څرنګه پښــتانه وي؟ سم تعبير نه دی شوی خو بايد هير نه کړو، چې حق ويل او حق اورېــدل ډېــر ښه خوی دی او د خدای وعده ده چې انسان د دې خاصې په برکت له زيــان او تاوانه ساتي.

د مجروح په اند، پښتون خو يو ملت دی او هر ملت څه خاص دود او دســتور، روايات او عنعنات، اخلاقيات او خصوصيات لري، ما نه دي ويلي چې زموږ ټول دودونه بد دي، زموږ ټول دستورونه کرغېړن دي، ما ويلي ډېر عنعنــات شــته، چې خرافات دي...

هغه په دې توضيح کې د پښتنو دودنه په درې ډوله ويشــلي لــومړی ښــه او اړين، دويم بد او ناوړه او دريم غير اړين دي چې لومړی ډول يې هغه دي چې بايد په هر قيمت چې وي ساتنه يې وشي او بايد له لاســه ورنــه کــړل شــي او دويم ډول يې چې ناوړه او بد دي بايد چې نور دا ټبر ترې ځان خلاص کــړي او له ناوړه پايلو يې د تل لپاره ترې خوندي پاتې شي او دريم ډول يې هم کــه د وخت او شرايطو له امله له لاسه ورکړو، نو ډير زيان يې نه وينوو.

په دې توضيح کې مجروح بيا هم په دې ټينګار کړی چې پښتانه دې له خپــل ويشنې او پښې ويشنې ځانونه خلاص کړي او نه دې بل ته دا چــانس ورکــوي چې دوی په خپلونو وويشي، بلکې پښتانه دې خپل ځانونه د يوه ازمويل شوي غيور ملت په توګه د اوږده تاريخ په رڼا لکه څرنګه چې ثابت شوي نور هم ښه ثابت او وساتي او ناوړه خپل دودونه دې له ځانه لرې وغورځوي، ترڅــو پــورې دوی د وخت او حالاتو له سم او ګټور پرمختګ سره ملګري، د خپل نوي نســل

(c) ketabton.com: The Digital Library

لپاره روښانه راتلونکی ولري او ددغسې يوې ښې هيلې د لرلو له امله بايد نـه راځخه څوک خوابدي شي او نه هم زما ليکنه ناسمه تعبير شي.

رحمان بابا او پښتانه تر سرليک لاندې په دې په زړه پورې مقاله کې مجروح، رحمان بابا او د هغه شاعري د نايابه مرغلې په څېر بللې او هغه يــې د پښــتنو هغه سرتاج يادکړی چې ددې ټبر او ژبې لپاره يې هغه وياړونه ترلاســه کــړي چې اوس هم د ډېری هېوادونو پوهــان دده پــه شــاعری او شخصــيت بانــدې ځېړنې کوي او د رحمان شاعري د پښتو ژبې د معنوي بډاينې لپــاره د پــام وړ پانګه بولي او وايي چې دده نظرياتو او خيالاتو، د انساني جامعې په تکميل کې لويه برخه درلوده.

په دې مقاله کې شاعر ته اشاره شوې، چې د ټولنې روايات به يــې راغونــډول، په شعر کې به يې داخلول او نظم کول، د خپلې زمانې پوهه او معارف، د خپلې زمانې او د خپل ولس مفاخر او فضايل به يې په خپلو اشعارو کې زيرمــه کــول، هغه يې ساتل او بيا يې دا ټول بل نسل ته سپارل يا يې نقلول، دغــه راز دوی د ژبې د روزنې او ساتنې دنده پــر غــاړه اخيســتې وه، دوی د ژبــې د تکامــل او ښايسته کولو مسووليت درلود،نو د دوی له برکته ژبې له بدوي حالت څخــه د تکامل او عالي مرتبو ته رسېدلي او له زواله ساتل شوې دي.

همدا شاعر دی چې ښکلا کمال ته رسوي، د هغې بې اختياره ستاينه کوي چې بيا له دې ستاينې څخه توري د مريو په څېر په يوه خواږه مــوزون کــلام کــې وپيل شي،آهنګ او موسقيت پيداکړي،چې په اورېدو ان انسان په يو ناڅــاپي نڅا راولي او هر غمجن تن ته خوښي ورکــوي، نــو همــدا د جمــال او شــاعر د

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوستۍ تنده ده چې موړ یې په شعر ماتوو او همدا د آرزوګانو لــه لمبــو څخــه ډکه سینه ده چې په دې روانو اوبو یې سړوو.

مجروح،د رحمن بابا د شاعرۍ په اړه په ډاګه وايي چې کله سړی د هغه د شعر دېوان بېرته کړي او اشعارو ته یې مخ واړوي، دی ګومان کوي چې هغــه د ده د زړه خبرې کوي، هغه مهال سړی په دې خبره پوهیږي چې هغه مرموز کیفیات چې د ده د سینې په پنجره کې، لکه د بندي مرغۍ په څېر تل ټوپونه وهــي او وزر پړقوي او ناڅاپه یې د الوتلو فضا پیدا کړې.

رحمان بابا د ټولنې ناتفسیره شوي حــالات او خیــالات لــومړی د نازېږېــدلي جنین په څېر د مغزو په رحم کې ګرځولي، بیايې د حیات په ساحه کې داخل، ورو ورو یې ودې کړي، بالا خره پیدا او بیا یې له قطرو دریاب جوړ شوی دی.

د رحمان بابا صوفیانه خیالات او د ټولنې بېلابېل رازونه،ســتونزې او کــړه وړه دده په ذهن کې د یوې ارزښتمنې شتمنۍ په څېر پراته وو، نه یــې خــولې تــه راتلل او نه یې پرې لاس لګېده، خو یو وخت په ناڅاپي توګه د شعر پــه قالــب کې راڅرګند او د ده په مخکې مجسم شول،چې بیــا دده شــاعرۍ د ټــولنې د وګړو لپاره د یوې روښانه او څرګندې لارښوونې بڼه غوره کړه.

هوښیارانو ویلي چې د زرو قدر په زرګر وي او ریښتیا یې هم ویلي، نو کــه پــه انسان کې د زرګرۍ قریحه او د شاعرۍ صبغه نه وي، ده به هیڅکله د دې زرو قدر نه کولی، نو ځکه د رحمان غوندې خلکو قدر کوو او د هغه ویناوو، لکــه: د سرو زرو په څېر په موړ کې دود موندلی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې مقالې په پای کې مجروح په لنډو ټکو اشاره کړې چې څـوک ستاســې د زړه خبره کوي، چې له خبرو يې تاسې خونـد اخلــئ او د دنيـا غمونــه پــرې هېروئ، څوک چې تاسو د دنيا له انساني ژوند او مسووليت او د آخرت لپاره له ارزښتمنې توښې خبروي او هغه سړی چې ستاسې ارواح د جمال محراب او د ښکلا کوټکۍ ته رسوي، نو هغه رحمان بابا دی او هغه پر موږ او تاسو حق لــري چې په درنه سترگه ورته وگورو، ټول پښتانه يې بايد په يــاد د اوس پــه څېــر يادغونډې جوړې او د هغه له طرز تفکر څخه راتلوونکي نسلونه خبر کړي.

د وړو شعر تر سليک لاندې په دې مقاله کې مجــروح پــه دې خبــرې ډېــره سخته نيوکه کړې چې د پښتو ژبې شاعرانو او ليکوالو د ټــولنې دغــه مهــم او ارزښتمن قشر(ماشومان) له ياده ايستلی او د هغوی لپاره يې نه په نثــر كــې كيسې او نه يې په شعري قالب کې ورتــه څــه ليکلــي، ددې ژبــې ليکوالــو او شاعرانو خپل ماشومان د ادب په برخه کې بيخي هير کړي او د هيڅ په سترگه ورته کتل شوي او لا هم کتل کيږي، چې دا کار ډير ناهيله کوونکی دی، خو په نورو ژبو او هېوادونو کې د ماشومانو حق ته لومړيتوب ورکول شوی او ورکــول کيږي، د هغوی لپاره په خپله ژبه کې کيسې، داستانونه، شعرونه،او نور مــوړون کلامونه ليکل شوي، انځوريز کتابونه ورته چاپ شوي او ډول ډول لوبو ترڅنگ ددوی په ژبه ډرامې او فلمونه جوړ شوي دي.

په دې مقاله کې پښتانه ماشومان د وړو ادب له پلوه په دې خــوار بلــل شــوي چې لويانو يې ورته کار نه دی کړی او د نثر او نظم په برخــه کــې يــې ددوی د اړتيا وړ څه نه دي ورته ليکلي او نه دغه موضوع ددې تېــر د تــاريخ پــه اوږدو جدي گڼل شوې، ماشومانو ته د وړو په سترگه کتل شوي، د هغوی اوس او سبا

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پام کې نه دي نيول شوي او نه ارزښت ورکړل شوی،که ددې ليکنې سرليک د وړو په اړه ده خو خبره تر هغه څه لويه ده چې موږ يې په اړه فکر کوو.

په دې مقاله کې دا په ډاګه ويل شوي دا چې موږ د خپلو ماشومانو لپاره څه نه دي ليکلي په دې معنی دي چې موږ په خپلو ماشومانو بې رحمه يو او مينه نـه ورسره نه لرو او په دې برخه کې ځکه ګرم نه يو چې موږ د خپلو مشرانو قدر نه دی کړی، نو د وړو به چېرته وکړو. زموږ په قوم د شپو تورې وريځې او پردې را خورې دي، چې لرې کېدل يې قوي متې او ټينګ هوډ غواړي.

ماشومان هم شعر ته، موزون کلام ته، سور شين او برګ کـانې اوکـالي تـه د مينې په سترګه ګوري، اړتيا ورته لري او لذت ترې اخلي، نو بايد زموږ ليکـوال او شاعران د دوی له عمر سره سم دکيسې، شعر او نورو ادبي ژانرونو يو بډايـه ادبي ماشومانه چاپيريال رامنځ ته کړي، څو دوی هم د نورو ژبو د ماشومان پـه څېر په خپله ژبه کې له هرڅه برخمن وي.

راغلی ليک، دا هغه ليک دی چې اروابناد مجروح د مصر له پلازمېنې قـاهرې څخه د هېواد وتلي ليکوال او څېړونکي رښتين ته له يوه شعر سره راليږلـی و ترڅو دواړه په کابل مجله کې خپاره کړي.

هغه، ددې ليک او شعر د ليږلو موخه دا په ګوته کـړې چـې وښـيي تراوسـه پورې زه له دې مجلې سره علاقه لرم او غواړم چې اړيکه مې د مخکې په څېـر ورسره ټينګه وي ترڅو ددې مجلې له نورو مطالبو ګټه پورته کړم.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه په هېواد کې اوسېدل ستر نعمت ګڼلی او له هېواد څخه لرې اوسېدل یې د خدای له دې لوی نعمت څخه بې برخې کېدل ګڼلي.

له شعر نه څه غواړئ؟ تر دې سرلیک لاندې مقاله کې لـومړی د دې اوسـني عصر په اړه خبره شوې چې ځینو ورته د اتوم زمانې نوم ورکړی، ځینې یـې د برق زمانه بولي او چا ورته د سرعت قرن ویلی، دا نومونه هر چا پـه خپـل ذوق ایښي دي، خو مجروح دا عصر د کار او مادیاتو بللی، ځکه چې په دې عصر کې هم ډېر کار شوی او لا هم کیږي او دغه راز مادیات هم خپل اوج تـه رسـیدلي چې په تېره زمانه کې دې اندازې ته نه و رسیدلي، په داسې محیط کې چـې د کاروبار له هنګامو ډک وي او د حیات زوږ یې له هره ګوټه خېژي، د شـاعر او د صوفي د پاره ګمان کوم دلته وړ او مناسب ځای نه پیدا کېږي، هغه ته د غـزل سرایي او د ه ته د تفکر کولو او چرت وهلو موقع نه ورکوي. نو دا په دې معنـی نه ده چې شاعر دې د پادشاهانو مدحې وکړي، یا دې د خط او خال پرځای پـه شعر کې د فابریکې، ماشین او برق ستاینه وکړي، نه! یوه بـه هـم نـه کـوي او شاعر به د نر غوندې په دې دنیا کې ژوند کوي او خپلې غزلې به وایي.

شعر او ادب په دنیا کې ډېر لوی رول لوبولی دی او لوبوي یې، د حماسـې پـه صورت کې یې د جګړې هنګامه توده کړې او ځوانـان یـې چـړو او تـورو تـه ورکړي، چې فلسفي رنګ یې اختیار کړی، فکري انقلابونه یې په عالم کې پیدا کړي، نو شعر، موزیک او د رسامۍ دنیـا خـو د جمـال او ذوق خپـل رنګینـه چاپیریال او ملک لري، نو څوک څه حق لري چې شاعر او شعر د خپلـه ملکـه وباسي؟ نه! څوک دا زور او قوت هم نه لري، ځکه هغه په هر چا قوي دی او پـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر ځای کې د هغه فرمان چلېږي، که تاسو د تلو او مسافرت زحمت پــه ځــان قبول کړئ، زه به تاسې ته د هغه د حکومت اغېزه په یو نو کې هم در وښیم.

مخکې مو وویل چې شعر د حیات په مختلفو صحنو کــې اســتخدام شــوی او خپل رول یې لوبولی دی. نو شعر د خپل آسماني او ملکوتي مقامه نه راپرېوزي او چا دا نه دي ویلي چې شعر به ګوندې له دې غرضه بل کار نه کوي او یــا دې خپله اصلي وظیفه پر ېږدي.

شاعر د خپل محیط موجود دی، هغه د خپل ماحول نه هرومرو متــأثر کېــږي، ښه ته به ښه او بد ته به بد وایي، کله به د یو روحي مربي په حیث زموږ تداوي کوي او کله به د یو واعظ په څېر راته وینا کوي، خــو تاســو د شــعر نــه دا مــه غواړئ چې هغه دې ضرور تاسو ته د ریاضــي فــارمولې در وښــیي او (دوه دوه ځلور دي) په شعر کې راوړي او یا دې د ساینس درسونه او د اقتصاد نظریې په نظم کې ننه باسي او یا دې شاعر غنم او وربشې په ملک کې ډېر کړي.

مجروح ددې مقالې په پای کې وایي: د شاعر ملکوتي آواز (زما په ګمان) بــه د تسکین او راحت ښه وسیله وي او په بنیادم کې به د استوګنې او مقابلې قــوه په دغه دنیا کې زیاته پیدا کړئ. که شعر تاسو د څو لمحو دپاره له دغه عالمــه بېګانه کړئ او د ځان سره مو مشغول کړئ، یــوه مقدســه وظیفــه یــې ســرته رسولې ده.

د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې تر دې سرلیک لاندې مقالــه کــې د ځوان نسل قوت، اهمیت، وړتیا او د ټولنې اړتیا ورته په ګوته شوي، ځوان فعل او عمل بلل شوی او هغه د ټــولنې هغــه پــوړ پــه ګوتــه شــوی چــې ســتړیا،

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماتې،ناسته، خوب، سستي او ناهيلي نــه پېژنـــي، بلکــې پرمختــگ، نوښــت، کارکول، او ځان د ژوند لوړو پوړيو ته رسول غواړي.

په دې مقاله کې ځوان مسووليت لرونکی او ټــولنې تــه وده ورکــوونکی بلــل شوی او هغه ته د ويښ انسان خطاب شوی ځکه چــې د ټــولنې ســترگې هــم همدغه ځوان قشر ته دي او له همدې قشر څخه د څه کولو هيله هم لري.

دغه مقاله له پوره مفهوم او اهميت څخه برخمنه ده، د ځوان قشر مســووليت او مقام ښه په کې په گوته شوی او هغه راتلوونکي ته متوجه شوی.

همدارنگه په دې مقاله کې ځوان کهول زغم ته رابلل شوی او ورتــه پــه ډاگــه ويل شوي چې ځوانان دې په عمر له پخو مشرانو څخه ښه تجربه شوي کارونه راواخلي او د هغوی کړه وړ دې د خپلې راتلونکې په موخه يوځلې له ځغلنــده نظره تېر کړي،څو له اغېزمنو او مثبتو ټکو يې گټه واخيستل شي.

دغه يوه يادونه اړينه بولم چې پر دوه مقــالو (د کــل پاچــا الفــت يادونــه او د جهاني جهان) باندې رڼا نه ده اچولې او نه مې دي تحليل کړي او لامل يې دا و چې د کتاب د چاپ په وروستيو مراحلو کې مې ترلاسه کړې .

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مجروح د ادبي مقالو ليکنی او ژبنی اړخ

په هره ليکنه کې د منځپانګې، پيغام، او پوره مفهوم ترڅنګ د هغــې ليکنــې ژبنی اړخ هم ډير مهم او د پام وړ دی.

ډيری ليکوالان د ليکنې موضوع په زړه پــورې او د وخــت لــه غوښــتنې او د چاپيريال له اړتيا سره سمه ټاکي، خو ليکنی او ژبنی اړخ يې بيا ډير کمــزوری او نيمګړی وي، چې ان زياتره وخت د موضوع مفهوم په کې له لاســه ورکــوي، چې لامل يې د نامعياري ژبې کارونه ده.

د معياري ژبې د کارونې ترڅنګ چې تر ډيره په امــلا ولاړه ده، انشــا(ليــک نښې) هم مهم ځای لري او همدا ليک نښې کره ليکنه له نا کره څخه بېلوي.

دغه راز هغه لغات او کلمات هم په ژبني اړخ کې راځي چې عام فهمه، د معتبر علمي ارګان له خوا منل شوي او د ژبې ټولو ويوونکو ته يو ډول مفهوم وړاندې کړي.

په دغه کتاب کې ما د سيدشمس الدين مجروح راټولې کړې مقالې پــه دقــت سره له ژبني اړخه څېړلي او مطالعه کړې مې دي چې ژبه يې روانــه، خــوږه او عام فهمه ده، ليک نښې په پوره توګه په کې په دقيق ډول سره مراعات شوي او لازم پام ورته شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په دې ادبي مقالو کې د ژبې روان والي ته د پام ترڅنګ لیکوال هڅه کړې چې ژبه عام فهمه او سوچه وکاروي، خو فکر کوم چې لیکوال په عربي ژبــه کــې د زیات پوهېدو له امله ددغې ژبې تر اغېزې لاندې راغلی او مقالې یې له عربــي ژبې څخه متاثره دي. په دې مقالو کې ځینې ځایونه لوستونکی له داسې عربي لغاتو او کلمو سره مخ کیږي چې پوهېدل ورته یو څه ستونزمن وي.

زه لیکوال تر ډېره حده په دې ځکه نه ملامتوم چې هغه مهال خو یو زده کړې تر ډېره پورې په دودیزه بڼه د کلي د جومات له امام او یاهم په مدرسو کې تــر سره کېدې او که یونیم سړي ته به په بهر کې د زده کړو چانس برابر شو، نــو د هغو مخه به هم عربي هېوادونو ته وه چې بیا دغه ډول لیکوالان حتماً د عربــي ژبې تر اغېز لاندې راتلل نو ارواښاد مجروح هم یو له همدغې ډلــې لیکوالانــو څخه و چې هغه مهال یې په کلي ولس او هېواد کې ټولې زده کړې پــه دینــي برخه کې کړې دي او له عربي ژبې په پوره توګه متاثر دی.

غواړم چې په دې برخه کې ځینې داسې لغات او کلمات راوړم چې یا لږ او ډېر املایي نیمګړتیا لري او یا سخت عربي بڼه یې کارول شوې، چې کېــدای شــي هغه مهال به یې استعمال په همدې ډول دود و او د ژبې سوچه والی ډېر مطرح نه و، لکه د اوس په څېر.

غواړم چې یوڅه عربي لغات د بېلګې په ډول دلته راوړم چې د مجروح لــه دې مقالو څخه مې راټول کړي. لکه اقتراح، نبض، مشترک، تحدید، مظاهر، انسجام مغایرت، متغیر، تطورات، انحطاط، بطي، اسلوب، جمود، ذکــاء، ملتفت،امثــال، محاورات، جماعات، منشعب، معتقــدات، نصــب العــین، تســهیلات، متشــابه، تفکرات، مقتضیات، تجدد، عشایرو، معاونت، ممیزه، اعتزال، منافات، جرثــوم،

(c) ketabton.com: The Digital Library

عوايقو، اوهام، متوصل، مجری، استنتاجات، متفرع، عجز، عظيم، مبحث عنــه، معاشرت، مشاغل، قرابت، شقوق، فروع، تحت الشعود، انتباه، مغيبات، اشــياء، بدايت، نهايت، متبدل، سير، انقياد، تتبع، افاديت، مقادير، عفريت، اقتضــاآت، تشريع، محجوب، طمانيت، شايع، مداح، معابد، معائب، خلعت، مناعت او نور...

دغه راز چې املايي برخې ته يې سرې ځير شي نو د مجروح په ټولو مقالو کــې (چه) په دې ډول کارول شوې په داسې حال کې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي اوسنی بڼه (چې) ده.

همدارنګه په يادو مقالو کې ليکوال چې د کونړ (ختيځې) سيمې اوسېدونکی و، خو (کښې) چې په کندهاری لهجه کې کارول کيږي، ده هم په ټولو مقالو کې (کښې) کارولې، په داسې حال کې چې اوس (کې) کارول کيږي، پاته يې د (ه) په لرلو سره کارولې په داسې حال کې چې اوس پاتې د (ې) په لرلو سره کارول کيږي، په دې مقالو کې بلکه د (ه) په لرلو سره کارول شوې په داسې حال کــې چې اوس د (ه) پرځای (ې) کارول کيږي او بلکې ليکل کيږي. په ټولو مقالو کې د پاره په دې بڼه ليکل شوې خو اوس د (د) پرځای (له) کارول کيږي چــې لــه پاره ليکل کيږي،په دې مقالو کې لمړی په دې بڼه ليکل شوی په داســې حــال کې اوس د (و) په اضافه کولو سره لومړی په دې بڼه ليکل کيــږي، يــو شــمېر نورې کلمې هم شته چې ليکنی بڼه يې له اوسنی بڼې سره يوڅه توپير لري.

ددې ترڅنګ ځآکړولو، چې اوسنی شکل يې د ساه کښلو دی، پــه دې مقــالو کې (زمونږ) يې په دې ډول ليکلی چې اوس (زموږ) په بڼه ليکل کيږي، دغــه راز (ګرزو) داسې ليکل شوي چې په اوسنی بڼه کــې يــې د (ز) پرځــای (ځ)

(c) ketabton.com: The Digital Library

کارول کیږي او (ګرځو) راځي دغه ډول (هد، آمالو، فراخ دلی، جزب، ځکاک، برخېره) لیکل شوي چې اوسنی بڼه یې (حد،اعمالو، پراخ دلی ،جذب، څښاک او برسیره) لیکل کیږي.

ددغو مقالو په ځینو برخو کې لیکوال هغه خپله سیمه ییزه کلیوالي لهجه هــم کارولې لکه قلارې قلارې، منګر او داسې نور...

د پورته ذکر شویو موضوعاتو تر خوا لیکوال په دې مقالو کې د دري ژبې ډیــر لغات او کلمات هم کارولي چې په مقالو کې یې د عربي ژبې تر اغېز وروســته د دري ژبه اغېزه هم ډیره تر سترګو کیږي.

باید یادونه وکړم چې دغه ټکي مې د نیوکې په بڼه نه دي یاد کړي،بلکــې پــه دې موخه مې راوړي چې له لوستونکو سره ددغو مقالو د لیکني او ژبني اړخ په اړه باید معلومات وي او بله دا چې که په راتلونکي کې ځــوک غــواړي چــې د اروانښاد سیدشمس الدین مجروح د مقالو په ژبني اړخ څه لیکــي، نــو پــه دې برخه کې به ورسره مرسته شوې وي او د هغه په معلوماتو به یوڅــه ور اضــافه شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه

۱- بينوا، عبدالرووف.(۱۳۸۸المريزکال).اوسنی ليکوال.کندهار: دعلامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۲- بينوا، عبدالروف.(۱۳۸۸المريزکال)اوسني ليکوال. (د مطيع الله روهيال په ترتيب او زياتونې). کندهار: علامه رشاد خپرندويه ټولنه.

۳- بختانی، عبدالله. (۱۳۳۳المريزکال). شعر او ادب (ټولـوونکی او مهـتمم). کابل: پښتو ټولنه. د کابل عمومي مطبعه، ۳- ۱۳ مخونه.

۴-کابل مجله.(۱۳۲۲المريز کال). شپږمه ګڼه. وږي مياشت، پرله پسې ۱۵۰مه ګڼه، ۱۳ کال، ۲- ۴ مخونه.

۵-کابل مجله.(۱۳۳۵المريز کال). ۷مه ګڼه.چنګاښ مياشت، پرله پسې ۴۱۱مه ګڼه، ۲۶ کال، ۱- ۴، ۲۶ مخونه.

۶-کابل مجله.(۱۳۳۵المريز کال) ۸مه ګڼه. چنګاښ مياشت. پرله پسې ۴۱۲مه ګڼه، ۲۶ کال: ۱- ۴، ۲۵- ۲۸ مخونه.

۷-کابل مجله(۱۳۳۵المريز کال). ۹مه ګڼه، زمري مياشت. پرله پسې ۴۱۳مـه ګڼه، ۲۶ کال، ۵- ۹ مخونه.

۸-کابل مجله.(۱۳۳۵المريز کال). ۱۰مه ګڼه، زمري مياشت، پرله پسې ۴۱۴مـه ګڼه، ۲۶ کال، ۱۸- ۲۲ مخونه.

۹-کابل مجله.(۱۳۳۶المريز کال). ۲مه ګڼه، وري مياشت، پرله پسـې ۴۳۰مـه ګڼه، ۲۷ کال، ۲۴- ۲۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰-کابل مجله.(۱۳۴۱المریز کال). ۱۰مه گڼه، مرغـومي میاشـت، پرلـه پســې ۵۱۹مه گڼه، ۱-۴ مخونه.

۱۱-کابل مجله.(۱۳۴۶المریزکال). ۱ گڼه، وري میاشت، پرله پسې ۵۷۰مه گڼـه، ۹-۱۲ مخونه.

۱۲- مجروح، شمس الدین.(۱۳۶۹المریزکال).د الفت یادونه.قلم مجله. ۵او ۶مه گڼه: پېښور.

۱۳- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریز). سرگذشت من، د(ســید الاکبــر پــه اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۴- مجروح، شمس الدین. (۱۳۹۱ لمریزکال). مجموعه مقالات علمي،سیاســي و اجتماعي،د(سید الاکبر په اهتمام)، افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۵- مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال). منتخب شعرونه او یــا فریــاد، د (سید الاکبر په اهتمام). کابل: افغانستان ټایمز چاپخونه.

۱۶-مجروح، شمس الدین.(۱۳۹۱المریزکال) کوم شعر ښه او څوک ښــه شــاعر دی، د جهاني جهان د مقالو مجموعه . ۱۳-۱۴مخونه . میوند کلتــوري ټولنــه - کندهار.

۱۷ -ویښ زلمیان. (۱۳۲۶المریز کال). پښتوټولنه(کابل مجلې د ۲۱۱، ۲۱۲ گڼـو په ځای)، ۳۷- ۴۰مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لړلیک

سرلیک **مخ**

د کتاب موضوع او هدف .... - ۱ -
سریزه .... - ۳ -
لومړی څپرکی .... - ۹ -
د سید شمس الدین مجروح ژوندلیک .... - ۹ -
د مجروح ځانګړنې: .... - ۱۷ -
د مجروح په اړه د پوهانو نظرونه .... - ۲۱ -
دوهم څپرکی .... - ۲۲ -
د سیدشمس الدین مجروح ادبي مقالې .... - ۲۲ -
پښتانه دې څرنګ پښتانه وي؟ .... - ۲۹ -
د تاریخ په خواوشا کښې .... - ۳۷ -
د علم په باب کې .... - ۵۱ -
توضیح .... - ٦۰ -
شاعر او جامعه یا رحمان بابا او پښتانه .... - ٦۹ -
د وړو شعر .... - ۷٦ -
لیک .... - ۸۱ -
له شعر نه څه غواړئ؟ .... - ۸۵ -
د زلمیانو حیثیت او وظیفه په جامعه کې .... - ۹۷ -
د ګل پاچا الفت یادونه .... - ۱۰٤ -
کوم شعر ښه او څوک ښه شاعر دی؟ .... - ۱۰٦ -
دریم څپرکی .... - ۱۰۸ -
د سیدشمس الدین مجروح د ادبي مقالو ځانګړنې .... - ۱۰۸ -
د مجروح د ادبي مقالو لیکنی او ژبنی اړخ .... - ۱۲۸ -
ماخذونه .... - ۱۳۲ -

(c) ketabton.com: The Digital Library

مننه او کور ودانی

د افغانستان ملي تحریک له هېواد پال او فرهنګپال شخصیت ښاغلي (محمد اصف ننګ) څخه د زړه له تله مننه کوي چې د دې اثر چاپ ته یې اوږه ورکړه. ملي تحریک ویاړي چې د علمي اثارو د چاپ لړۍ یې پیل کړې ده. دا لړۍ به دوام لري. موږ له ټولو درنو هېوادوالو څخه په خورا درنښت هیله کوو چې په خپل معنوي او مادي وس د کتابونو د چاپ دا لړۍ لا پسې وغځوي.

یو ځل بیا د دې اثر له لیکوال او چاپوونکي څخه د زړه له تله مننه کوو چې د دې اثر د لیکلو او چاپولو جوګه شول.

په فرهنګي مینه

د افغانستان ملي تحریک

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان ملي تحریک
www.melitahrik.com

د خپرونو لړ: ۱۰۸

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library